МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДВУЯЗЫЧНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Գործարար
ГОРЦАРАР

АПРЕЛЬ-ИЮНЬ № 4-6 (132-134) 2010 г.

Если говорить искренне, без вранья...

⊃6

Главное – дарить радость людям своим искусством

Мы уверены, что многие наши читатели помнят имя Армена Марданяна. Удивительно одаренный мальчик не раз покорял своим прекрасным пением строгое жюри различных международных конкурсов, представляя на них Калугу. Многократный лауреат и победитель престижных международных конкурсов Армен выступал и на открытии армянской воскресной школы в Калуге. Да и началась блестящая карьера юного исполнителя в Армении, где он впервые принял участие в международном конкурсе «До, ре, ми», который транслировало государственное армянское телевидение, представляя город Кулугу. Армену было тогда одиннадцать лет, он спел песню Эдгара Ованисяна «Эребуни Ереван» и песню великого Комитаса и стал дипломантом конкурса. После этого музыка стала его призванием навсегда. Армен стал лауреатом на международных конкурсах в Одессе, Москве. Прошло еще немного времени, и он уже солист Калужского театра Оксаны Набойченко. Вместе с коллективом театра побывал в Петербурге, в Милане, в Сочи. Именно в Милане он стал четырехкратным лауреатом, здесь же его пригласили поступать в Москву, в ГИТИС, на отделение музыкального театра.

В рамках международного конкурса-фестиваля «Роза ветров» в Сочи театр Оксаны Набойченко показывал спектакль «Счастье бедной девушки» (по мотивам «Золушки»). Спектакль этот, кстати, был первым калужским мюзиклом. Получив лауреатство, коллектив театра получил и уникальную возможность выступить на одной из самых профессиональных площадок России – в Зимнем театре города Сочи. Именно здесь проходят КВН, «Кинотавр» и другие всероссийские мероприятия. Публика была поражена исключительной чистотой и искренностью работы юных калужан. Впервые в музыкальной истории Калужского края был и полуторачасовой сольный концерт, данный пятнадцатилетним Марданян Арменом в Доме пионеров. Именно в тот период имя Армена вписали в энциклопедию «Одаренные дети – будущее России». Сегодня Армен студент 4-го курса МГЭИ – одновременно учится в самом престижном музыкальном учебном заведении Москвы, бывшей «Гнесинке», а ныне – Государственном музыкальном колледже эстрадно-джазового искусства. Армен индивидуален, интересен. Мы надеемся, что его ждет, действительно, большое будущее.

Петь, как дышать...

- Армен, профессиональное обучение в колледже как-то изменило твое отношение к музыке, к жизни?

- Да, безусловно. Если сначала был некий страх большого города, новой жизни, то сейчас на смену ему пришли совершенно другие мысли и эмоции. Общение с преподавателями колледжа, музыкантами, новыми друзьями изменило меня. Я стал более точно понимать: музыка – огромный совершенный мир, в котором есть все, что делает человека лучше, чище, возвышеннее. Я стал погружаться в будущую профессию полностью, сегодня для меня музыка – часть того, чем я могу жить и без чего просто не мыслю своей жизни и себя. Пришло понимание осмысленности своих действий, понял, что это – моя жизнь и моя судьба, какая бы она ни была. Музыка способна изменить отношение человека к жизни, укрепить его силу воли, воспитать благородство, доброту. Музыка хранит в себе много загадок и тайн, которые открываются только тому, кто служит ей верно и искренне.

- А какую музыку вы сами слушаете и поете?

- Самую разную. Иногда мне кажется, что без музыки я не смог бы прожить и дня. Если у меня нет возможности послушать музыку или поиграть на фортепиано, то я обязательно буду петь, потому что прожить день без звуков музыки я не могу. Начал я с эстрады, потом перешел на более классическое пение, сейчас опять ближе к эстраде. Слушаю многих, в основном, зарубежных исполнителей, больше в жанре лирика, но стараюсь слушать и петь много других стилей. Именно в колледже я открыл для себя много новых музыкантов, певцов, артистов. Например, Майкл Джексон, я его увидел с творческой стороны, понял, что он делал, как и для чего. В основе всех его действий лежала любовь, а мир понял это только после его смерти. Мне очень близки его слова: «Когда я создаю музыку, я всегда надеюсь, что моя музыка подарит радость многим людям. Если так и получается, то я очень счастлив. Дарить радость – вот что делает меня счастливым». Эти слова сейчас для меня определяющие в собственном творчестве.

Музыка – не бизнес!

- Армен, если говорить о начале освоения профессии, то оно было удачным. Какие цели вы ставите перед собой сейчас?

- На данный момент моя задача – культивирование, совершенствование своих навыков. В колледже мы многому учимся – изучаем историю музыкальных стилей, совершенствуем вокал, с нами работают ведущие преподаватели Москвы, помогают обрести индивидуальность. Безусловно, я стремлюсь совместить обучение с поиском своей индивидуальности, с поиском себя, умения делать то, что не делает больше никто в мире. Это главное – найти себя и стать уникальным, неповторимым. Безусловно, есть и такие мечты как собственный альбом, клипы, туры, настоящая жизнь артиста. Я в это верю и готов много работать для достижения своих целей.

- Возможно ли, на ваш взгляд, добиться популярности серьезному певцу сегодня, в современной России, где в шоу-бизнесе процветают весьма непростые законы?

- Мне кажется, что сейчас идет смена тенденций – люди начинают слушать настоящую музыку. Сейчас в Москве многие ходят в театры и слушают музыку, но все же это больше люди среднего возраста. Я же, в силу своего возраста, хотел бы работать для молодежной аудитории. Хотя пока я и не определился со стилистикой, мне многое нравится – и лирика, и армянские народные песни, и джаз, все же главное для меня – мое творчество обязательно будет честным и уникальным. Многие выпускники нашего колледжа сегодня уже начинают продвигать индустрию других стилей, и я вижу, что действительно, музыкальное пространство начинает меняться...

2➲

Главное – дарить радость людям своим искусством

- А в каких условиях оно может существовать?

- Я был в августе 2009 на мастер-классе в Майами, в студии The Hit Factory Criteria. С нами там работала мировая легенда, певица Бетти Райт, обучала нас основам «черного» джаза, и это было просто потрясающе! Это, конечно, другая история – они там рождаются в музыке, всю жизнь ею занимаются, это все с рождения идет, впитывается с молоком матери. Да, и в принципе, на западе все по-другому.

После того как с нами поработали западные педагоги, вместе с продюсерами мы записали песню Стива Уандера в знаменитой студии, где записывали свои диски Мадонна, Майкл Джексон, Боб Марли и другие мировые звезды. Студия представляет собой несколько небольших студий, в каждой выделяется то или иное звучание, и звезды сами выбирают то, что необходимо им. В студиях есть комнаты отдыха и даже баскетбольные площадки. Звукооператоры студии не раз становились обладателями Грэмми. Словом, мы попали в одну из частей сердца музыкальной Америки, и это были незабываемые дни. Меня поразило их отношение к музыке – как к святыне, все делается с большой любовью, позитивом, энтузиазмом. Там я понял – каким должен быть истинный певец. Вернулся в Москву совершенно измененным внутренне – хотел заниматься чистым искусством, творить. Понял, что должен сконцентрироваться на своем вокале, идти к своей мечте, несмотря на многочисленные трудности. Поверил, что большой успех обязательно придет, если я пойду по пути настоящего искусства, не стану размениваться и сомневаться в своих силах и в своем таланте.

Поверить в себя!

- Говоря о национальном самосознании, как бы вы оценили состояние культуры?

- Мы же, Армяне, очень талантливый народ! Я знаю, что у нас много, действительно, творческих ребят, но многие почему-то не хотят преодолеть себя и начать петь, танцевать, рисовать. К сожалению, в молодежной среде почти забыты национальные традиции, танцы, музыка. Пусть мы отличаемся малым составом, но ведь даже малый народ может дать мировой культуре величайшие имена. Вспомните Арно Бабаджаняна, Шарля Азнавура, Арама Хачатуряна, Саят Нову. Известных армян, которые внесли свой вклад в сокровищницу музыки много, их музыка прекрасна и живет по сей день. Из наших ребят не многие идут в искусство, нас в этой сфере мало. И это неправильно. Опять же хотелось бы вспомнить Майкла Джексона, его точные слова: «Иногда мы самих себя считаем важными людьми. Но важны не мы – ничто не может быть более важным, чем наши дети! Они – это будущее. Они могут исцелить мир. Это наша обязанность – быть с ними рядом. Давать им советы. Направлять их. Помогать им и любить их. Давайте поддержим их в том, чтобы они стремились исполнить свои мечты. И давайте мы все, родители, друзья и родственники, поможем им мечтать о чем-нибудь хорошем». Мне очень повезло с моими родителями – они с малых лет поддерживали меня и помогали во всем. В минуты отчаяния, когда уставал, хотелось поиграть с ребятами на улице, мне приходилось идти на репетиции. Но об этом я забывал в минуты радости, когда слышал итоги своей работы – аплодисменты зрителей. Во все эти времена со мной рядом были мама и папа, и я очень благодарен им за любовь и понимание. Они первые поверили в мой талант, а моим первым менеджером стала мама – она возила меня на конкурсы, подбирала репертуар, организовывала запись, создавала костюмы. Уверен, если бы каждая мама так верила в своего ребенка, то многие бы добивались настоящего! Ведь каждый ребенок талантлив по определению, надо только этот талант разглядеть и помочь ему вырасти.

Так будем верить и мы, уважаемые читатели и внимательно следить за судьбой Армена Марданяна – вполне вероятно, будущей звезды российской эстрады.

Светлана ТОКАРЕВА.

Творческий вечер журналиста и поэта Алексея Золотина

«Между Жиздрой и Угрой» – так Алексей Золотин назвал своё новое произведение – сборник стихотворений. В свет вышла и поэма «Молох века». Этому двойному дню рождения автор посвятил свой творческий вечер. «Золотой треугольник»: Желохово – Корекозево – Перемышль – родные места поэта. Чем живет деревня, тем живет и лирический герой Золотина. Он восторгается красотами природы и обаянием сельской жизни, но страдает от того, что «год от года менее домов в его селе».

➲5

«А что, мы плохие люди? Мы не плохие люди...»

Газета, выходящая в городе Миасс, опубликовала интервью с нашим соотечественником по имени Арарат — «типичным гастарбайтером». Автор с явной симпатией беседует с Араратом, пытаясь понять, что и почему занесло его за тридевять земель от родной Армении. Действительно, далеко забрался.

Миасс — город на Урале, в ста километрах от Челябинска. Основан в XVIII веке и имеет 153 тысячи жителей. В Миассе, как и во многих местах России, люди шарахаются от гастарбайтеров и относятся как к людям второго сорта. Почему? «А что, мы плохие люди? Мы не плохие люди. Лично я честно работаю...» — говорит Арарат. Впрочем, не это важно — рано или поздно коренные жители убеждаются, что ошиблись, что такие, как наш Арарат, — люди полезные, нужные. Для нас же важнее всего понять, почему Арарат оказался в Миассе — далеко от своей земли, от корней, от языка, от семьи. Ведь уехал он не просто так, а потому что его фактически вынудили. Заставили. В 90-х он не смог выкупить дом — не оказалось денег. А денег не было и нет, потому что земля, которую он имеет, простаивает. Опять же, потому что земледельца обдирали и обдирают, как липку. И те, кто перекупает у него урожай, и те, кто по идее должен помочь ему с удобрениями, с техникой. Ведь он Хозяин земли, человек, создающий для страны Блага. Увы... И налоги высокие, и вода дорогущая. Та, что течет рядом и потом уходит за пределы страны.

Чиновники Минсельхоза, которых множество (и все одеты, обуты и никуда не собираются), могут привести тысячу доводов, почему Арарат не прав. И все объяснить государственной необходимостью. Но разве государству польза, когда такие, как Арарат, уезжают, вкалывают в чужих краях и собираются перетащить к себе оставшихся домочадцев?

Арарат, судя по всему, обитал в Ехегнадзоре (абрикосы, персики, Татев близко). Пока он наш человек, хотя живет далёко. И дети его наши. Но пройдет еще лет десять и... Неплохо, что мы проводим эфемерную рекламную акцию для молодых армян диаспоры, хотя реальные шансы, что они переберутся на историческую родину из Штатов, Аргентины, Франции или Швеции минимальные. А тут Арарат, мотающийся между Миассом и Арменией уже полтора десятилетия! «Не знаю, кто я сейчас», — сокрушается он. Армянским чиновникам, вытолкнувшим его из страны, на это ровным счетом плевать. А вот журналист из Миасса хочет понять заезжего армянина, сочувствует ему и, кажется, совсем не против, чтобы тот укоренялся на Урале. Потому что, очевидно, Арарат не человек второго сорта, он работник, как говорят на Руси.

Сколько же их укоренилось на Урале, за Уралом, везде?..

...Недавно довелось познакомиться с представителем одного из кавказских народов. Он оказался армянином, зовут его Арарат. Человек не молодой, в день нашего разговора ему как раз исполнилось 50 лет. Арарат — типичный гастарбайтер (в нашем понимании). Он согласился поделиться историей своей непростой жизни, рассказать, что привело его в Россию и как ему здесь живется...

— Давно в Миассе?

— Между Миассом и Арменией живу уже пятнадцать лет. Мотаюсь туда-сюда.

Я из небольшой деревни, в Армении жена и трое детей: две дочери и младший сын. Старшая дочь учится на третьем курсе в Ереванском университете на журналиста. Это не каждому дано. Сейчас учеба везде платная, но она смогла поступить на бесплатное место. Я ни копейки не вложил, никого не подкупал, она только своими силами поступила... Имя у нее Татевик. У нас рядом церковь находится, которая называется «Татев», вот в честь церкви я дочь и назвал — Татевик...

Вторая дочь закончила школу, дома сидит сейчас. Не может поступить. Она не большая любительница учебы, но зато у нее другие качества. Хорошая домохозяйка, ей нравится делать разные прически, хочет работать стилистом. У нас в Ереване есть германская фирма, которая проводит курсы по этой специальности. Но чтобы там учиться, нужно заплатить тысячу долларов. А у меня нет таких денег, я стараюсь хоть на пропитание заработать... Сын в этом году школу заканчивает. Я его хотел привезти в Россию, но не знаю, разрешат или нет. Боюсь, что даже из аэропорта в Армении не выпустят. Его в армию должны призвать, поэтому боятся, что он в Россию убежит, чтобы в армии не служить. А я хочу его привезти в Россию, чтобы он здесь гражданство получил, учился, тем более что я здесь работаю.

— А жена кем работает?

— Жена всю жизнь проработала воспитателем в детском саду. Сейчас работы нет, все сады закрыли.

...В Армении у меня много земли осталось, почти два гектара, еще от отца. Но от земли толка нет, выгоды никакой. Во-первых, нужно платить за трактор, чтобы ее вспахать (у меня своей техники нет), за воду, за удобрения, земельные налоги — очень много трудов и денег с этим связано. Да еще, чтобы все это вывезти, я должен половину цены урожая отдать водителю-шабашнику. А на базаре весь мой урожай будет стоить копейки... Во-вторых, представь, абрикосы зреют, а тут ударяют заморозки. Все, урожай пропал. Люди будут голодать, ведь это весь их доход. У меня так однажды 700 персиковых деревьев замерзло... Государство абсолютно не помогает: тебе землю дали — живи как хочешь...

— Значит семья живет в своем доме?

— В «своем» громко сказано. Нам этот дом когда-то выделило государство. Во время коммунистов это был магазин, точнее — склады продовольственные. Там три комнаты. Два года назад дом был продан с аукциона, так как мы не смогли выкупить его в свою собственность. Новый хозяин хочет открыть там цех. Я ходил к адвокату, хотел судиться, но он сказал, что если хочешь выиграть в суде, то ты должен быть богаче ответчика, иначе не выиграешь. Поэтому я даже в суд не стал обращаться. Так что живем сейчас на птичьих правах...

— Говорите, в России давно работаете. А еще где-нибудь кроме Миасса приходилось бывать?

— Работал в Брянске, Томске, Барнауле, Иркутске... Все записи, где я работал, есть в трудовой книжке. Я строитель, в армии научился, 30 лет уже строю. В общем, прораб без диплома (смеется). Умею абсолютно все: от закладки фундамента до евроотделки. Только гражданство-то у меня армянское, понимаешь... Не знаю, кто я сейчас... Мотаюсь туда-сюда... Приеду в Армению — там чужой, приеду в Россию — здесь чужой... Понимаешь... Я и там себя чувствую, как не в своей тарелке, и в России без семьи плохо...

— Неужели в Армении так плохо с работой?

— Там работы не хватает. Сегодня звонил домой, родственники говорят, что все очень ужасно. Опять были заморозки, весь урожай испорчен...

— Но ведь бывают и урожайные годы...

— Бывают, только урожай куда-то вывезти, продать невозможно. Самолет, таможня — все дорого. Раньше было проще, дороги были открыты, можно было на машине, на поезде вывозить. А сейчас наша страна как в оккупации. Грузия закрыта, Азербайджан — враги, Турция — тоже почти враги, геноцид армян до сих пор отказываются признавать. Попасть в Россию можно только самолетом. Но для простых армян это очень дорого. Поэтому все остается внутри страны, люди не знают, куда девать.

— В Миассе официально работаете?

— Нет, не официально. Есть проблемы с пропиской... Регистрация дается на три месяца, потом нужно разрешение на работу искать. Чтобы разрешение взять, нужно, чтобы какая-то организация согласилась меня официально трудоустроить. А кому это выгодно? Им лучше таджиков или узбеков нелегально взять, это дешевле обойдется. И мне это разрешение дорого обойдется, не знаю, правда, сколько. А

если я «оттуда» с голодухи приехал, еле-еле на билеты наскреб, откуда у меня деньги?

— Почему выбрали именно наш город?

— У меня здесь живет младший брат, он женат на русской. У него и гражданство российское, и прописка. Вот ютимся вместе в однокомнатной квартире — они в комнате, а я на кухне, кухня большая, нормальная...

— Сколько зарабатываете в месяц?

— Сейчас 15-20 тысяч рублей... Кризис сильно сказался.

— Семье какую часть отправляете?

— Оставляю себе немного на питание и проживание, остальное отправляю им.

— И все-таки 15 тысяч рублей для Армении — это много или мало?

— Если бы я там зарабатывал такие деньги, мне бы этого хватило надолго. На хлеб и мясо цены почти такие же, как в Миассе. Но фрукты, овощи (все, что дает земля) продаются за копейки. Здесь в магазине вы берете помидоры за 100 рублей, огурцы за 120, а в Армении все это стоит не дороже 10 рублей за килограмм. Одежда тоже намного дешевле. И потом, много армян уехало — кто в Америку, кто во Францию... Говорят, что в одной только Калифорнии 80 процентов населения — армяне (смеется). Кто, думаете, выбрал Шварценеггера губернатором? Армяне! Даже на президентских выборах в США большую роль сыграли армянские голоса...

— ...с одеждой-то как это связано?

— Так вот те, кто уехал за границу, помогают своим родственникам в Армении посылками. Очень многие именно за счет этого и живут. У кого есть родственники за рубежом, у тех практически и проблем нет. Даже если в месяц отправят на родину 100 долларов — уже можно жить.

— Что в Армении говорят о России?

— Что говорят... Я сам говорю: если России не будет, то Армении плохо будет. Очень много армян в Россию на работу ездят. Кто сейчас работает в России, те дома более-менее нормально живут...

— Работодатели часто обманывают?

— Да, очень часто. Особенно если тот, кто тебя берет на работу, будет знать, что ты один, что за тебя некому заступиться. В прошлом году с одной фирмой работал по договору, заплатили только половину. Обманули примерно на 40 тысяч рублей. Мы подъезд делали, директор фирмы сослался на то, что жильцы остались недовольны нашей работой.

— Арарат, согласитесь, ведь у такого, как вы, всегда есть определенный риск для жизни? Едешь в чужое государство, неизвестно, что тебя ждет...

— Я здесь уже почти свой человек. Мой риск только в том, что может поймать милиция, я боюсь только их. Был случай. Как-то с земляком встретились в машгородке, выпили пива. Стали переходить дорогу, и нас поймали милиционеры. Я говорю им, за что вы нас взяли, мы не шатаемся, не хулиганим... В общем, привезли в вытрезвитель, два часа продержали и двести рублей штраф взяли. Меня, конечно, здесь обида взяла. Нас явно взяли потому, что мы не русские. Ведь летом много людей с пивом в руках ходит, почему их не забирают в вытрезвитель?.. Ну да ладно. Это был один единственный раз. А если честно, то милиция в Миассе хорошая. Нас не обижают на национальной почве. Нет такого, чтобы тебя задержали на улице только потому, что ты нерусский...

— Но это милиция, а с криминалом приходилось сталкиваться? По телевизору очень часто показывают несчастных гастарбайтеров, которые работают как рабы, их не кормят, обижают...

— Вот послушай меня. Расскажу тебе схему на примере армян. Допустим, какой-то армянин сумел осесть в России, у него появились друзья, знакомые, он уже здесь как свой. Находит работодателя, договаривается с ним, что привезет сюда работать бригаду своих земляков. Обговаривает зарплату, потом договаривается со своими земляками (самая низкая цена — девять тысяч в месяц). Далее бригадир оплачивает билеты до России, привозит их на объект. Живут они, как правило, прямо на стройке. Допустим, благоустраивают сразу одну из комнат строящегося дома и там размещаются.

Вранье все, что их тут за рабов держат. Да, они с утра до вечера работают, но все это обговаривалось заранее, они соглашались и на зарплату, и на условия. Иной раз их, наоборот, даже пугают: не хочешь работать — уезжай обратно домой. Бывает, конечно, кто-то бунтует, выходит из бригады, начинает искать работу отдельно. Тогда возникает опасность, что он действительно потеряется (не имея знакомых, не зная города), его могут обидеть, в конце концов станет каким-нибудь бомжом. А потом будет писать в программу «Жди меня». Такие случаи тоже есть.

— У нас в обществе складывается негативное отношение к гастарбайтерам. На ваш взгляд, почему?

— Потому что по телевизору постоянно пугают — то чеченское, то кавказское лицо совершило преступление... Вот я два года в Казани работал. Один раз позвонил в дверь, хотел воды попросить попить, сначала открыли, а как увидели, что нерусский — сразу захлопнули... А что, мы плохие люди? Мы не плохие люди. Лично я честно работаю, никогда никого не обманул, не обворовал... Да и всю жизнь были нормальные, а как отделились — сразу стали плохие, что ли?.. Не нравится мне и само слово «гастарбайтер». Люди слышат его, сразу думают: либо вор, либо убийца. Почему просто нельзя сказать — «приезжий строитель»? Сами посудите, если он приехал сюда работать, зачем он будет грабить и убивать? Ему и бригада не разрешит туда-сюда ходить, они с рабочего места не могут отлучиться, какой из них убийца? Я много повидал... Например, если женщина не пускает к себе — никто к ней и не полезет. А ведь некоторые женщины думают как? Раз гастарбайтер — значит, с деньгами. За его счет пьют, гуляют, ночью всякие гадости делают, а потом говорят: о-о-о, гастарбайтер виноват. Правильно?.. Пускай живут по божеским законам, и ничего такого не будет.

— Что самое сложное в России для приезжих рабочих?

— Самое сложное — это прописка и разрешение на работу...

— Как часто удается видеть семью?

— Обычно каждый год на новогодние праздники. Правда, в этом году так и не получилось побывать дома, денег не хватило на дорогу.

— Перспектива-то какая?

— Даже не знаю. Наверное, семью в Россию привезу. Пойду сейчас себе делать прописку. Мне самому неприятно, что я проживаю нелегально, надо по закону жить, чтобы совесть была спокойна...

Newsland, 16.04.2010 г.

З⊃ Творческий вечер...

Золотин признается: на творческом вечере душу поэта гости рассмотрели, словно под микроскопом. Взамен поклонницы одарили автора цветами, а критики лестными отзывами: поэзию признали глубокой и лиричной.

«Пишу больше о любви. Я и начал писать-то, как и многие, с любовных посланий. А так – я как-то устроил тест: скажите, на какую тему прочитать стихи – я на каждую тему читал стихи», - рассказывает поэт.

Но есть в творчестве Золотина и набо-

левшие темы. В его произведениях остро ощущаются переживания, связанные с Великой Отечественной, которую писатель встретил маленьким мальчиком. Не утихает и душевная боль о стране. В своей поэме «Молох века» автор размышляет о событиях последних десятилетий в России. Потрясения Золотин испытывал и в журналистике. Он работал корреспондентом в «Знамени» и главным редактором в «Вестях». Многие из его коллег по перу пришли на творческий вечер.

В свои 73 года Алексей Золотин продолжает писать. Лаконичность журналистского слога он компенсирует поэтической свободой. Литератор признается, секрет успеха стоит искать в его произведениях.

Марина МОХОВА.
kaluga.rfn.ru

ЕСЛИ ГОВОРИТЬ ИСКРЕННЕ, БЕЗ ВРАНЬЯ...

Иван КАЛИНИН родился 24 октября 1924 года в д. Вяжички Барятинского района. В 1933 году семья Калининых переехала в Козельский район. В армии с февраля 1942 года. Боевое крещение получил под Людиновом, находясь в составе Западного фронта. Далее были бои в Сталинграде, где Иван Михайлович получил ранение в руку и ногу, на Украине, в Молдавии, Румынии. Закончил войну в Болгарии. Демобилизован в 1947-м.

В 1951 году, учась в Елецком художественном техникуме, незаконно репрессирован. В 1976-м полностью реабилитирован. Имеет награды: орден Славы III степени, орден Отечественной войны I степени, медали «За победу над Германией», «За оборону Сталинграда» и ряд других.

– Итак, первый вопрос. Война 1941-1945 годов – что она означает для Вас?

Иван Калинин: Защита Отечества от врагов, в частности, от немецкого фашизма. Не быть рабами иностранщины! Это понимали и мои друзья-товарищи. Наши ротные командиры, комбаты объясняли: «Нам бы только разбить фашистов! После войны, ребята, другая жизнь будет в стране», намекая на то, что не станет той тирании, насилия сталинщины, повторения 1937-1938 гг., голода и т.д. Вот такие разговоры на передышках между боями нас больше всего и вдохновляли.

– Непреложной стала истина, что Великую Отечественную войну отличало проявление небывалого героизма. А вы были свидетелями такого явления?

И.К.: Примеров героизма непосредственно на передовой можно привести множество.

Сталинград. Наш батальон попал во второй половине сентября 1942 года в тяжелейшее положение. Мы, обессиленные от бесконечных боев, в полуголодном состоянии держались целых пять дней. Но все-таки в смертельной схватке вырвались из кольца окружения. Правда, с большими потерями (из 600 человек осталось 200).

Второй пример. Тоже в Сталинграде, в октябре того же года. Линия обороны идет по одной из улиц. Через дорогу, в 15-20 метрах, засели немцы и забрасывают в наши окопы гранаты-колотушки. Красноармейцы быстро освоились с ними: почти на лету схватывают прилетевшую гранату и с силой перебрасывают ее в окопы противника. Слышится взрыв над головами немцев. Я видел этот маневр своими глазами (продолжал быть связным между нашими небольшими группами).

К сведению: советская граната взрывалась через три-четыре секунды после броска, немецкая же – через 8-10 секунд. Этим временем и пользовались наши солдаты.

Позже немцы перестали бросаться гранатами.

– Мы встретились с вами как с активным нештатным сотрудником областных газет. Что вас подтолкнуло к такому шагу, в чем вы видите необходимость сотрудничества с прессой?

И.К.: Поделиться с читателями увиденным, пережитым меня тянуло всегда. Но впервые решился на это только в 1944 году, когда отнес в «Весть» документальный рассказ о боях в Сталинграде. В дальнейшем публиковался в той же «Вести», в «Знамени», в «Деловой провинции», в московской газете «Достоинство».

Сейчас читаю в некоторых газетах публикации, в частности, воспоминания о войне, и создается впечатление, что они будто вычитаны из газет 50-х годов. А я пишу о том, что видел, прочувствовал сам.

– Знает ли о минувшей войне нынешняя молодежь и что надо сделать, чтобы знала? Что лично вы делаете для этого?

И.К.: Молодое поколение всегда хорошее. Только его воспитывать и обучать надо умело. Это больной вопрос всей нашей современной страны, попавшей в дикое положение.

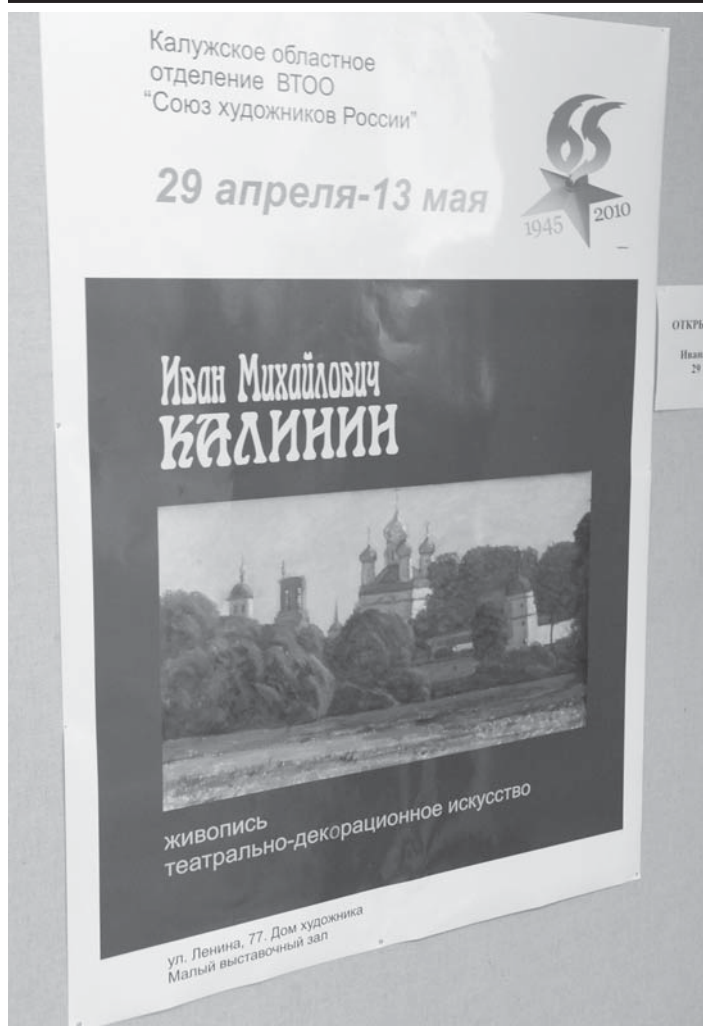

Иван Калинин (крайний справа) 9 мая 1945 года в Болгарии.

А встречаться, разговаривать с молодыми людьми, со школьниками нам, старшему поколению, хорошо знающему историю прошлых лет, историю Отечественной войны, просто необходимо...

Когда я бываю на уроках мужества в школах, колледжах, институтах и университете, вижу, что ребята с интересом слушают, задают разные вопросы, сами делятся своими мнениями. Они вас будут слушать, если им говорить правдиво, искренне, без вранья.

Беседу записал Алексей ЗОЛОТИН.

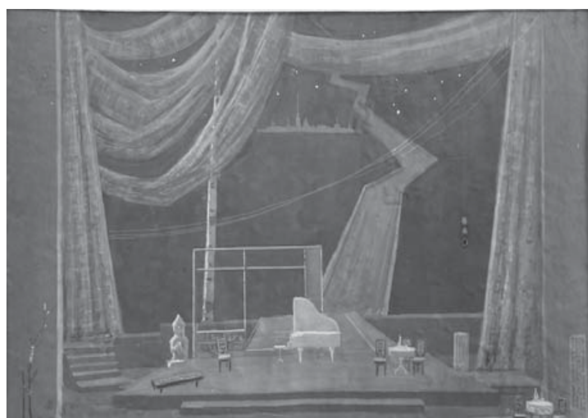

Фото Алексея НИКИТИНА.

Из мира – в мир

Хайберт – дачное место под Ереваном. Мехо встречает в аэропорту. Везет к себе. Софья накрывает на стол. Чахобили, лаваш, «Котайк». После – везет в Хайберт, к тете.

- Вах, бала джан… - плачет тетя. Она обнимает меня, молчит. Мы не виделись двадцать лет. Со дня землетрясения, ровно двадцать лет.

- Ха, - тявкает Джесси, плюшевый белый щенок. Племянники плещутся в бетонном резервуаре. Во дворе Тиграна, куда мы пришли за водой. У тети нет воды. Три года. Сноха с тележкой ходит за водой по утрам. «Ашхариц ашхар», - говорит она. Из мира – в мир. Телевизор, dvd, камера, но нет воды, холодной простой воды. Расплескав на дно таза воды, стирают одежду. В воде, где до этого мыли ноги.

Как же вы здесь живете? Привезенную воду надо пить, потому что температура за тридцать. Надо мыться, потому что температура за тридцать. Надо каждый день стирать белый верх, потому что – школа и температура за тридцать. Надо еще умываться, готовить. Хотя, что готовить, если ваш отец, сын и муж, проваляв дурака в России, вернется, судя по всему, без денег.

- Ашхариц ашхар, - говорит Ано, - каждый день за водой. Ано закачивает мелодии на мобильник. Ано делает зубы. Дочь вылетает из колледжа. Надо звонить родным, выпрашивать деньги.

- Смотри, - говорит тетя, доверительно склоняясь ко мне, - денег нет, а она кровать купила. Знаешь почем? Семьдесят тысяч. А столько денег на дочь потратили, чтобы теперь она вылетела.

Утром мы идем с Ано вместе. Дорогу рыли, прокладывая в «важные» дома трубы, поэтому камней и пыли на порядок больше. Из «земли» при этом извлекли столько глыб, что можно построить не один дом. Дорога все время петляет, спускаясь под конец вниз, к колодцу и торчащей из него трубе. Поставив тележку, мы пьем вкусную высокогорную воду.

- Ано, - говорю я, - и так каждый день?

- Иногда и два раза, если, например, стирка.

Заполнив баки и бутылки, мы начинаем подниматься в гору. Под колеса постоянно попадают камни, останавливая движение или уводя его в сторону.

- А как же зимой, - спрашиваю опять, когда подъем постепенно выровнялся.

- О, не говори, здесь, когда гололед, такое творится...

Вечером сидим возле дома, на ступеньках. Арарат не виден. Ночью на нем зажигают огни, а днем он не виден. Еще утром я видел с балкона его снежную голову. Теперь же пришли облака, взяли в кольцо, что-то, наверно, требуют. Да и как иначе, на чужой земле... Ано показывает мне фотографии, сделанные в Анапе.

- А что же в этом году не удалось заработать? Ты, говорят, поехала.

- Вот так, не взяли меня в чебуречную. Твою сестру взяли, а меня нет. Такая родня. Разрешения нет, оно десять тысяч стоит. Помоталась – и обратно.

На меня смотрят фотографии двухлетней давности. На них Ано и моя двоюродная сестра, вконец измученные, из концлагеря.

- Слушай, на вас страшно взглянуть, и почему в руках всегда пиво?

- А там по-другому нельзя. Представь. С утра и до позднего вечера надо ходить по пляжу в сорокаградусную жару, за плечами рюкзак, в котором пиво и вода, в одной руке сумка с чебуреками, на другой – поднос с закусками, а еще на каждом пальце – по рыбине. Там только пиво. Вода бесполезна. Безучастно смотрю на фотки, погружаясь в себя.

- О’в, - пробуждает меня Ася. Она сидит на ступенях возле дома, рядом – ее возлюбленный. Они еще школьники, но решили жениться. - Когда уедешь, напиши, что в Армении есть цветок, самый лучший...

Я опускаю голову.

Стемнело. Лампочка, повешенная светить, освещает минувшее. Мы разглядываем снимки, незадачливые буклеты, оставившие красочную рекламу, но забывшие адрес, чтобы до них доехать.

- А на родине в этом году была?

- В прошлом пыталась. Вернули обратно.

- Почему?

- Я ехала в Анапу через территорию Абхазии. Мне сказали: ты с ними связана. И – назад.

Начав зевать, мы осторожно разошлись, пожелав друг другу доброй, если точнее перевести, ночи. Я забираюсь наверх и ложусь. Ни газа, ни воды. Только электричество, которое при сильном ветре гаснет. Что же, Камю, ты прав, бедные: человек и природа. У тебя, по крайней мере, было только одно. ...Из одного подземелья – в другое. Ничто не повторяется, не исчезает. И, обязательно встретившись, мы уже будем не мы. Из мира – в мир, ашхариц – ашхар... Лампочка шатается, моргает, гаснет. Завтра я вернусь туда, где никогда еще не был...

Ночью проснулся. Вышел на балкон. Небо, сплошь усеянное звездами, не давало взгляду спокойно скользить. То и дело сознание подпрыгивало на кочках. Отругав нерадивых дорожников, я прошел в комнату. Глаза пощипывало. Взяв со стула «Таурин», я залил в оба глаза, лег. Вспомнил звезду, горевшую над Араратом, понимая, что это фонарь, а не звезда вовсе, думал о ней. Не имеет значения кто, главное – над Араратом.

Вне дома я уставал быстрее, потому быстро уснул.

Утром встал как всегда разбитым. Видимо, чем дальше душа улетает во сне, тем трудней ей вернуться. Она не успевает – просто падает назад. День уходит на то, чтобы восстановиться. Собрав сумки, мы поели.

В десять часов приехал Мехо, повез нас к аэропорту. Я хотел помахать Ано, но она уже болтала с соседкой.

Ленинакан - Гюмри

Любая фотография человека – снимок Титаника.

И вот я на земле, где не был тысячу, нет, две тысячи лет. Сад с фонтанами, бюсты Исаакяна, Шираза, разрушенный институт, показывающий одно и то же время... Вот улица, на которой я бегал, но того дома нет, тех людей нет. Жалкие, прижатые к стене люди. Десять лет с фонарями, без света, без хлеба, без воды, без газа. Словно «смотрите, как могут жить люди». Это Армения – неизвестный цветок Платонова. Все она. Как я вернулся, снова здесь, где каждый день часы показывают одно и то же время. Песня 88. 11.37. Боже мой, я никого не видел, все эти годы я никого не видел. Никого не видел и, наверное, уже не увижу. Я ползу вверх. К чему бы я ни прикоснулся, осыпается, убегает вниз, увлекая себе подобных. - Неужели мы такие несчастные, - армянская речь несется по улицам.

Читать – рыться в могилах. Но надо идти, только идти. По улицам, изъятыми из памяти, вырванными из сердца, сквозь девушек, выросших без меня, успевших состариться: выйти замуж, родить. Ни домов, ни улиц. Теперь я вернулся, чтобы увидеть, что потерял, и улететь снова. Мне кажется, тот мальчик вырос и живет в районе Текстиля, он почти не говорит на

➲9

8⊃

русском, работает и почти женат. Он ежедневно идет по тем же улицам, но в другое время. Мне не встретить его. Или же он умер, погиб в восемьдесят восьмом, а душа переселилась в Саратов. Все это правдоподобней того, что он просто уехал в Саратов. Тем самым, мальчик, который бегал по улицам, исчез.

Тетя, отец, брат стоят у могилы. Гаго курит, вспоминая последнее:

- Ногу не давал резать. Я тогда только приехал. Меня повели к нему. Он орал, отгонял врачей. Нога уже почернела. Я поговорил. Дело тронулось. А′смо очень любил. Когда она умерла, он сказал: иди, через двадцать дней приду. И все, больше не ел. Как сказал, так и сделал.

Кладбище все усеяно памятниками. Кажется, они встают на цыпочки, забираются друг другу на плечи, чтобы посмотреть, кто пришел. Недалеко от нас знаменитый игрок Арарата. Фурман Абрамян. Разбился на машине. Он из Ленинакана. Будь у меня деньги, я поставил ему памятник. Он в обводке и перед ним его противник, спиной к нам, в сером.

Мы приехали с кладбища, где посвящений восемьдесят восьмому больше, чем сонетов Лауре.

- Что вы хотите? - говорит Гаго. - Хотите, шашлык сделаю.

...Вечером, купив баранины и свинины, он уже жарит мясо на мангале, выложенном из туфа. Начинается дождь. Брат переворачивает шампура с сигаретой в зубах. - Был я один раз в Саратове... - говорит он, обжаривая баклажаны с томатом. Дождь усиливается. Он идет со стороны Турции, до которой рукой подать. Мясо шипит на углях. Оно снова теплое, даже горячее, но все равно неживое. Дождь и ветер объединяют усилия. «Это заговор», - думаю я, глядя, как ветер обрушивается на крышу.

Мы идем в дом. Мако накрывает на стол. Появляются лаваш, перец, вино, водка. Гаго наливает вино, наливает водку. Дым смягчает углы, брат мой курит. Я пью «Вершавен», заворачиваю мясо в лаваш, поливаю перцем. Со стены глядит дядя, Мадо. Комната, стол, лица – все пускаются в пляску. Гаго курит «Бриллиант», поет Алик, задушевный шансон, ближе. Комната наполняется дымом.

Выйдя на крыльцо, я смотрю на воздух. Небо утихло. Толпа разошлась, оставив за собой кучу разбитых бутылок, осколки которых мертво блестят. «Прям как у нас на площади». Пиво закончилось. Изредка проезжают машины.

Ленинакан в полудреме. Белая нива рассекает ночь.

- Сейчас, надо кое-куда заехать... - Гаго тормозит у минимаркета, что-то покупает, прячет в пакет.

- Возьми, - протягивает пакет. - Когда еще встретимся...

Мы обнимаемся. Через мгновение «Нива» увозит его – к тем дням, где мы не знали друг друга, роняя еще одну каплю в переполненное и так море...

Он уезжает. Ночь. Город не помнит меня. Так возвращаются к женщине, живущей с другим, к давно живущей с другим женщине. Мне не знакомы дети, выросшие за это время. По всему городу дети, выросшие без меня.

Утром мы уезжаем. Ленинакан исчезает, гаснет, как угольки, тухнущего костра. «Жизнь есть поездка в такси. Чем дольше мы едем, тем больше платим при выходе».

Сутулый Эчмиадзин беззубо смеется. В тебя, будто на мельницу, заходили с мукой, зерном, а выходили с мукой, просветлением. Ты здесь притих. Внуки со всего мира приезжают к тебе. Время, помещенное в стакан, чтобы не расплескалось. Сколько свечей ожидал сумрак. И вот теперь моя. Я протягиваю ему свою. Девочки за три тысячи, такси за две ровно, завод Арарат, надписи Гарни, Гегард. Пафосный Мясникян, встретивший стоя. Ереван. Десять тысяч драм за воздух. Город стоит, окрасив стены в закат. Ночью и днем – в закат.

Горы Джавакха

1.

...И мы поехали за 2500 драм с носа на стареньком такси двадцать четвертой «Волге». Бросив Гюмри – в Грузию. Постоянно петляем, чтобы не быть раздавленными двигающимися навстречу горами. «Соедините Кавказ и Петербург – и получите меня», - думал я.

Деревня Хугасян, Бавра, таможни. Армянская, а потом грузинская.

- Куда? - спросил армянин, ставя печать.

- В Ахалцихе.

Нинотцминда. Пропускной пункт. Портрет Саакашвили с тремя образами, воткнутыми в раму. Сорок долларов виза. На три месяца. Мы отдаем купюры с Чавчавадзе и другими деятелями грузинской культуры. В голове крутятся старые-старые слова армянского рабиза «Я в Батуми воровал немало, а в Тбилиси…».

При въезде в Грузию асфальт резко закончился. И так до Ахалкалаки и прочих деревень, где асфальт прокладывали сами армяне и где горы навалились сразу. Ездят в основном без прав. Права только у водителей такси и маршруток. ГАИ почти нет. Тормозят только при нарушениях. Других вариантов не предусмотрено.

Гореловка, Богдановка… Рядом сидела бабка из Ахалкалаки, замечая, что «дохобуров-то выгнали». Вместо них мелькали круглые лица грузин. Ни одной бороды и косынок.

«Когда русские разбомбили мосты вблизи Поти, армяне сами восстанавливали их. А так три дня Армения сидела без хлеба и бензина», - говорит водитель, врубая записи Сирушо.

Мелкие обвалы и КПП коров, бредущих по дороге, временно останавливали разговоры, а затем отпускали, и они, почуяв свободу, снова неслись по салону. От Ахалкалаки поехали на маршрутке. На дороге валялись камни, упавшие сверху, осыпались породы.

Громадные ступени в горах. Говорят, их сделали турки-месхетинцы до высылки. Пустые ступени Месхетских гор. Война здесь началась со Сталина. Ступени почти уже стерлись. Сталин боялся не неблагонадежности турок, а вавилонских башен, возводимых ими. Трудно поверить, что это сады.

По мне - так по ним спускались первые люди. Горы, превращенные в гигантские лестницы. Парадные лестницы, покрытые зеленым бархатом, ведущие в кремлевские залы неба.

Горы неба. Горы совершающегося неба.

Грузия похожа на женщину, красивую, у которой пьющий, ленивый муж. Пиво по-грузински «л′юди». Люди пьют Натахтари.

В Ахалцихе, или маленьком Стамбуле, как говорили раньше, встречают белоснежная Тамара, церковь.

Небольшой городок, где каждый друг друга знает. Где незнакомый человек может рассказать о тебе все. Где нет незнакомых – надо просто лучше вглядеться.

- Вот с ней мы учились в школе.

- С ним бегали по дворам.

- Мехуш, ду эс?

Спившийся мужчина внимательно смотрит.

⊃10

В чаше гор разбросаны конфеты. Теперь все больше грузинские. Армянские разобрали. Пальцами со всех стран, грязными и немытыми. Маленький Стамбул погрустнел, посерьезнел.

Из дома дяди Або – турецкая крепость, окруженная рвами, а дальше - Обастуман и Сурамы. На улицах стало темней, неопрятней. Исчез памятник Абовяна, Шота Руставели стоит. С надписью 66; часто я его видел на фото, с людьми (я прохожу по плите). Людей нет, только памятник – вживую. По Мебагишвили, наверх.

2.

Старуха, или колобок; фото, разбитое на стене. На нем молодая девушка улыбается, глядя на свое будущее, валяющееся на кровати. - Кому я нужна, - повторяет оно. - Не забирает меня…

Придя с биржи, Або сидит на балконе, дымит. Ему семьдесят восемь. Он кормит парализованную жену, дочь, ее безногого мужа. Еще в школе Сусанна полюбила его. Он болел непонятной болезнью, уже тогда ногу пришлось отнять. Все отговаривали ее. Она не послушалась. Учителя ее стали звать героиней. Спустя годы отняли вторую ногу. Сын ее женат, работает на такси. Геворк. Роберт разбился в Ростове. Мы выпили за него, на могиле. Сестра отошла за стелу, чтобы поплакать. 1979 - 2003. Двадцать четыре года. Говорят, племянника убили мафиози. Из машины его доставали по частям. Солнечным днем он стоял во дворе школы, Ноноян Роберт Рубенович. Сверху светило солнце, рядом стояла мама. Пионерский галстук, школьный костюм, год восемьдесят девятый-девяностый.

Отец говорит тосты: «От наших рук отняли, но от сердца нашего не отнимут...». Слова получаются фальшивыми, хотя речь искренна и касается самых близких. Иначе и не может быть. Всю жизнь живший по животному законодательству, отец словно сегодня проснулся. Всем родом они бежали от смерти, потому на могиле родителей растет только трава, и догадаться о том, кто здесь захоронен, никак нельзя. Пять братьев и две сестры о смерти не думали вовсе. Только старость и уход некоторых из них заставил немного пошевелиться. Это вылилось в брань и взаимные обвинения. Только настоящее их кормило, а в его меню могил не было.

Сусанна целует меня. Мы идем к такси.
- Правда, похож на О՛вика? - говорит Ася.
- Правда, я тоже заметила, только у брата волосы выпали...
- А у него тоже выпадают.
Брат Сусанны в Бельгии или в Румынии продает дома, переезжая с места на место. Все отмечают его сходство со мной. Ему около пятидесяти.

Старый дом на Клдиашвили. В нем жили бабка, дед, дяди, тети, отец. Открывает Джуло. Старая, еле ходит. Из подбородка торчат волосы. Ее пристройка рядом с нашей, где умер мой дядя. Рафик умирал мучительно, кричал: «Помогите», - вспоминает Джуло. Плачет. Предлагает борщ. Она одна, ноги болят, еле ходят. Соседи-родственники избили, «запрещают жить», говорит. Двоюродная сестра отца. Рядом тутовник, гнилой. Отец стоит возле. Над головой Ахалцихе – горы, церковь и кладбище. Большинство переехали наверх. Смотрят с вершин на город, встречают первыми солнце.

Я засыпаю на чужой кровати на втором этаже. На подоконнике работает радио. Взволнованные новости, мелодичные песни с неизменным Сакартвело, прогноз погоды: Поти, Батуми, Тбилиси, Цхинвали...

3.

В целом, поездка прошла успешно. Были: горы, реки, долины и ни одной мало-мальски красивой девушки.

...На балконе, на Месхетской улице, прямо перед рассветом. На востоке горы, почти из туфа. Скоро отъезд. В комнате – «Семья Гвиргвилиани», «Давид Строитель»; старинные часы, ваза в виде лодки.

Шум фордов на улицах, детей, прохожих... В маршрутке разговоры о лесах, горящих в Боржоми, о погибших в Ахалцихе.
- Эрти, ори, сами, отхи... - считает водитель. Для отправления нам не хватает трех человек. Водила говорит на двух языках, в зависимости от того, кто перед ним, грузин или армянин. Сам он грузин, петляющий каждый день на форде между Ахалкалаки и Ахалцихе.

В 7.20 белый форд выехал из Ахалцихе. Мы покидали Грузию.
Улица Мераба Костава.
- Прощай, Ахалцихе... Вот мое детство.

Впереди сидела женщина, говорившая все время на русском. Впрочем, она была армянкой, как выяснилось позже, учительницей в школе. Между прочим, она рассказывала моей тете, севшей с ней рядом, про нашу родственницу, выжившую в Цхинвали. Детей ее не было в Осетии, когда город стали бомбить. Родственница спряталась в подвале. Больше она не видела свой дом. Когда она выбралась, то оказалась на улице.
- С грузинскими пограничниками договориться можно, с армянскими нет, - говорила она, выйдя из машины, пока водитель, забрав паспорта, ушел в «пункт».

Сверху осыпались камни, каждый день означал: война. ...Пустые дома. Ветер, сгребающий в одну кучу фантики.

Миновали границу, и снова Армения, древняя, облысевшая страна.

Я устал, безнадежно устал. Армения, горная страна, тысяча метров над уровнем моря. Я скатился с нее. Вот уже двадцать лет я пытаюсь вернуться, но каждый раз скатываюсь назад, раздирая одежду, лицо, руки. Я безнадежно устал. Я упал, по моей спине проходят другие. Дома плывут, стоят улицы. Улицы смывают дома, пиджаки, очки, куклы. Улицы выворачивают карманы домов, отбирая людей, убегая. Растрачивая на свои нужды, спуская их в казино, в кафе, в клубах.

Оганес МАРТИРОСЯН.

Вопрос Геноцида армян может быть включен в повестку саммита G-20

Офис «Ай Дата» в Торонто начал сбор подписей в Интернете для того, чтобы убедить премьер-министра Канады Стивена Гарпера включить в повестку саммита G-20, который пройдет здесь 26-27 июня, вопрос Геноцида армян.
Канадские армяне требуют от Анкары прекратить политику отрицания факта геноцида, выплатить компенсацию потомкам ее жертв, а также прекратить угнетение нацменьшинств, проживающих в Турции.
В саммите примет участие премьер-министр Турции Реджеп Тайип Эрдоган.

Алексей ЗОЛОТИН

МОЛОХ ВЕКА

Год 1980-й

Век двадцатый, налакавшись зелья,
Дышит, как рассерженный вулкан.
Каждый день такие потрясенья,
Что не снились никаким векам.

Войны? Да! Но и не только войны.
Испытали многое терпя.
Век двадцатый, вольно иль невольно
Нас он подминает под себя.

Память вновь напомнила о прошлом
Хрустом
по живому
топора.
Будь же ты вовек и присно проклят,
Молох века – символ недобра!

Будь же проклят! Нет срамнее срама.
Проклят Гитлер – новый Герострат.
Не простят Америке Вьетнама.
Пиночету Чили не простят.

И, конечно, вечным будет символ
Ядерного взрыва
– в небе гриб.
Вечной будет память Хиросимы,
Где -
в мгновенье -
здравый смысл погиб.

А скажите, кто меня избавит
От суда истории самой?
Никогда
и никакая
память
Не простит нам год тридцать седьмой.

Да и мы, стыдливо розовея,
Что сумели поздно всё постичь,
Сможем ли деревни разоренье
Сталину и иже с ним простить?

И хотя в победном сорок пятом
Он взошел над миром со щитом,
Быть вовеки Сталину распятым
Рядом с им же преданным Христом,
Чтоб не забывали поколенья:
Становясь причиной наших смут,
Два непримиримейших явленья –
Зло с Добром -
поблизости живут.

Память, стой!
А впрочем, нет, не надо.
Я о прошлом – больше ни строкой.
Позабыв на время Герострата,
Я скажу о памяти другой.

Слышите? Свидетельствует пресса –
С выкладками, с цифрами и без:
Пресс психологического стресса
Тяжелее, чем чугунный пресс.
Разучились думать об ущербе –
Нравственном, моральном?
Ищем щель:
Рубят лес – так, мол, летят и щепки,
Средства, мол, оправдывают цель.

Понимаю я, что враг не дремлет,
Сознаю, что надо строго бдеть.
Только обязательно ль деревьям
Вместе с теми щепками лететь?
Почему за малую провинность,
А порою вовсе без вины
В той графе, где значится «партийность»,
Нам велят писать «исключены»
Наших дней лихие каудильи,
Закусив ретиво удила?..
Сколько нас к инфарктам приводили
Эти «персональные дела»!
Молох века.
Злобствующий Молох.
Как ты распалился, зло творя!
И из всех известных мукомолок,
Молох века, всех страшней – твоя.

Брежневы да Сусловы – в столице
И чуток помельче – на местах,
Как же беспристрастны ваши лица!
И бездушны души ваши так!

Говорят, семья – не без урода.
Ваши ж семьи как один урод.
Вышли-то вы, может, из народа,
Да теперь – чихать вам на народ!
Вам живётся – как при коммунизме,
Ваши кресла – изобилья рог.
Чёрт возьми, ну до чего же низмен
Ваш духовно-нравственный порог!

Вы – живые трупы.
На уколах
Вам уже недолго жировать.
Но неужто это тоже –
Молох
Века,
и его не миновать?

Боже правый, хоть бы устыдились,
Пряча в воду грязные концы!
Нет, творят, творят несправедливость
Общей «справедливости» творцы.
А несправедливость как бесправье,
Пострашнее ссылок и тюрьмы.
От душевных травм,
от злобной травли
Погибали лучшие умы.

Неподкупным – им не доверяли.
(Молох века, как ты многолик!)
Скольких мы товарищей теряли?!
Скольких мы теперь теряем их?!

Не ищу я в прошлом параллелей,
Но спрошу, уж коль начистоту:
Маяковского не так ли съели
И не так ли Зощенко – ату?
И не так ли был убит Есенин?
И не так ли…
Впрочем, не скажу.
Отхожу от этих потрясений,
Как от страшной пьянки отхожу.

Год 1990-й

Вот такие написал я строки
Десять лет назад.
Не впопыхах.
Только всё равно сказались сроки –
Устарело многое в стихах.

Впрочем, как и в жизни устарело.
Нынче взял бы я повыше ГОСТ,
Не метал бы в каудилий стрелы –
Слава богу, век божков – того-с…

О «делах», о тех, о «персональных»,
Говорить мне тоже не резон.
К счастью, нет сейчас имён опальных,
Нет запретных тем,
запретных зон.

Что же, время… А оно как бремя:
И несладко, а несём, несём…
Может статься, о Нечерноземье
Напишу я «чистый чернозём» -
И не завирая, не лукавя,
Не из страсти что-то воспевать.
Просто жизнь – штуковина такая,
Что за ней непросто поспевать.

...Да, в стихах поры «времен застойных»
Не всему остаться суждено,
Но сказать бы надо о застольях
И о звездопадах орденов.

⊃12

11⊃

О разоре нашем. О позоре.
Сколько нам вставляли разных клизм:
Что ж вы, мол, бедуете, построив
Свой (да развитой!) социализм?!

Я не оборвал бы фразу нынче:
«И не так ли… Впрочем, не скажу…»
И теперь скажу: и Солженицын
Мерен по тому же метражу.
Сахаров и кто-то по соседству
Что тореадоры для быка.
Неужель и вправду лучше средства –
«Не пущать!» - не найдено пока?

...Память вновь напомнила о прошлом
Хрустом
по живому
топора.
Будь же ты вовек и присно проклят,
Молох века – символ недобра!
Я продлю реестр стыда и срама
(Пусть меня за это покостят!).
Не простят Америке Вьетнама,
Нам Афганистана не простят.
И какие б цели в оправданье
Мы ни называли,
Ту войну
Видим всё правдивее с годами,
Чувствуем полней свою вину.

Как напоминание о плахе,
Станет и для будущих времён
То, что приключилось в Карабахе, -
Рознь и распри наций и племён.

Нет, не вняли...
И по той же схеме,
Что лишила мира Карабах,
Действуют теперь уже в Узгене
И в других нагорных городах.

В том реестре – три болезни века:
Пьянство, наркомания и СПИД.
Век грядущий этого «успеха»
Нашим поколеньям не простит.

Не приемля то, что раньше пелось,
И последних митингов тщету,
Не простим себе свою же бедность,
В том числе и духа нищету.

И, конечно, строчкою особой,
Воплощеньем полновластья зла
В том реестре значится Чернобыль,
Раскаливший Землю добела.

Есть еще один Чернобыль.
Тихо,
Мягко опустившись на Арал,
Молох века, это ты, поди-ка,
Те края бесстыже обокрал?

Молох, ты, естественно, не олух.
Мудрый чересчур, наоборот.
Почему ж ты опускаешь, Молох,
Молот
на истерзанный народ?
Мы, конечно, тоже виноваты,
Но не меньше и твоей вины
В том, что мы, мифически богаты,
Столь же и мифически бедны;
Что, добры и милосердны генно,
Нахватавшись дури от жлобья,
Превратились (ясно, не мгновенно)
В противоположных тех себя.

Молох века, ну скажи на милость,
Где с тем джинном недобра сосуд,
С джинном, что принёс непримиримость,
Нетерпимость, низверженья зуд?
Как же мы обрушились пальбою
На своих отцов и праотцов!
Это ж мы смеёмся над собою,
По себе же бьём, в конце концов!
С каждым днём все громче эти залпы,
И чем громче залпы – тише я.
Я теперь и Сталина не стал бы
Костерить.
Не я ему судья.
Нынче жлобство – во какого роста!
Это чтоб заметней быть в толпе.
Но ведь есть примеры благородства,
Молох,
Но они не по тебе.
Неудобных не приемлет Молох.
Ведь без них спокойней. Благодать!
Так вот и растим коров комолых,
Чтоб, избави Боже, не бодать.

Я, наверно, той же болью болен,
Что живёт в душе моей свербя,
Но, поверьте, каждодневно, с боем
Вышибаю жлобство из себя.

И не только жлобство.
Вышибаю
Трусость, отвращенье к терпежу…
Потому, быть может, выживаю.
Потому, быть может, и пишу.

Год 2000-й

И ещё одно десятилетье –
Не прошло - промчалось, пронеслось,
За собой оставив как наследье
Боль,
разруху,
безнадёгу,
злость.
Но вернёмся чуть назад. К началу
90-х пагубных годов.
Чтоб корова чья-то не мычала,
Календарь перелистать готов.

91-й.
С прежним годом
Сравнивать, пожалуй, и боюсь.
Развалился с грохотом и громом
Нерушимым звавшийся Союз.

Год прошёл, а мы – в другой эпохе.
Что – эпохе! – мы в другой стране.
Вспоминая суетно о Боге,
Действуем вполне по сатане.
Флаг, что над Кремлём алел парчово,
Спешно заменён на триколор.
Тут недобрым словом Горбачёва
Вспомню,
в мыслях вызвав на ковер.
(Вызвать надо бы назад лет десять:
Фергана, Чернобыль, Карабах…
Впрочем, можно на него повесить
И ещё десятка два собак.)

- Ну, так что ж вы, Михаил Сергеич,
Натворили?
Каетесь иль как?
- То, что сотворил я - не евреи! -
Памятью останется в веках.

- Несомненно.
Геростратов помнят.
Сатаною меченых – стократ.
Многими ли только будет понят
Новых дней бездарный Герострат?

Начиналось-то окейно, классно,
Только всё – похожее на фарс:
Перестройка. Ускоренье. Гласность –
Будто кто-то дал команду «фас!»

А уж если говорить про август
С путчем – как его? – ГКЧП…
Сами ведь сфабриковали пакость –
Родине, товарищам, себе?

- Ну уж что случилось, то случилось…
- Хватит! Это ж фарисейства верх!
Знайте же – пардон за неучтивость –
Нет вам оправдания вовек!

…Вот такое сотворили дельце
Горбачёв и те, кто был при нём.
Вы, конечно, спросите: «А Ельцин?»
Ельцин тоже. Но о нём потом.

Да, такой он, 91-й,
Год пройдох, предателей, хапуг.
Кто-то вышел весь в павлиньих перьях,
Кто-то – как общипанный петух.

…Год ещё минул. Страна дрожала,
Области не слушались Москву.
Некогда великая держава
Стала жалкой, слабой – шов на шву.
Цены скачут что ни день, а Ельцин
(Вот он, Ельцин! На лихом коне!)
Клялся, что, мол, ляжет сам на рельсы,
Коль продукты вырастут в цене.

Выросли.
Не вдвое и не втрое –
В сотни раз,
нас сделав голытьбой.
Он же хоть бы хны – герой героем!
Правда, говорят, ушёл в запой.
Сей приём им отработан. Мастер
Спирта!
Мастер спорта вроде тож.
Равного по той и этой части
В президентских креслах не найдёшь.
…93-й год,
вошедший
В летописи современных лет
Годом, в коем некий сумасшедший
Расстрелял Верховный свой Совет.
Этим неким был, конечно, Ельцин,
Подлинный в России демократ.
Долго после северокорейцы
Хлопали в ладоши:
«Вот
наш
брат!»

…Календарь листать устал.
Извольте
Сами, если надо, полистать.
Только лишь напомню о дефолте,

⊃13

12⊃

Вновь нас обокравшем, словно тать.
А ещё я о Чечне напомню,
Где мы оказались как в дерьме.
За одно за это лишь
По полной
Оттрубить бы Ельцину в тюрьме!
…Снова в год 2000-й. В сегодня
Возвращаюсь – будто бы назад.
Где мы были?
Если в преисподней,
То сегодня, безусловно, ад.

Всё перевернулось – подлость, слава.
Прежние кумиры – разом вдрызг.
Был горисполком, теперь – управа,
Были песни, нынче – хрип да визг.
Предпочтенье - похоти и плоти.
Алый стяг в России – как в гостях.
Киллеры и дилеры – в работе,
Без работы – столько работяг!
В городах заводы, стройки стали,
В «челноки» пошёл рабочий люд.
Если встретишь где пацаньи стаи –
Убегай:
не ровен час, прибьют.

И деревни пали с тем же треском,
Что и вся Российская земля.
Заросли бурьяном и подлеском
Прежде хлеб рожавшие поля.
Улыбаться разучились люди –
Их сердца от горюшка черны.
Этого разора, этой люти
Мы не знали со времён войны.
Повсеместно слышим охи-ахи -
Воют наши матери-отцы.
Но зато жируют олигархи,
Покупая яхты и дворцы.

Десять лет назад я громогласно
Сплавил каудилий на погост,
Написав в пылу энтузиазма:
«Слава богу, век божков – того-с…»
А они –
поди ж ты - жив курилка! –
Прут, как тараканы из щелей.
Нагло,
многолапо,
многолико
Ползают по Родине моей.

Скажут мне:
а что ж вы сами, сами?
Соглашусь:
да, справедлив упрёк.
Все страданья, что случались с нами, -
Беды, муки, боли – нам не впрок.
Слушаем друг друга как глухие.
Времена и власти матеря,
Августа хотят одни,
другие –
Третьего – по счёту – октября.

Что-то с нами станет,
что-то будет?
Ждём, «когда закончится дурдом»?
Кто разбудит нас?
Быть может, Путин?
Дай-то бог.
Но верится с трудом.

…Молох века,
Может быть, довольно?
Есть всему и срок свой, и предел.
Ты и так России сделал больно.
Или ты не этого хотел?

Век двадцатый,
Вот уж скоро финиш.
С чем, каким ты, век, к нему придёшь?
Что из нажитого ты покинешь,
Что ещё в пути приобретешь?

Я молю:
Во имя человека,
Чтоб излишних он не знал забот,
Пусть недобрый гений – Молох века -
Как исчадье ада, изыдёт!

1980-2000 гг.

НАША СПРАВКА

Алексей Золотин – автор изданных в Калуге, Туле, Москве поэтических сборников «Верю в доброту», «Любимые», «Люблю и верую», «Орбиты сердца», «Между Жиздрой и Угрой», «С любовью. Автор» (две книги) и ряда других.

Печатался в журналах «Наш современник», «Огонек», «Смена», «Советский моряк», «Пограничник», «Гражданская авиация».

Член Союза писателей России. Живёт в Калуге.

От автора

Когда в 1980 году из меня единым выдохом выплеснулась первая часть «Молоха», я и думать не думал, что она потребует своего продолжения. Но последующая жизнь оказалась столь бурной, непредсказуемой, противоречивой, что сдержать поток впечатлений не было никакой возможности. Так первоначальное стихотворение приросло главами «Год 1990-й», а затем «Год 2000-й», превратившись в поэму.

Первые две главы в своё время публиковались в периодической печати, а третью и поэму в целом печатать я не спешил. И дело не в том, что ещё были живы главные «герои» описываемых событий (большинство из них живы и сейчас) и мне не хотелось их обижать, а в том, что требовалось время, чтобы убедиться, прав ли я в своих оценках.

«Молох» я показывал своим друзьям, понимающим толк в жизни, в политике, в поэзии. Отзывы были разные. От *«это гениально, сколько тонких наблюдений, россыпь афоризмов!»* до *«это странички рифмованных социально-политических взглядов, сегодня уже полностью устаревших… Теперь всё видно гораздо глубже, точнее, страшнее и т.д.»*.

Не обольщаясь комплиментарными откликами, тем не менее, и с подобной критикой не вполне соглашусь. Да, сегодня о 1980-м, 1990-м и даже о 2000 годах, наверно, можно было бы написать по-другому (и я в каждой из последующих глав, не стыдясь признавать свои ошибки, делаю на этот счет оговорки: *«Вот такие написал я строки десять лет назад. Не впопыхах. Только все равно сказались сроки – устарело многое в стихах»; «Я теперь и Сталина не стал бы костерить. Не я ему судья»; «Десять лет назад я громогласно сплавил каудилий на погост… А они – поди ж ты – жив курилка! – прут, как тараканы из щелей…»),* но я ничего не стал менять из написанного **именно тогда** – в 80-м, 90-м, 2000-м. Понимаю, что местами пришлось обходиться скороговорками, зафиксировав, может быть, лишь тысячную часть того, что заслуживало фиксации, но иначе надо было бы замахиваться на роман в стихах, не меньше, к чему я пока не готов.

И ещё одно уточнение. Эти наблюдения, впечатления, выводы – **мои**. Каждый другой, по-видимому, обратил бы внимание на что-то ещё и заключения сделал бы иные. Я с пониманием отнёсся бы к этому. И жду такого же понимания от читателей. Написанное – не фактология бесстрастного летописца, не мемуары, замешанные на личном участии в происходящем, а попытки поэтически-публицистическими средствами отразить **своё** представление о том, что совершено в нашей стране в последние десятилетия.

В Калужской области диаспоры устроили совместный вечер

Праздник дружбы народов «Наш дом – Калуга»

Праздник с участием диаспор (Армении, Грузии, Украины, национальных объединений Дагестана, Татарстана, Афгано-Таджикской межнациональной общины «Бахтар»), проживающих в Калужской области. Межнациональная встреча была посвящена 65-летию Победы над фашистской Германией, Году учителя, Дню международной солидарности трудящихся. В программе мероприятия: большой концерт, выставка прикладного, изобразительного искусства и дегустация блюд национальной кухни, чествование ветеранов ВОВ, учителей и действующих спортсменов.

ՄԵԶ ՀԱՆԳԻՍՏ ՉԵՆ ԹՈՂՆԻ

Հայ-թուրքական բանակցային գործընթացի առկախումը՝ «սառեցումը», որ հայկական կողմի նախաձեռնությունն էր ապրիլի 24-ի նախօրյակին՝ պայմանավորված Թուրքիայի՝ ժամանակ ձգելու քաղաքականությամբ, ինչպես նաև ռուս-թուրքական հերթական մերձեցումն ու ՌԴ նախագահ Մեդվեդևի այցը Թուրքիա մի շարք հարցեր են առաջ քաշել:

Առաջին հերթին պետք է հասկանալ, որ մենք գործ ունենք նոր Թուրքիայի հետ: Սա արդեն քեմալական Թուրքիան չէ, այլ իր ինքնությունը օսմանյան անցյալում փնտրող պետություն: Զուր չէ Թուրքիայի արտգործնախարար Ահմեդ Դավութօղլուն հայտարարում, որ ժամանակակից թուրքերը նոր օսմաններ են: Թուրքիայի իշխող վերնախավի այս նոր ընկալումից էլ բխում է այսօրվա Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունը, որը ձգտում է լինել-դրսևորվել բոլոր այն տարածքներում, որոնք ժամանակին եղել են Օսմանյան կայսրության սահմաններում՝ Բալկաններ, Մերձավոր Արևելք, Կովկաս: Սա հենց այն քաղաքականությունն է, որից հրաժարվել էին քեմալականները՝ գիտակցելով, որ Թուրքիան չունի աշխարհաքաղաքական խոշոր խաղերին մասնակցելու անհրաժեշտ ներուժն ու ռեսուրսները: Եթե քաղաքական այս վերնախավը դեռ երկար իշխի Անկարայում, մենք ականատեսը կդառնանք Թուրքիայի լուրջ թուլացման, հնարավոր է անգամ, որ Թուրքիան կանգնի փլուզման եզրին: Այս առումով Ռ. Թ. Էրդողանը հիշեցնում է Միխայիլ Գորբաչովին, որն ուզում էր վերակառուցման տարիներին գլխավոր դերը խաղալ միջազգային բեմահարթակում, բայց չուներ դրա համար ռեալ ռեսուրսներ, քանզի դրանք արդեն վատնել էր ԽՍՀՄ-ը: Թուրքիան, գիտակցելով, որ «սառը պատերազմը» ավարտվելուց հետո իր նշանակությունն Արևմուտքի համար նվազել է, փորձում է այլընտրանք գտնել: Թուրքիայի իշխող վերնախավը լրջորեն հավատացել է Օսմանյան կայսրության վերակենդանացման հնարավորությանը: Բայց դա սոսկ երազանք է առանց գործունեության որոշակի ծրագրի:

Թուրքիայի նոր օսմանականությունը առաջին հերթին նշանավորվեց հարաբերությունների կարգավորման փորձերով Հայաստանի, Սիրիայի և հարևան մյուս այն երկրների հետ, որոնց հետ նախկինում չլուծված հիմնախնդիրներ է ունեցել: Նմանատիպ մի փորձ Թուրքիայում արել էին նոր օսմանները՝ բուրժուական-ազատական շարժման ներկայացուցիչները, 19-րդ դարի երկրորդ կեսին: Նրանք ջանում էին փրկել արդեն քայքայվող Օսմանյան կայսրությունն այն իրավիճակում, երբ մեծ պետությունները սկսել էին օգտագործել Թուրքիայի տարածքում ապրող ազգային փոքրամասնություններին իրենց նպատակների համար: Արդյունքում Օսմանյան կայսրությունը կործանվեց, ու նրա փլատակների տակ մնաց 1, 5 միլիոն հայ: Հայ-թուրքական գործընթացում, հանգամանքների բերումով, բոլոր կողմերի շահերը համընկան: Միացյալ Նահանգները շահագրգռված էր (թեպետ, ինչպես ցույց տվեցին իրադարձությունները, ոչ այնքան) փաստաթղթերի վավերացմամբ, քանի որ նրանց ձեռնտու էր հայ-թուրքական սահմանի բացումը և հետագայում Հարավային Կովկաս թափանցելու հնարավորությունը: Եվրամիությունը նույնպես շահագրգռված էր՝ ապացուցելու համար, որ եվրոպական գաղափարը, որով առաջնորդվում է թուրքական կառավարությունը, կարող է փոխել աշխարհաքաղաքական իրավիճակը:

Ռուսաստանը, որ վրացական պատերազմից հետո կտրված էր մնացել տարածաշրջանից, ուզում էր ցույց տալ աշխարհին, որ ինքն էլ է խաղաղասեր, և, միաժամանակ, առաջարկել Թուրքիային ստեղծելու մի տանդեմ, որը կվերահսկեր ողջ Կովկասը և կհանգեցներ Վրաստանի լիակատար մեկուսացմանը: Ըստ էության, Ռուսաստանի նախագահի կատարած այցը Թուրքիա այդ քաղաքականության շարունակությունն էր: Թեպետ մեծ հաշվով ոչ ռուսներին, ոչ թուրքերին այդ տանդեմը պետք չէ: Յուրաքանչյուրը ցանկանում է տարածաշրջանը վերահսկել միայնակ, մանավանդ որ կան խաղի նոր մասնակիցներ, ինչպես ԱՄՆ-ը և ԵՄ-ը, որոնց անտեսել անհնար է:

Հայաստանի համար դրական էր այն հանգամանքը, որ հայ-թուրքական հարաբերությունների փակ շղթան ի վերջո պետք է ճեղքվեր, և դա տեղի ունեցավ «սառեցված» արձանագրությունների շնորհիվ: Այլ հարց է, որ արձանագրությունների մանրամասները, ինչպես, ասենք, 1915 թ. Ցեղասպանության հարցով պատմաբանների հանձնաժողովի ստեղծումը, կարող էին դժգոհությունների տեղիք տալ: Բացի այդ Թուրքիան այդ արձանագրությունների շնորհիվ ստանում էր 1921 թ. Կարսի պայմանագրի վավերացումը, որը Հայաստանի համար կապիտուլյացիոն բնույթ ուներ: Կար և շարունակում է պահպանվել այն բանի հավանականությունը, որ Ռուսաստանը, ի հաշիվ Հայաստանի, Թուրքիայի հետ մի գործարք կկնքի, որը կներառի ոչ միայն բազմամիլիարդանոց էներգետիկ նախագծեր, այլև թույլ կտա ստեղծելու Ռուսաստան-Թուրքիա-Սիրիա-Իրան ռազմավարական առանցքը, որը ճանապարհ կբացի դեպի Մերձավոր Արևելքի շուկաներն ու պաշարները, նաև Ադրբեջանում իր ռազմական ներկայությունը հաստատելու հնարավորություն կտա Ռուսաստանին: Դրա գինը կարող է լինել Լեռնային Ղարաբաղը, հետագայում նաև՝ Հայաստանի ճակատագիրը: Մենք պարզապես կհայտնվենք ծուղակում, կդառնանք ռուս-թուրքական պրոտեկտորատ, ինչպես արձանագրված է 1921 թ. Մոսկովյան և Կարսի պայմանագրերում:

Ի սկզբանե պարզ էր, որ Թուրքիան չի վավերացնի պայմանագրերը, քանի դեռ լուծված չէ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը: Այժմ Անկարան բարձրացնում է նաև Նախիջևանի խնդիրը, որտեղ մտադիր է ռազմական հենակետ ստեղծել: Միաժամանակ, Արևմուտքի համար Թուրքիայի արևելյան սահմանները շարունակում են բաց հարց մնալ, ինչի վկայությունն է նույն Նախիջևանի հանդեպ ԱՄՆ-ի ցուցաբերած հետաքրքրությունը: Արևմուտքը չի կարող թույլ տալ, որ Ռուսաստանն ու Թուրքիան միասին ղեկավարեն Կովկասը. այնուամենայնիվ, բոլշևիզմի և քեմալիզմի ժամանակները անդառնալիորեն անցել են: Ուստի արձանագրությունների քարկոծման ամենաշահագրգիռ կողմը դարձավ Վաշինգտոնը, և հենց Հայաստանի նախագահի Վաշինգտոն կատարած այցին հաջորդեց գործընթացի «սառեցման» մասին հայտարարությունը:

Պետք է հիշել, որ Թուրքիան ունի առավել լուրջ խնդիրներ, քան Հայկական հարցը: Իրաքից ամերիկյան զորքերի դուրսբերումը, որը կսկսվի օգոստոսին, կդառնա նաև Իրաքի հյուսիսում քրդական պետության ձևավորման սկիզբը, որը անմիջական վտանգ կներկայացնի Թուրքիայի համար: Միաժամանակ, Սպիտակ տունը չի ցանկանում, որ տապալվի Ցյուրիխի արձանագրությունների վավերացման գործընթացը: Այնպես որ չի բացառվում, որ մոտ ապագայում հայ-թուրքական արձանագրությունների գործընթացը վերսկսվի: Ընդ որում, ցանկալի տարբերակը կլինի պարզապես դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման մասին արձանագրությունների ստորագրումը առանց նախապայմանների, «պատմական» հանձնաժողովների ու վավերացման (ինչպես և ընդունված է դիվանագիտական պրակտիկայում, նման արձանագրությունները երբեք չեն վավերացվում):

Այժմ ամեն ինչ կախված է ճիշտ խաղից: Այսօր մեզ ներկայացել է գրագետ գործելու, «սալի ու կռանի» արանքից հաջողությամբ դուրս գալու հերթական հնարավորությունը: Եթե մեր քաղաքական ուժերը նույնպես լինեն գրագետ և ոչ ավանդական մտածողությամբ օժտված, խաղի նման ելքի մեր հնարավորությունները նկատելիորեն մեծ կլինեն, այլապես ստիպված կլինենք, ցավոք, դարձյալ հույսը դնել արտաքին գործոնների վրա: Ասենք, եթե Կրեմլի այսօրվա ղեկավարությունը, այնուամենայնիվ, պրագմատիկ գտնվի և տուրք չտա Անկարայի նորօսմանյան նկրտումներին, այլ ընթանա ԱՄՆ-ի և ԵՄ-ի հետ մերձեցման ուղիով (նման միտումներն այսօր ակնհայտ են. ասենք, Ամերիկա-Ռուսաստան հարաբերությունների «վերաբեռնումը», որն ուղեկցվում է Մեդվեդևի վարչակարգի նկատմամբ Օբամայի վարչակարգի բարի կամքի դրսևորման ցույցերով), ապա այդ դեպքում Հայաստանը կարող է պահպանել

➲16

15➲
իր առավելությունները և իր դիրքը գալիք փոփոխություններում:
Եվ պետք է մշտապես հիշել. «գործընթացը» ընդհանրապես չի կարող «սառեցվել», խաղաղ կյանք չկա և չի կարող լինել, այն էլ այսօրվա աշխարհում, որը հայտնվել է քաղաքական, տնտեսական ու բարոյական խոր ճգնաժամում, որից դուրս գալու համար անհրաժեշտ են փոփոխություններ, այն էլ չափազանց արագ: Եվ ոչ Հայաստանին, ոչ էլ մեզ՝ նրա քաղաքացիներին, ոչ ոք հանգիստ չի թողնի:

Դավիթ ՋՈՐՅԱՆ

Միքայէլ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

21 ՀԱՐՑ ՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

այսօրվա եւ վաղվա

1. - Ի՞նչ է ազգը:
1. - Ազգը բանականության և հոգեկերտվածքի կերպ է, բնազանցական (մետաֆիզիկական) ընդհանրություն. այն «լավ» կամ «վատ» լինել չի կարող. այն կարող է կա՛մ լինել, կա՛մ չլինել:

2. - Ո՞րն է հայ ազգը:
2. - Հայ ազգը բանականության և հոգեկերտվածքի այն կերպն է, որը կանոնակարգվել է Հայկական լեռնաշխարհի թելադրանքներով, մտածողության և հոգևոր ներաշխարհի ամփոփում հայոց լեզվով:

3. - Ի՞նչ է ժողովուրդը:
3. - Ժողովուրդն ազգի նյութեղենացած այն հատվածն է, որը գոյում է ժամանակի մեջ. ժողովուրդը, որ միաժամանակ ապրող մի քանի սերնդի ամբողջություն է՝ ազգ շղթայի՝ միմյանց ագուցված օղակներից, կարող է մարմնավորել իր ազգի էության այս կամ այն կողմերը, լինել կենսունակ կամ անպիտան, ժառանգականությամբ ապահովել ազգի լինելությունը կամ իր խեղմամբ դատապարտել ազգը չգոյության:

4. - Ո՞րն է հայ ժողովուրդը:
4. - Հայ ժողովուրդները շատ են: Մի հայ ժողովուրդ կարող էր Էրեբունի կառուցել ու պաշտել իր նախապապերին, մեկ այլ հայ ժողովուրդ կարող էր ստեղծել Տիգրան Մեծի կայսրությունը, մյուսը՝ ընդունել քրիստոնեությունը, մեկ այլը՝ արարել հայոց ներկա այբուբենը, մեկ ուրիշը՝ ստանալ պետականություն ու կորցնել այն... և այսպես շարունակ: Երկրորդ հազարամյակի վերջի հայ ժողովուրդն աղոտ ժառանգորդն է ամբողջ նախընթացի, քրիստոնյա է, մուսուլման, աթեիստ, մովսեսական... հայախոս, ռուսախոս, անգլախոս... հայրենաբնակ, տարագիր, արժեքային քաոսային հակահամակարգի մեջ: Կկարողանա՞ կենսունակ լինել հայ ժողովուրդն իր այսօրվա հարևան և աշխարհի այլ ժողովուրդների շարքում՝ կունենա արժանապատիվ Կյանք, չի՞ կարողանա՝ միանգամից կամ աստիճանաբար կվերանա՝ իր հետ չգոյության տանելով հայ ազգը, որի կրողն է ինքը: Գոյության և զարգացման բնատուր, աստվածատուր իրավունքը կենսունակ հանրույթներինն է: Զարգացումը և հավասարակշիռ բացվածությունը նորի հանդեպ՝ կենսունակ ժողովուրդների հատկություններն են:

5. - Ո՞րն է հայ ազգի կրոնը:
5. - Ազգը կրոն ունենալ չի կարող: Կրոններ որդեգրում և դրանցից հրաժարվում են ժամանակի մեջ գոյող ժողովուրդները: Ե՛վ հեթանոս, և՛ քրիստոնյա, և՛ այլահավատ ու անհավատ հայերի համար ընդհանուրը բարեպաշտությունն է, լույսի ընտրությունը. այսօր հայ-առաքելականներից շատ՝ կան անհավատ (աթեիստ) ու տարահավատ հայեր: Այս կտրվածքում պետք է շեշտադրել ոչ թե սրանց բաժանող, այլ ընդհանրացնող հանգամանքը, որն է՝ բարեպաշտությունը, լույսի ընտրությունը:

6. - Ի՞նչ է հայրենիքը:
6. - Հայրենիքը եռաստիճան համակարգ է. կան նյութական, բանական և հոգևոր հայրենիքներ. ճշմարիտ Հայրենիքը սրանց ամբողջությունն է:

7. - Ո՞րն է հայի հայրենիքը:
7. - Նյութական հայրենիքը (մայր հայրենիք) այն կենսատարածքն է, որն ընկալվում է որպես իր եռաստիճան կամ այդ աստիճաններից մեկում գոյող ես-ի գոյավորման բնօրրան, որտեղ, Աստծո կամոք, հնարավորություն է տրվել կառուցել իր Մեծ Տունը՝ պետականություն ունենալ. նյութական հայրենիքը հայի համար Պատմական Հայաստանն է. խեղման պարագայում ոմանք այն չունեն՝ բավարարվելով «Որտեղ հաց՝ այնտեղ կաց» բացառապես կենսաբանական մակարդակի բնազդով: Բանական հայրենիքն այն տարածական և իրավական համակարգն է, ուր սեփական մշակութաբանական կերտվածքին (գենետիկ կոդին) հարազատ՝ առավել ներդաշնակ զարգացում կարող է ապահովվել. բանական հայրենիքը հայի համար Հայաստանի պետությունն է. ոմանք այն չունեն՝ բավարարվելով առաջին մակարդակի՝ նյութական հայրենիքով: Հոգևոր հայրենիքը չի սահմանափակվում ո՛չ տարածության, ո՛չ ժամանակի մեջ, այն ոչ մի կողմից սահմաններ չի ճանաչում. Հոգևոր հայրենիքը, բնականության և ներդաշնակության դեպքում, խարսխվում է առաջին և երկրորդ մակարդակների հայրենիքների վրա, այլապես անհատը սեփական պետության մեջ կարող է և իրեն վտարանդի զգալ: Այս երեք հայրենիքների՝ կենսատարածք, պետություն և հոգեկանություն, բրգաձև կառույցն է ճշմարիտ Հայրենիքը և, ամբողջության մեջ, կապ չունի հարատև կռվի կամ պացիֆիզմի, աջի կամ ձախի ու նման բաների հետ. ամբողջության մեջ Հայրենիքն առաջին հերթին բովանդակություն է, նաև՝ ներքին ձև և ոչ սոսկական ձև:

8. - 1915-ին հայ ժողովուրդը ենթարկվեց ցեղասպանության. ո՞վ է հայի թշնամին:
8. - Հայը, ինչպես և նորմալ որևէ այլ ժողովուրդ, չի կարող թշնամի ունենալ: «Թշնամին» թուլացնելու, հիվանդացնելու համար ստեղծված իռացիոնալ դրույթ է: Ժողովուրդների և դրանով՝ ազգերի գոյության պայքարի ձևերը հաճախ են ընդունում բարբարոսական բնույթ. հաղթում են, գոյատևման իրավունք են ստանում պայքարի մեջ առավել կենսունակները: Ըստ այդմ՝ թուրքերը և բոլոր ժողովուրդները մեզ և միմյանց համար ոչ թե թշնամի, այլ մրցակիցներ են: Նույնիսկ պայքարի և հաղթանակի տրամաբանությունը չի հանդուրժում «թշնամի» ու «բարեկամ» կատեգորիաները. նման ձևակերպումներն արդարացվում են միայն սեփական շահին ծառայեցնելու դիրքերից՝ ժամանակի փոքր կտրվածքում (պատերազմների ընթացքում և այլն): Չկա՛ թշնամի՝ կա մրցակից, չկա՛ բարեկամ՝ կա դաշնակից: Եվ սրանցից ոչ մեկը հավիտենական լինել չի՛ կարող: Պատմության ընթացքում բազմիցս «թշնամու» կարգավիճակում հանդես եկած պարսիկներն այսօր մեր «բարեկամն» են, հույները, ասորիները՝ ևս, իսկ մեր «թշնամիներից» շատերը՝ խեթեր, մարեր, քուշաններ և այլն, այսօր չկան, և մենք նրանց չենք «ատում»: Կնշանակի՝ պատմության ընթացքը սերը կամ ատելությունը չեն առաջնորդում, այլ շահը: Շահում են նրանք, ովքեր լուրջ չեն ընդունում և ընդամենը խաղարկում են այդ «բաժանումները», ովքեր ժամանակին և ճիշտ են կատարում մրցակցային և դաշնակցային վերադասավորումները: 1915-ը պատմության դաժան, միևնույն ժամանակ օրինաչափ ապտակն էր իմունոհամակարգի խեղում ապրող հայությանը, իսկ խեղումը հասուն քաղաքական համակարգային մտքի և կազմակերպված հասարակության բացակայությունն էր: Պետություն ունեցող որևէ ժողովուրդ առ այսօր ցեղասպանության չի ենթարկվել. ցեղասպանություն իրականացվում է բացառապես պետություն չունեցող ժողովուրդների հանդեպ: Պետություն ունեցող ժողովուրդները վատթարագույն դեպքում պատերազմում են միմյանց դեմ, իսկ պետություն չունեցող ժողովուրդների համար պատերազմն էլ է շռայլություն համարվում՝ նրանց պարզապես ցեղասպանում են (սպիտակ թե կարմիր՝ էական չէ): Մեծ եղեռնը մեր ազգային ողբերգությունն է, և չի կարելի թույլ տալ, որ այն մանրադրամ դառնա ուրիշների առևտուրներում:

9. - Ի՞նչ է Ազատ, Անկախ, Ծովից-ծով Հայաստանը, ո՞րն է Հայ դատը:
9. - Դա հայ ժողովրդի հիմարացնելուն ծառայող պաթետիկ բառակույտ է, չհամակարգված մտածողության և արժեքային քաոսի արդյունք: Ամեն ժողովուրդ բարոյական և օրինական իրավունք է ստանում խաղի մասնակից լինել միայն անկախություն՝ պետություն ունենալու դեպքում: Այսօր 50 միլիոնանոց, մեծ մշակույթ ու հոգևոր հսկայական ժառանգություն ունեցող տիբեթցի ժողովուրդը, մեզ հարևանող 30-40 միլիոնանոց քուրդ ժողովուրդը և ուրիշ շատերը՝ պետություն չունենալու պատճառով, օրինակ, ՄԱԿ-ում ձայն չունեն, մինչդեռ 2-3 միլիոնանոց Հայաստանը, Վրաստանը, Կարիբյան ավազանի՝ մեր հնացած պատկերացմամբ միասնական ազգ չձևավորած պետությունների նույնալեզու, նույնահավատ ու նույն մշակույթն ունեցող բնակիչներն իրենց պետություններով ՄԱԿ-ում հանդիսավորապես ներկայացված են: Համաշխարհային քաղաքակրթության մեջ ամեն ժողովրդի այցեքարտը ոչ թե նրա ներդրած երբեմնի հոգևոր գանձերն են, այլ կենսունակության բարձրագույն ցուցիչ պետականությունը. սա պետք է գիտակցվի, որքան էլ հայ ժողովրդի ինքնբույր պատկերացումներին չհամապատասխանի ու ռոմանտիկորեն ցավալի լինի:
Այն, ինչը ժողովուրդների համար կոչվում է անկախություն, անհատի համար անվանվում է ազատություն: Բոլոր այն թեկուզև անկախ պետությունները, որտեղ քաղաքացին ազատ չէ, դատապարտված են կործանման: Թեկուզև ժողովրդավարությամբ փետրազարդված՝ բռնապետական համակարգերը վերանալու

➲17

16➲

են օրինաչափորեն: Հայաստանը եթե նույնիսկ դառնա տարածաշրջանի ամենաhզոր բանակը, ամենազարգացած, բայց ամբողջատիրական տնտեսություն ունեցող պետությունը, միևնույնն է՝ կկորցնի իր գոյության ու ճշմարտապես զարգացման միակ հիմնական կռվանը՝ պետականությունը, եթե քաղաքացին ազատ չլինի: Հայաստանը երրորդ հազարամյակի առնվազն սկզբին՝ ազատությունից բացի այլընտրանք չունի: Ազատության մասին հնարավոր է խոսել, երբ առկա է առաջին պայմանը՝ անկախությունը: Այսինքն՝ ոչ թե ազատ-անկախ, այլ՝ անկախ և ազատ:

Հայաստանը «ծովից-ծով» եղել է միայն 1-2 տասնամյակ՝ Տիգրան Մեծի թագավորման միջնամասում: Ամեն ժողովուրդ ունի այնքան տարածք, որի արդյունավետ վարման և պաշտպանության իր արժանավորությունն ապացուցել է շրջապատող ժողովուրդների նկատմամբ: 1990-99 թթ. հայ ժողովուրդն ավելի կենսունակ էր, քան իր հարևան ադրբեջանցիները, ուստի ավետարանական ճշմարտության պես՝ «վատ ու չար ծառայից» վերցվեց նրա չունեցածն էլ և տրվեց առավել կենսունակին: Կապացուցե՞նք մեր կենսունակությունը՝ կմարսենք կենսունակների այդ սերնդի վերցրածն էլ և կավելացնենք նորերը, չե՞նք լինի կենսունակ՝ կկորցնենք այն, ինչ կարծել ենք, թե ունենք: Սա՛ է պատմության և քաղաքակրթության տրամաբանությունը, օրինաչափությունը:

Այսինքն՝ «ծովից-ծովի» մասին ճամարտակում են նրանք, ովքեր ռեալ մտածելու ունակ չեն: Անհրաժեշտ է մտածել կենսունակության մասին, որի պարագայում «ծովից-ծովը» և այլ իռացիոնալությունները լուծվում են ինքնաբերաբար. 2000 տարի առաջ է Քրիստոսը հուշել՝ ասելով ճրագները մշտապես վառ պահելու մասին:

Իսկ Հայ դատը նույն «ծովից-ծովի» հորինողներն են հեղինակել՝ որպես արդյունք քաղաքական մտքի տհասության: Այն ժողովուրդները, ովքեր իրենց հարցերը փորձում են դարձնել միջազգային դատ՝ դրանով իսկ խոստովանում են իրենց ոչ կենսունակ, թույլ, մարդկային մեծ ընտանիքին անպիտան լինելը: Առավել ևս պետության պայմաններում Հայ դատ ասվածը թունավորում է մտքերն ու հոգիները՝ պետության գերակայությունից, պետական շինարարությունից ուշադրությունը շեղելով ու եղած ներուժն անիմաստ փոշիացնելով: Գերմանիան ու գերմանացիները բաժանված լինելով ԳԴՀ-ի և ԳՖՀ-ի, Իռլանդիան ու իռլանդացիներն այսօր էլ բաժանված լինելով Միացյալ Թագավորության և Իռլանդիայի, Հնդկաստանն ու հնդիկներն այսօր էլ բաժանված լինելով Հնդկաստանի և Պակիստանի... և այսպես շարունակ, երբեք չփորձեցին միջազգային դատի վերածել իրենց հարցերը, քանի որ գիտակցել են, թե հարցերը բացառապես լուծվում են կենսունակ պետություն և առողջ հասարակություն ունենալու ճանապարհով: Քանի դեռ հայության մեջ որոշակի շեմը հատած տոկոս կկազմեն Հայ դատի հիվանդությամբ տառապողներն ու դրանով կվարակեն նաև պետությունը, հայության վերջին ու միակ հույսի՝ հայ պետականության գլխին կախված կմնա կործանման ամենաիրական վտանգը: Ժամանակին Եղիշե Չարենցը, չնայած բանաստեղծական ձևում, սակայն հենց այդ նույն իրողության մասին է հստակ գիտակցել տվել, որ «մեռելներին, որքան էլ հարազատ, թաղել է պետք». ավելացնենք՝ առավել ևս՝ մեռելածիններին:

10. - Ո՞րն է կարգախոսը. հանուն ինչի՞ է սրբազան պատերազմը:

10. - Կարգախոսները կենսունակ են միայն ժամանակի մեջ, ինչպես, ասենք, 5-րդ դարի վիճարկելի «Մահ կամ ազատությունը» վտանգավոր անախրոնիզմ է 20-րդ, առավել ևս՝ 21-րդ դարում: Այսօր պետք է աշխատել իրավական, ամուր, բայց ոչ ամբողջատիրական պետության, անշրջելի ժողովրդավարության, քաղաքացու իրավունքների, քաղաքացիական հասարակության, պետական բարոյականության, սեփական դեմքը չկորցնելու՝ բայցև համաշխարհային ինտեգրացիայի, հազար տարվա մենությունից դուրս գալու, նորագույն տեխնոլոգիաների, թեթև, սննդի և քիմիական արդյունաբերության և ամենակարևորը՝ ոգեղենության մթնոլորտիհամար:Համաշխարհայինզարգացումներին զուգընթաց՝ սրանք ևս կփոփոխվեն՝ բացառված չէ՝ մինչև տրամագծորեն հակառակ որակի: Ցանկացած նորմալ ժողովրդի համար հավերժական կարգախոս կարող է լինել միայն ազատության գիտակցումը՝ Ազատությունը:

Պատերազմը չարիք է և երբեք չի կարող լինել սրբազան: Դեռ հին հույներն էին նկատել դա, երբ «սրբազան պատերազմում» զոհված Աքիլլեսն այն աշխարհից Ոդիսևսին ասում է. «Ավելի լավ է լինել վերջին ծառան Երկրում, քան արքա՝ մեռյալների թագավորությունում»: Պատերազմը մտքի և հոգու ճակատներում կրած պարտության խոստովանությունն է, քանի որ միշտ էլ կարելի է հաղթել մինչ այդ և գործը չհասցնել արյան ու ավերի: Պատերազմից խուսափելու համար պետք է ջախջախիչ հաղթանակներ տանել մտքի և հոգու ճակատներում, բայց հաշվի առնելով մարդկային պատմության փորձը՝ մշտապես պատրաստ լինել նաև պաշտպանական իրական պատերազմին: Պատերազմն արդարացված է, եթե այն հանուն Կյանքի է, իսկ Կյանքը տիեզերքի թրթիռներին ներդաշնակ ապրելն է: Այդ դեպքում է միայն, որ պատերազմը պատերազմ չէ, այլ բնության օրինաչափություն՝ գոյապայքար՝ հանուն Արևի տակ սեփական տեղի: Գոյապայքարի նպատակը ոչ թե մահն է, այլ Հաղթանակը՝ Կյանքը: Անիմաստ է այն մահը, որը նոր Կյանքի սկիզբ չէ, ինչպես Հիսուսի Խաչելությունը՝ Հարության: Կյանքը նույն ինքը Բարոյականությունն է, իսկ բարոյականությունը բնության կողմից տրված ապրելու իրավունքի դիմաց ունեցած պարտքի գիտակցումն ու դրա կատարումից չհրաժարվելն է: Ամեն անհատ, եթե մակաբույծ չէ, ապա պարտք ունի իր մեծ և փոքր ես-երի՝ պետության և ընտանիքի առջև, որի անվերապահ կատարումը Կյանքի գրավականն է: Բարոյական մարդ կարող է կոչվել միայն Քաղաքացին, քանի որ միայն նա՛ ունի իրեն իրավունք և պարտք տվող՝ Պետություն: Կեղծ, հորինովի արժեքների վրա են հիմնված «սրբազան պատերազմները». սրբազանը գոյապայքարն է՝ մանկան արցունքը ժպիտի վերածելու, մահը Կյանքով փոխարինելու համար:

11. - Այդ դեպքում, կա՞ պատմական առաքելություն:

11. - Ինչպես մարդու ամեն մի օրգան բնության կողմից նախատեսված է ամբողջական մարմնի ներդաշն գոյությունն ապահովելու համար (աչքերով տեսնում և ոչ լսում են, ոտքերով շարժվում և ոչ մտածում են), այնպես էլ ազգերը մարդկության միասնական օրգանիզմում կատարում են իրենց նախասահմանված առաքելությունները: Տգիտության արդյունքում կարող է առաքելությունը ճիշտ չընկալվել, և կիետևեն արժեքային քաոսը, ընդհանուր զարգացման խանգարումը (եթե ձեռքերը խառնվեն ոտքերին վերապահված գործունեությանը, ապա մարդը ետընթացով չորքոտանի կդառնա, սխալ հիգիենայի արդյունքում հիվանդացած ատամը կարող է խանգարել և՛ մյուս ատամների, և՛ այլ օրգանների առողջ գործունեությանը), որի արդյունքում դարձյալ կիետևի Քրիստոսի ավետարանական ճշմարտությունը. «Եթե խանգարում է քո աչքը կամ ձեռքը, ապա կտրիր և դեն նետիր, որովհետև ավելի լավ է կորցնես մարմնիդ մի անդամը, քան ամբողջ մարմինդ»: Այդպես են և ավելորդ ու բորբոքված կույրաղիքի, հիվանդ այլ օրգանների դեր ստանձնած ազգերը, որոնք հեռացվում են սանիտարի դեր կատարող մի մասի կողմից՝ մյուսների լռելյայն կամ ցավին չհամակերպվող ճչոցներով:

Չկան առաքելություն չունեցող ազգեր. կան իրենց առաքելությունը չգիտակցող ու վատ կատարող ազգեր, որոնք ժամանակի ընթացքում դառնում են մարդկության զարգացման խոչընդոտներ ու իրենք իրենց դատապարտում ոչնչացման, իսկ «Սուրբ տեղը երբեք դատարկ չի մնում»:

12. - Ո՞րն է հայ ազգի առաքելությունը:

12. - Վերջին երկու հազար տարում հայերի գրեթե բոլոր սերունդները դժբախտաբար ապրում են միայն ետ նայելով ու երազելով, իրենց փառքն անցյալի մեջ փնտրելով: Եվ այդ անցյալում, որպես դրական, գտնում են միայն գիտական ու հոգևոր արժեքներ: Այդտե՛ղ պետք է փնտրել հայի առաքելությունը, որը երբեք չի կարող մեկուսի և ինքնանպատակ լինել, այլ պետք է ծառայի իր և իրենով՝ համայն մարդկության առաջընթացի գործին:

Ինչպես որ անհնար է, երբ մարմնի մի անդամի հիվանդության պատճառով չտնքա, չջերմի ամբողջ մարմինը, չխանգարվի ամբողջ մարմնի նորմալ կենսավիճակը, այնպես էլ անհանդուրժելի է մարմնի մի առանձին անդամի չաճելը կամ գերաճը, երբ որոշակի տրամաբանությամբ է աճում ամբողջ մարմինը. անդամների միջև կապն օրգանական է: Այսօր հպարտությամբ ցուցադրվող Գառնին հելլենիստական շրջանի հայկականացված արդյունք է: Իսկ որքա՜ն շրջաններ են Հայաստանն ու հայությունը բաց թողել խեղված ինքնամփոփության դարերում: Բաց համակարգը ձուլում, վերացում է նշանակում ոչ կենսունակների համար, իսկ կենսունակ հանրույթները, բացվելով աշխարհի հետ, նրա ամենայն լավն ընդունում են սեփական պրիզմայով, ազգայնացնելով, իսկ վատը, գենետիկ կոդին խորթը վանվում են ինքնաբերաբար՝ ապահովվելով թունավորումից և այլասերումից:

13. - Ե՞րբ են վերանում ազգերը:

13.-Ազգերըվերանումենայնժամանակ,երբիրենց հակադրում են ամբողջ մարդկությանը՝ փոխանակ ընկալելու տարբերությունների վրա հիմնված ամբողջականության ներդաշնակությունը: Այն ժամանակ, երբ մրցակցին՝ թշնամի, գործընկերոջը՝ բարեկամ, պահը՝ հավիտենականություն են ընկալում: Այն ժամանակ, երբ կա՛մ չեն գիտակցում, կա՛մ հրաժարվում են կատարել իրենց առաքելությունը՝ վտանգելով համայն մարդկության զարգացման տրամաբանությունն ու օրինաչափությունը: Այն ժամանակ, երբ դառնում են ծայրահեղական-հեղափոխական կամ քարացած-դոգմատիկներ: Այն ժամանակ, երբ կորցնում են օրինաչափությունների զգացողությունը և օբյեկտիվ իրողություններին հարմարվելու փոխարեն կա՛մ կորցնում են իմունոհամակարգը, կա՛մ տեսակային մուտացիայի ենթարկվում. այդպես մոլորակի բնակլիմայական փոփոխության արդյունքում դանդաղաշարժ, չհարմարվող, բացառապես խոտակեր՝ թեկուզև խոշոր կենդանիները տեղը զիջեցին ճարպիկ, հարմարվող, մսակերությունը հիմնականում չբացառած ժամանակակից կենդանական աշխարհին: Այդպես է և ազգերի պարագայում - ստորակարգերը, թույլերը, անընդունակները, հեղափոխականները, դոգմատիկները մշտապես փոխարինվում են բարձրակարգ, կենսունակ, ուժեղ, հարմարվող ու ճկուն ազգերով: Ազգերը վերանում են նաև այն ժամանակ, երբ տեղի է ունենում ներազգային խեղում, հակաբնականություն, երբ սեռական այլասերումը փոխարինում է ընտանիքին, երբ հոգու արտահայտիչ սեփական լեզուն փոխարինվում է օտարինով, երբ իշխող է դառնում Խորենացու զգուշացրած «ժառանգությունից փախչելը», երբ քաղաքացու փոխարեն հպատակն է կամ հավերժական գաղթականը, որը չի գիտակցում իր արժանապատվությունն ու իրավունք-պարտականությունները, երբ ժողովրդից ամբոխի է վերածվում՝ վերջինիս ներհատուկ ատրիբուտներով:

➲18

17➲

14. - Ո՞րն է ընտանիքի դերը:

14. - Ընտանիքը պետության մանրակերտն է. դրանք գործում են նույն օրենքներով, սակայն ունեն միմյանց լրացնող տարբեր գործառույթներ: Երբ պետության և ընտանիքի գործառույթների կրկնելիություն է լինում՝ իրար լրացնելու փոխարեն, դատապարտվում են երկուսն էլ: Ընտանիք համակարգն առաջին հերթին ստեղծված է հակաբնականությունը թույլ չտալու, ժառանգականությունը (ոչ միայն սերնդատվությունը) ապահովելու համար: Ընտանիքը սրանից դուրս կարևոր գործառույթներ է վերցնում, երբ բացակայում է պետությունը, իսկ պետության առկայության դեպքում՝ սրանից ավելին վերցնելը կործանման է դատապարտում պետությանը: Պետություն չունեցող ժողովուրդների (եզդիներ, բասկեր և այլն) ընտանիքները նահապետականության տեսակետից ավելի «ամուր» են, քան պետության ավանդներ ունեցող ժողովուրդներինը (ժամանակակից եվրոպական և այլ ազգեր): Պետություն ունեցող ժողովուրդների ընտանիքները միմյանցից տարբերվում են ընդամենն ըստ իրենց էթնիկ առանձնահատկությունների: Պետականությունը նոր վերագտած հայ ժողովուրդն ընտրություն է կատարելու պետականության ու ներսից նեխող քարացած-նահապետականության միջև: Պետականությունն ընտրելու պարագայում ավելի բարձրակարգ ընտանիքի տիպ է որդեգրելու, որի առաջնային խնդիրներն են առողջ ժառանգականության (ոչ միայն սերնդատվության) ապահովումը և սեռային հակաբնականություն թույլ չտալը:

15. - Հայ եկեղեցին ե՞ւս պետք է փոփոխվի, որը վերջին հազար տարում ուներ նաեւ պետության գործառույթներ:

15. - Անշուշտ: Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, որ պետականազրկության վերջին հազար տարում հաճախ հաջողությամբ իրականացրել է նաև պետության որոշ գործառույթներ, պետության առկայության պարագայում պիտի սահմանափակվի հոգևոր ու բարոյական ոլորտներով: Մակերեսի անհրաժեշտ սահմանափակումը պետք է լրացվի խորացումներով:

16. - Հայաստանում օրավուր շատանում են աղանդները, դա կործանման չի՞ տանում:

16. - Կործանման տանում են քաոսը, ապաբարոյականությունն ու անկարողությունը: Կրոնական համայնքները շատանում են երկու հիմնական պատճառով. առաջին՝ Հայ եկեղեցու՝ ժամանակակից մարդու հոգևոր պահանջմունքները ժամանակակից լեզվով ու ձևերով բավարարել դժվարանալուց, երկրորդ՝ օտարերկրյա հատուկ ծառայությունների աշխատանքին՝ պետության՝ դիմադրել չկարողանալու արդյունքում, որոնք այստեղ խմբեր ունենալով՝ կարևոր շատ գործընթացներ իրենց համար վերահսկելի են դարձնում: Ժամանակին ճգնաժամ ապրող հայ աստվածներին փոխարինեց այն ժամանակվա աղանդներից մեկը՝ «օտարամուտ» քրիստոնեությունը, որը դարերի ընթացքում ազգային եկեղեցի ձևավորեց: Ինչպես անհատների, ինչպես ժողովուրդների ու ազգերի, այնպես էլ եկեղեցիների պարագայում հաղթում է առավել կենսունակը, ճկունը, ուժեղը: Քրիստոնեությունը բացարձակապես մեղք չունի քրիստոնեական ընկալման հայ-ժողովրդական կերպի համար. քրիստոնյա շատ ժողովուրդներ կերտեցին աշխարհակալ կայսրություններ, մղեցին նվաճողական դաժան պատերազմներ, այսօր էլ հաջողությամբ շարունակում են իրենց հաղթարշավը գիտության, մշակույթի գրեթե բոլոր ճյուղերում, մինչդեռ ծույլերը, սեփական մեղքն ուրիշների վրա բարդողներն իրենց հարմար մեկնաբանմամբ հղում են կատարում միայն «Մի այտդ ապտակում են՝ մյուսն էլ տուր» խորիմաստ ասույթին: Հայ եկեղեցին թաքնված հզոր հոգևոր ներուժ ունի՝ այս գոյամարտում հաղթանակելու համար, բայց նա էլ հայտնվել է դարն ապրած դոգմատիկ-նահապետականության և ստեղծագործ միտք պահանջող ժամանակի հրամայականի միջև: Միանգամայն անարդար է, նաև կործանարար, մեր մեղքն ուրիշների վրա գցելը. պատճառները փնտրենք մեր մեջ: Շնորհակալ պետք է լինել ճակատագրին, որ մեզ թուրքի պես անհանգիստ հարևան է բաժին հանել. եթե ապրելու ներուժ ունենք, ապա մշտապես կլինենք ավելի՛ զգոն, ավելի՛ մարզված վիճակում. շնորհակալ պետք է լինել ճակատագրին, որ Հայաստանում այսօր այսքան կրոնական համայնքներ կան, քանի որ լրացուցիչ հնարավորություն է ստեղծված Հայ եկեղեցու և պետության համար, որ վերջիններս բացահայտեն իրենց ապաշնորհությունը կամ կենսունակությունը:

17. - Ի՞նչ է ազգային գաղափարախոսությունը:

17. - Չարչրկված այդ արտահայտությունը պետք է ենթադրել, որ նույն ինքը կյանքի բնական օրենքների ամբողջությունն է, որին երկրորդ՝ ազգային գաղափարախոսություն անվանում տալու մարմաջն անիմաստ է: Ազգային գաղափարախոսություն որակումն ընկալելի և ընդունելի է, եթե այն ընկալվում է որպես մի ազգի զարգացման համալիր ծրագրի և այդ ծրագրի իրականացման՝ տվյալ ազգի գենետիկ կոդին և ազատ ինքնադրսևորման յուրահատուկ կերպին համապատասխան ճանապարհների ամբողջություն: Բայց քանի որ Կյանքն անընդմեջ զարգացման մեջ է, ուստի անպատկերացնելի է մեկընդմիշտ շարադրված ու խմբագրում-սրբագրում չենթադրող ազգային գաղափարախոսություն ասվածը: Պատմական նորմալ ճակատագիր ունեցած ազգերի համար դա նույն պետության գաղափարախոսությունն է. այսօրվա հայերի համար դրանց համընկնումը դժվար ընկալելի է, մինչդեռ դրանք մեկը մյուսից անճանցելի են: Պետությունն ավելին է, քան ազգը. պետական ազգն ավելին է, քան պետությունը:

18. - Ի՞նչ է պետությունը:

18. - Պետությունը տվյալ ազգի կարգաբանական աստիճանը որոշող քննությունն է, մշակույթի բարձրակետը: Լինելով համաշխարհային քաղաքակրթական ստեղծագործության բարձրագույն արժեքներից՝ պետությունը, ինչպես նաև պետականության որակը բնորոշում են տվյալ ազգի բարձրակարգությունը կամ ստորակարգությունը: Պետությունն ազգային պաշտպանական բարձրագույն համակարգն է և առայժմ միակ միջոցը, միակ հնարավորությունը՝ որևէ ազգի մինչև վերջ և բնական ինքնադրսևորման: Միևնույն ժամանակ պետությունն ինքը նաև ազգակերտիչ երևույթ է: Չգոյության կամ ցածրակարգության են դատապարտված այն ազգերը, որոնք չեն կարողացել պետություն կերտելու աստիճանի հասնել կամ, դեգրադացվելով, կորցրել են պետականությունը: Եթե կատակլիզմային վիճակներում պետական ազգը (քաղաքացիական մենթալությամբ ազգը) ժամանակավորապես կորցնում է պետականությունը, ապա այն կվերականգնվի անպատճառ, ինչպես եվրոպական բազում նշանավոր ազգեր Երկրորդ աշխարհամարտում կորցրին պետականությունը, բայցև կարճ ժամանակում, լինելով պետական-քաղաքացիական ազգեր, վերականգնեցին իրենց պետականությունը՝ ի տարբերություն քրդերի, գնչուների, ասորիների, հնդկացիների, տիբեթցիների և այլն:

Ազգը ստեղծում է իր ինքնադրսևորման առայժմ քաղաքակրթությանը հայտնի միակ բարձրագույն ձևը՝ պետությունը, իսկ պետությունը ստեղծում է պետական ազգին՝ որպես մարդկության որոշակի հանրույթի ամենաազնիվ տեսակի: Ինքնանպատակ է այն պետությունը, որը նաև հայրենիք չէ. անիմաստ է այն հայրենիքը, որը նաև պետություն չէ: Ներդաշնությունը սրանց համակշռելիության մեջ է, իսկ հակադրումը գավառամտություն է ու կործանարար կղերականություն:

Պետությունը քաղաքացիների միջև կնքված այն պայմանավորվածությունն է, որը երաշխավորն է կոլեկտիվ պաշտպանունակության, անվտանգության, օրենքների առջև բոլոր քաղաքացիների բացարձակ հավասարության, սեփականության անձեռնմխելիության, այս ոգով սերունդների դաստիարակման իրավունքների: Քաղաքացին պետության, պետությունը՝ քաղաքացու համար: Ամուր է այն պետությունը, որը հպատակների փոխարեն ունի պետությունը որպես հայրենիք ընկալող քաղաքացիներ:

19. - Ի՞նչ է Սփյուռքը:

19. - Ժամանակի կտրվածքում Սփյուռքը Հայաստանի պետության հոծ ներկայացուցչությունն է տարբեր երկրներում, Հայաստանի պետության շահերի արտահայտիչը: Ավելի հետոյի համար Սփյուռքն օրինաչափորեն ձուլման դատապարտված, բայց այն ներուժն է, որը երբևէ կա՛մ կարող է վերադառնալ իր և իր նախնիների հայրենիքը, կա՛մ Հայաստանի պետության խելամիտ քաղաքականության արդյունքում կենտրոնանալ մոլորակի այս ու այն անկյունում՝ ստեղծելով Հայաստանի պետության շահերը գերակայություն դարձրած նոր պետական միավորներ, ինչպես ժամանակին Հայաստանը փոքր կած Կիլիկիան: Որքան արագացվեն Սփյուռքի հարցերի արդյունավետ լուծումները, այնքան քիչ կլինի գենոֆոնդի այդ հատվածի փոշիացումը:

20. - Ի՞նչ իրավունքներ ունի սփյուռքահայը Հայաստանի պետությունում:

20. - Սփյուռքահայը Հայաստանում ունի բոլոր իրավունքները՝ բացառությամբ Պետության առաջին դեմք ու Խորհրդարանի անդամ ընտրելու և ընտրվելու. վերջապես պետք է հաղթանակի քաղաքացու ինստիտուտը, վերջապես պետք է ձևավորվի պետական-քաղաքացիական ազգը: Ունի քաղաքացու բոլոր պարտավորություններից օգտվելու իրավունքը՝ սեփական ընտրությամբ, մինչդեռ Հայաստանի պետության քաղաքացին իրավացիորեն չունի անհատական հնարավորություն՝ սեփական ընտրությամբ ու քմահաճույքով որոշելու իր իրավունքների և պարտականությունների սահմանները. դրանք նա խմբովին որոշել է պետության գոյության բուն փաստով, իր քաղաքացիությամբ: Այսինքն՝ պարտադիր միակ տարբերակվածությունը ընտրելու և ընտրվելու հարցում է:

21. - Ո՞վ պետք է առաջնորդի այս գործերում:

21. - Առաջնորդողը պետք է լինի օրինական իշխանությունը: Առաջնորդներ՝ Հիտլերի, Մուսոլինիի, Ստալինի կամ այլ անձի տեսքով, որ դիտարկվեն որպես «փրկիչ», «անճառելի», «միակ», վտանգավոր են և կործանարար: Անհրաժեշտ է քաղաքացիների մեծամասնության կողմից ընտրված ղեկավար, համակարգող, որը կկառավարի ու կհամակարգի միայն Սահմանադրությամբ վերապահված ժամանակահատվածում և լիազորություններով: Կառավարելու իրավունք ունի բացառապես քաղաքացին: Ղեկավարելու և կառավարելու ունակ քաղաքացիները տվյալ ժողովրդի էլիտան են: Ապագա ունեն այն ազգերն ու պետությունները, ուր բյումպենը, միջինը և էլիտան գտնվում են իրենց տեղերում: Ապագա ունեն այն ազգերն ու պետությունները, ուր գործում է հասարակության բրգաձև կառույցը, ուր ոչ թե կլանային, թայֆայական, այլ գաղափարախոսական հենքի վրա կայացած են հասարակական ու քաղաքական ինստիտուտները, ուր կուսակցությունները կատարում են ոչ թե ժողովրդի ներսում դրված բաժանարար գործոնի, այլ ճամփաներ առաջարկողի, իրականացնողի, ժառանգականությունը հայրասպանության վերածելուց փրկող կառավարման դպրոցի դեր:

Ոչ թե 95-ամյակ, այլ 95-րդ տարելից

Հայերենը հայի ինքնության կնիքն է

Սովորաբար, որևէ երկրում իրավիճակի կամ հասարակարգի փոփոխությունն իր նվազագույն ազդեցությունն է թողնում հասարակության վրա՝ լինի դա ձեռքբերում, թե կորուստ: Նման իրավիճակների համար ժամանակն արել է իր սահմանումը և տվել իրավիճակի մոտավոր նկարագիրը, ինչը նկատելի է դառնում հասարակության բոլոր շերտերում:

Սահմանված կարծրատիպերից, անշուշտ, խուսափել հնարավոր չէ, միևնույն ժամանակ, դրանց առկայության պարագայում հետընթացն արդարացում չէ, քանի որ ցանկացած փոփոխության շրջանում գիտակցված մոտեցումը հնարավորություն է տալիս նվազագույն կորուստներով դուրս գալ իրավիճակից:

Վերջինը գերադասելի քայլ է, բայց ոչ կիրառելի: Հասարակությունը փոփոխության՝ անցումային շրջանում շատ հաճախ ընթանում է ոչ թե բանականության թելադրանքով, այլ պահի հրամայականով: Այսօր հայ հասարակությունը տեղի է տվել ժամանակի հրամայականին. ականջալուր է նրա պահանջներին և գրկաբաց՝ ողջ աշխարհի մարտահրավերների առաջ:

Միևնույն ժամանակ, ինքնաբերաբար խուսափում է սեփական արժեքների արժեվորումից, որով կծառայի հայ ազգային արժեհամակարգի անխաթարությանը: Դեռ ավելին, հայն ինքնագոհ կարևորում է աշխարհի շահը և իրեն լավ է զգում օտարի հետ համաքայլ ընթանալիս, առիթը բաց չի թողնում՝ համեմատվելու և ինքն իրեն ուրիշներից գերադասելու:

Սովետական հասարակարգի փլուզումից խարխլվեց հայկական դպրոցի հիմքը, անխուսափելի եղավ երաշտը Հայոց լեզվի համար: Ասել, թե հակաքայլ չի արվում՝ ճիշտ չէ. հայ հասարկության մեջ առկա է մտավորականների ոչ այնքան ստվար մի զանգված, որն անդուլ պայքար է մղում մայրենին նվազագույն չափով անաղարտ պահելու համար: Մասնագետները տագնապում են ամենաթողությունից. անհանգստությունը, թերևս, տեղին է:

Պայքարը կա, սակայն՝ ընդհատակյա է, որովհետև պայքարը տարվում է միայն գիտական հաստատությունների պատերի ներսում. այն դեպքում, երբ այն պետք է սկսել մանկապարտեզից ու դպրոցից, հետևողականորեն շարունակել բուհերում՝ գիտական բոլոր հաստատություններում: Այո՛, պայքարն ընդհատակյա է, քանի որ հասարակության հետ շփվելու, երկխոսելու դաշտը դեռևս փակ է, ավելի ճիշտ՝ անհասանելի. հայաստանյան լրատվամիջոցներն ու տպագիր մամուլը (բացառությամբ մեկ-երկուսի), իրենց բնորոշմամբ՝ «հույժ կարևոր առաքելությամբ» են զբաղված:

Վերջինների «հույժ առաքելությունը» արդեն իսկ խարխլված հայերենի աղճատումն է: Ակնկալիքս այն չէ, որ մեր տեղեկատվական ողջ համակարգը լեզվաբանբանասերի դեր ստանձնի, մի՞թե անկարելի է նվազագույն չափով ուշադրություն դարձնել եթերից հնչող ու հազարավոր տպաքանակներով տպագրվող մամուլի օտարաշունչ հայերենին:

Այն, որ մեզանում արբեցնող գլխապտույտ է առաջացնում օտարամոլությունը, դա անառարկելի է... իսկ արդյունքում հայերենի կորուստն ահռելի չափերի է հասնում, և հասարակության բոլոր շերտերի համար այն դառնում է խոնցելի: Օտարամոլությունն էլ մի կողմ թողնենք, ինչպե՞ս կարելի է բացատրել այս աստիճան անտարբերությունը, որ հայ հասարակությունը ցուցաբերում է մայրենիի հանդեպ: Անգամ, պետական՝ կառավարական, ամենաբարձր պաշտոններ զբաղեցնող քաղաքական գործիչների հայերենն է բոկոտն: Արդյոք արդարացո՞ւմ է լինել բարձրաստիճան պաշտոնյա և չիմանալ հայերեն, առավել ևս, չխոսել ճիշտ հայերեն: Անշուշտ, ոչ: Հարց է ծագում՝ մի՞թե կառավարական կառույցում՝ բարձրաստիճան ղեկավարի կողքին, չկա հայերենի մասնագետ, ով, քաղաքավարի, հանրության աչքից աննկատ, կուղղի նրա սխալը՝ կանխելով կրկնությունը:

Մեկ օրինակ բերեմ, այս օրերին տեղական և միջազգային լրատվամիջոցների հրապարակումների գլխագրերը սկսվում են Հայոց ցեղասպանության մասին անդրադարձերով, որը վերջին մի քանի շաբաթներին դարձել է միջազգային և տեղական քաղաքական կառույցների ակտիվ ու թեժ քննարկման թեմա: Այս ալիքը իր շարունակությունը դեռ կունենա: Ինչո՞ւմն է այստեղ խնդիրը. այս օրերին հայկական հեռուստաեթերից բազմաթիվ անգամ հնչում է՝ «Հայոց ցեղասպանության 95-ամյակ», «Հայոց ցեղասպանության 95-րդ տարելից»:

Այս տարբերակներից ո՞րն է ճիշտ. ամյա՞կ, թե՞ տարելից: Այս հարցադրումը թող չհիշեցնի հայոց լեզվի քննական հարց: Չնայած, որ ունեի իմ հարցադրման պատասխանը, որը և ճիշտ էր, սակայն, շփոթմունքս վերածվեց կասկածանքի, որովհետև օրեցօր հաճախացավ «Հայոց ցեղասպանության 95-ամյակ» տարբերակի կիրառումը բարձրաստիճան իշխանավորների, քաղաքական մեկնաբանների ու լրագրողների կողմից: Ի վերջո, ամյա՞կ, թե՞ տարելից:

Կասկածանքս փարատելու համար, դիմեցի հայոց լեզվի առաջատար մի քանի մասնագետների՝ նրանց պատասխանները և հիմնավորումները ստանալու համար:

Իմաստով նույնն են այս երկու բառերը, սակայն, առկա է ոճական նրբություն, ընդգծված տարբերություն, որի ընկալում հասու չէ շատերին:

«Ամյակ» – արմատը՝ «ամ», նշանակում է տարի: «Ամյակ» բառը, սովորաբար, կիրառվում է ծննդյան, ամուսնության, ընկերության տարեդարձերի, հոբելյանների, իսկ հասարակության լայն շրջանում՝ պետության հիմնադրման, անկախության, հաղթանակի և այլ դեպքերում: Մի խոսքով, երբ իրադարձությունը տոնական մթնոլորտ և տրամադրություն է հաղորդում հասարակությանը:

«Տարելից» – արմատը՝ «տարի»: «Տարելից» բառը կիրառվում է մարդու մահվան տարին լրանալու, կամ կործանարար, տարերային աղետների, ավերածությունների, պատերազմների, զանգվածային կոտորածների՝ ցեղասպանությունների ժամանակ զոհվածների հիշատակի և դեպքի բոլորող տարին կամ տարիները նշելու դեպքում, որոնք հասարակության շրջանում թախիծ ու վիշտ են առաջացնում և պարունակում են ոգեկոչման՝ սգո ծիսակատարություն:

1915-1923 թվականներին Արևմտյան Հայաստանում գազանաբար կոտորեցին հայ մտավորականության ողնաշարը, արմատախիլ արեցին հազարամյա ռանչպարին: Աշխարհասփյուռ հայության համար Հայոց ցեղասպանությունը շարունակում է կորստի ցավ ու մեծ կսկիծ առաջացնել ավելի քան ինը տասնամյակի հեռավորությունից:

Ուրեմն, պետք է ասել Հայոց ցեղասպանության 95-րդ տարելից, կամ Հայոց ցեղասպանության 95-րդ տարի: Հայոց ցեղասպանությանն անդրադառնալիս «ամյակ» բառի կիրառումը սխալ է:

Կան ազգային արժեքներ, որ չի կարելի վերածել ինքնահոսի, համոզումով, որ «մեկ է, ժամանակն իր գործն անելու է»: Քանի որ հազվադեպ է պատահում, երբ ստացված արդյունքը համապատասխանում է պետության ու ժողովրդի ազգային շահերին: Հայերենը մեր ազգային արժեքներից մեկն է, կնիքը՝ հայի ինքնության: Հայերենը մեր ժողովրդի ազգային խորհրդանիշն է՝ հազարամյա պահապանը, որն արժանի է միայն հարգանքի:

Ջեմմա ԲԱՂԴԱԴՅԱՆ

«Ուխտ Արարատի» պարբերականի փոխխմբագիր

hetq.am, 24.04.2010

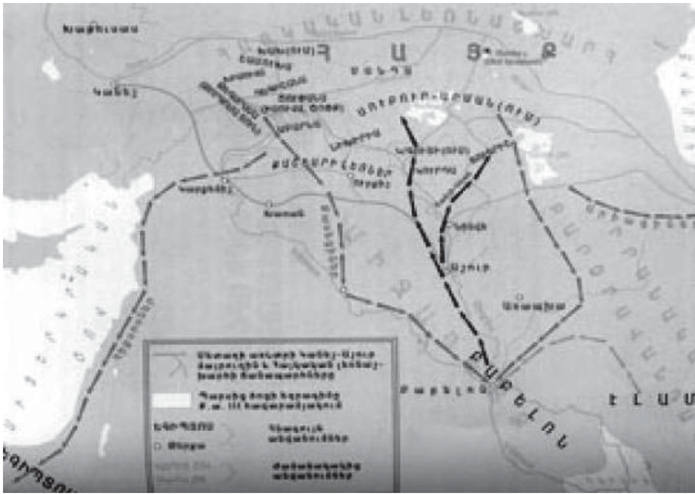
ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒՆ

Մեսրոպ Մաշտոցն ասաց՝ որդիս,
Էլ ինչո՞վ ես հույսը բերդիս,-
Էլ հայրենիք ինչո՞ւ եկար,
Թե պիտ խոսես օտար լեզվով,
Խմես հայոց գինին նեկտար,
Կենաց կանչես օտար լեզվով,
Քաղես հայոց վարդերն ու հեզ
Աղջիկ կանչես օտար լեզվով:
Իրավ քանի լեզու գիտես՝
Այնքան մարդ ես՝ իրավն ասին,
Բայց, որ քո հայ լեզուն չունես,
Էլ ի՞նչ հույս ես քո Մասիսին,
Որ թողել ես քո մայրենին՝
Հարամ է քեզ հայոց գինին,
Հարամ է քեզ աղջիկն հայոց,
Հայոց սիրտը, Մասիսն հայոց:
Մայր հայրենիքն էլ ի՞նչ սրտով
Քո ոտքերն էլ գրկե վարդով...
... Ա՛խ, չէ, Մասիսն հալալ է քեզ,
Հայոց վշտում դու մեղք չունես,
Հալալ է քեզ հողն հայրենի,
Թող քեզ ջուրն էլ դառնա գինի:
Քանզի հայոց վայ սփյուռքում
Պանդխտությունն է դեռ պոկում
Հայի բերանից հայոց լեզուն,
Օտարն հայոց մահն է ուզում...
Բայց նա է հայ, ով հովազի
Արնախում երախումն էլ
Իր մայրենի լեզվով խոսի,
Մոր կաթի հետ ծծած լեզվով,
Որ հայ գետը ծով ծնի, ծով,-
Ժխորում էլ Բաբելոնի
Խոսի լեզվով իր մայրենի
Հայոց լեզվով, որ միշտ ջահել,
Մեզ բյուր դարեր հայ է պահել:

Հովհաննես ՇԻՐԱԶ

ՀԱՅՈՑ ԱՐՔԱՆԵՐ

Միջագետքի թագավորությունները

Քրիստոսից առաջ 20-ից 17-րդ դարերում աշխարհաքաղաքական իրադարձությունների հիմնական թատերաբեմը Առաջավոր Ասիան էր՝ Միջագետքը, Իրանական բարձրավանդակը, Հայկական լեռնաշխարհը:

Միջագետքի հյուսիսը Հին Ասորեստանի մայրաքաղաք Աշուրի ազդեցության տակ էր, որի արքա Շամշի-Ադադ Ա-ն, գրավելով հսկայական տարածքներ, հասել էր մինչեւ Հայկական լեռնաշխարհի հարավային սահմանը կազմող Կուտիում ու Սուբուր-Արման երկրները: Առաջ գնալ այս արքան չէր համարձակվում, քանզի պատերազմել հայոց արքաների հետ՝ կնշանակեր պարտություն: Նույն իրավիճակն էր նաեւ Հին Բաբելոնի ամենահայտնի արքա Համմուրապիի (Ք.ա. 1792-1750 թ.թ.) օրոք: Նա, ի տարբերություն նախորդների, իր գահակալության վերջին տասնամյակում հայոց երկրի վրա, այնուամենայնիվ, պարբերաբար արշավում է, բայց հաջողության այդպես էլ չի հասնում: Ավելին, նրա որդի Սամսուիլունայի (Ք.ա. 1749-1712 թ.թ.) իշխանության ութերորդ տարում տեղի է ունենում հայերի արշավանքը դեպի Բաբելոն: Հայ ասելով, տվյալ դեպքում, ի նկատի ունենք պատմությանը հայտնի քասեցիներին: Քասու (Քաշու) երկիրը Հայկական լեռնաշխարհի հարավ-արեւմուտքում գտնվող Քաշիար լեռներում էր, որոնք հին հունական ու հայկական աղբյուրներում նշվում են Մասիուս եւ Մասիոն անուններով: Ավելի պարզ՝ քասեցին ոչ թե ազգի, այլ բնակավայրակերտ անվանում է, ինչպես հիմա՝ երեւանցի, ղարաբաղցի, լոռեցի եւ այլն:

Շարունակենք: Հայոց զորքը Ք.ա. 1742 թ. առաջնորդում էր քասեցի արքա Գանդաշը, ում հրամանատարությամբ էլ նրանք գրավում են Բաբելոնը, տիրանում նաեւ Հին Միջագետքի պաշտամունքային կենտրոն Նիպպուր քաղաքին, խլում «արքա աշխարհի չորս կողմերի, արքա Շումերի եւ Աքադի, արքա Բաբելոնի» տիտղոսը: Ավելի ուշ գրավելով ողջ Բաբելոնիան՝ քասեցիները փոխում են նաեւ երկրի անունը եւ կոչում Քարդունիաշ կամ Քարդու, որը, որպես հարավային Հայաստանի հնագույն անվանում, հիշատակվում է Աստվածաշնչի հին ասորական ու արաբական թարգմանություններում: Քասեցիների արշավանքի նպատակը, ըստ պատմաբանների, կարող էր լինել նույնը, ինչ Կուտիումի ու Արմանի պարագայում էր, այն է՝ կասեցնել տարածաշրջանում որեւէ ուժի գերակայությունը եւ ազատություն պարգեւել բռնազավթված տերություններին (այս մասին տե՛ս շարքի նախորդ թողարկումներում): Քասեցիները, ինչպես եւ նախկինում էր, հեռանում են գրավված տարածքներից եւ Միջագետքի հյուսիսում հիմնում պետություն՝ Թերքա մայրաքաղաքով:

Հատկանշական է, որ մոտ 150 տարի անց՝ Ք.ա 1595 թ.-ին, երբ Բաբելոնը կրկին նվաճողական քաղաքականություն էր վարում, քասեցիները, Խեթական թագավորության հետ դաշնակցած, նորից են արշավում Բաբելոնի վրա եւ վերջնականապես գրավում այն: Սրանից հետո քասեցիների արքայատոհմը տեղափոխվում է Բաբելոն: Բաբելոնի գահին բազմած առաջին քասեցի հայ արքայի անունը Ագում Բ էր, ով կրում էր «արքա քասեցիների եւ աքադցիների, արքա Բաբելոնի ընդարձակ երկրի, արքա Ալմանի եւ Պադանի, կուտիների՝ խելահեղ ժողովրդի արքա...» տիտղոսաշարքը: Ստացվում է, որ նրա տիրապետության տակ էին ոչ միայն Հայկական լեռնաշխարհի հարավային մասում գտնվող Կուտիումը, Ալմանը, Պադանը, Քաշանը, այլեւ կենտրոնական Միջագետքի Բաբելոնը, Աքադը: Ավելի ուշ՝ Ք. ա. 1450-ին, քասեցիները գրավում են նաեւ Պարսից ծոցի ափամերձ թագավորությունը, իսկ դարավերջին՝ նաեւ Իրանական բարձրավանդակի հարավ-արեւմուտքում գտնվող Էլամը: Այս տիրապետությունը պահպանվում է մինչեւ 12-րդ դարի կեսերը: Այդ հարյուրամյակների ընթացքում տարածաշրջանում վերահաստատվում են խաղաղությունն ու համերաշխությունը, զարգանում են մետաղագործությունը, առեւտուրը, շինարարությունը...

Հարկ է նշել, որ պատմական այդ ժամանակաշրջանում հայկական պետությունների միջեւ դեռեւս չկար մեկ ընդհանուր պետությամբ եւ ընդհանրական անվանումով հանդես գալու գաղափարը, այլ գործում էր դաշնային սկզբունքը: Ղեկավարությունը, կախված սպասվող վտանգի կամ ծրագրվող արշավանքի ուղղությունից եւ աշխարհաքաղաքական այլ զարգացումներից, կարող էր անցնել մեկից մյուսին: Արյունակից ցեղերի եւ ժողովուրդների միջեւ տեղի էր ունենում նաեւ ազդեցության գոտիների ու տարածքների բաժանում: Այսպես, խեթերը, թեեւ բաբելոնյան արշավանքի ժամանակ թվով գերակշռող էին, գրաված տարածքները թողեցին քասեցիներին, վերջիններս հրաժարվեցին հյուսիսային տարածքներից՝ հօգուտ Միտտանիի, եւ այլն: Պարզ է, որ հզոր ռազմական ուժով աշխարհի կարգուկանոնը վերահաստատած հայ արքաների հաջողությունը մեծապես կախված էր խելամիտ եւ գրագետ ներքին քաղաքականությունից: Միայն՝ հայրենակիցների վստահությունը, հարգանքն ու սերը վայելող, սեփական ժողովրդի ազատությունը ամենից վեր դասող արքաները կարող էին նման ձեռքբերումներ ու նվաճումներ ունենալ:

Ծնթ. Քարտեզի եւ հիմնական տեղեկությունների աղբյուրը.
«Մեր հաղթանակները», հատոր Ա, Երեւան, 2008 թ., «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամ:

Հիքսոս հայերի առաջնորդը Եգիպտոսի թագավոր

«Հայոց արքաներ» շարքի նախորդ թողարկման ընթացքում պատմեցինք Բաբելոնը նվաճած քասեցիների մասին: Սակայն, թերեւս, արժե հավելել, որ ռազմական առումով նման փայլուն հաջողությունը պայմանավորված էր մեր նախնիների ոչ միայն քաղաքական մտքի զարգացվածությամբ, դիվանագիտական ճկունությամբ ու հաղթողի հոգեբանությամբ, այլեւ ռազմական կարողություններով:

Հայրենիքը օտար նվաճողներից անձեռնմխելի պահող հայոց արքաները նախ եւ առաջ սեփական երկրներում էին ապահովել ստեղծագործելու, արարելու հիանալի պայմաններ, որի դրսեւորումներից էր նաեւ հայ գիտնականների, այն ժամանակների համար «հեղափոխական» համարվող գյուտի՝ մարտակառքերի ստեղծումը: Մերոնց հաղթանակը հիմնականում ապահովեց հենց այս զինատեսակը: Հայերը ոչ միայն առաջինը ձի հեծնեցին (Ք.ա 28-27 դարեր), ստեղծեցին հեծելազոր, ձուլման եղանակով հանքաքարից երկաթ ստացան (Ք.ա. 20-17 դարեր), այլեւ մտահղացան ձի լծած մարտակառքի կիրառումը պատերազմում: Ի դեպ, երկաթի մշակությունը եւ մարտակառքերի արտադրության նրբությունները երկար ժամանակ օտարներից գաղտնի էին պահվում:

Վերը նշված քասեցիների բաբելոնյան արշավանքից (տես «Հայոց արքաներ» շարքի նախորդ թողարկումը) ընդամենը 30 տարի անց՝ մ.թ.ա. մոտավորապես 1710 թվականին հիքսոսները արշավում են դեպի Եգիպտոս եւ հեշտությամբ նվաճում այն: Նման վկայություն կա Հովսեփոս Փլավիոսի մոտ, ով իր հերթին վկայակոչել է Ք.ա. 3-

րդ դարում ապրած եգիպտական քուրմ Մանեթոնին. «Արեւելքից անսպասելիորեն հայտնվեցին անհայտ ծագումով մարդիկ. նրանք հանդգնորեն գրոհեցին մեր երկրի վրա եւ հեշտությամբ նվաճեցին այն՝ առանց պատերազմի»: Մինչեւ դեպքերի հետագա շարադրանքը՝ հասկանանք ովքե՞ր էին հիքսոսները, որ աղբյուրներում նշվում են նաեւ հյուքսոս, հակսոս, հայքսոս, հայ-կսոս ձեւերով: Տեսակետ կա, որ, եթե անվանումից հեռացնենք հունարեն լեզվի «սոս» վերջավորությունը, ստացվում է հակ, հայք, հայկ: Նրանց հակ է անվանում նաեւ Եվսեբիոս Կեսարացին (260-339թթ): Այսքանը, կարծում եմ, բավարար է հիքսոսներին եւ հայերին (Հայկի զավակներին) նույնականացնելու համար: Համոզված եմ՝ թերահավատներ կլինեն, բայց եթե չի ընդունվում այս տարբերակը, կարող եք հավատալ համացանցում հեղեղի պես լցված տեղեկատվությանն այն մասին, որ հիքսոսները քուրդ էին, հրեա էին, վայրի ցեղեր էին եւ այլն: Բայց եւ ինքներդ պատասխանեք հարցին, թե ինչպե՞ս էին վայրի ցեղերը մարտակառք ստեղծել եւ ինչո՞ւ չէին Եգիպտոս հասնելու փոխարեն նվաճում նույն հայկական պետությունները կամ ասենք՝ Բաբելոնը: Եգիպտոսի պատմության մասին ցանկացած աշխատությունում նշվում է, որ մինչեւ հիքսոսների (հայերի) արշավանքը եգիպտացիներին անհայտ էր ձի վարժեցնելը, առավել եւս՝ մարտակառքը: Ահա թե ինչու հիքսոսները կարողացան Եգիպտոսը գրավել, ինչպես հայտնում է նույն աղբյուրը՝ «առանց մեկ նետ իսկ արձակելու»:

Շարունակենք: Եգիպտոսն առանց պատերազմի նվաճելուց հետո հիքսոսները Եգիպտոսի թագավոր են հռչակում իրենց առաջնորդին, ում անունն էր ՍԱԼԻՏԻՍ: Նա երկրի ողջ տարածքում զորակայաններ է հիմնում, իսկ որպես մայրաքաղաք ընտրում Նեղոսի դելտայի արեւելքում գտնվող Ավարիս քաղաքը, ամրացնում ու բնակեցնում այն: Ըստ եգիպտական քրմի վկայության՝ քաղաքում տեղակայված զորաբանակը 240 հազարանոց էր, ինչը, ըստ պատմաբանների, խիստ ուռճացված թիվ է: Հավանաբար վկայագրողը այս կերպ է փորձել բացատրել եկվորների սրընթաց հաջողությունը:

Այժմ փորձենք ենթադրել թե ինչո՞ւ հիքսոսները եկան Եգիպտոս: Մի թե սա ընդամենը նվաճողական քաղաքականությամբ է բացատրվում: Տարբերակ է, բայց չմոռանանք նաեւ այն հանգամանքը, որ մեր նախնի արքաները այլ երկրներ զինուժ էին ուղարկում միայն խաղաղություն ու կարգուկանոն հաստատելու նկատառումներով (տես «Հայոց արքաներ» շարքի նախորդ թողարկումները): Իսկ այդ ժամանակների Եգիպտոսը գրեթե բոլոր պատմագիրների մոտ նշվում է որպես ներքին երկպառակություններից թուլացած պետություն: Վերջին երկու հարյուր տարում այնտեղ 175 փարավոն էր փոխվել: Գուցե մերոնք որպես խաղաղապահնե՞ր էին գնացել: Ինչեւէ...

Հիքսոսները Եգիպտոսում մնում են մեկ դարից ավել: Մանեթոնը նշում է նաեւ մյուս հիքսոս թագավորների (փարավոնների) անունները՝ Բնոն, Ապահնան, Ապոպիս, Յաննաս, Ասսիս: Հիքսոսյան տիրապետության ժամանակաշրջանը եղավ ոչ միայն խաղաղության, այլեւ արվեստների, մաթեմատիկայի, գրի ու գրականության ծաղկման ժամանակաշրջան: Հիքսոսները եգիպտացիներին սովորեցրին ձիաբուծություն, մարտակառքերի արտադրություն, բրոնզի մշակում եւ այլն:

Հիքսոսները Եգիպտոսից հեռանում են Ք.ա 1580 թվականին: Տեսակետ կա, որ դա եգիպտական ապստամբության հետեւանքով էր, բայց եւ նշվում է, որ ապստամբները չեն կարողացել գրավել Ավարիս մայրաքաղաքը եւ սկսել են բանակցություններ, որն ավարտվել է հաշտությամբ:

Հիքսոսները (Հայկի զավակները) այլեւս անելիք չունենալով օտար եզերքներում՝ ինքնակամ հեռանում են դեպի հյուսիսային Միջագետք ու Հայկական լեռնաշխարհի հարավ՝ դեպի հայոց Հայրենիք:

Միտաննի հայկական պետություն

Ք.ա. 16-րդ դարում մեր տարածաշրջանում գերակայության է հասնում Միտաննի անունով պետությունը, որը նույնպես բավականին ընդգրկուն էր, ներառում էր Առաջավոր Ասիայի, Հյուսիսային Միջագետքի, Փոքր Ասիայի ու Հայկական լեռնաշխարհի զգալի տարածքներ:

Մովսես Խորենացին Հայկազուն արքաների ցանկում առանձին նշում է Պարետով սկսվող ու Վաշտակով ավարտվող շարքը, որոնց գահակալության ժամկետները նույնությամբ համապատասխանում են Միտաննի (այլ աղբյուրներում՝ Մահիտանի, Խանիգալբատ, Խալիգալբադ, Նահարինա) պետության գոյության ժամանակաշրջանին: Այն որ Պարետը պատմագրության մեջ

որպես Միտաննիի առաջին արքա հիշատակվող Պարատառնան է, իսկ Վաշտակը՝ վերջին գահակալ Վասաշատտան, կարծում եմ ապացուցելու հարկ չկա: Նույնն է նաեւ Խորենացու նշած Սոսանվերի պարագայում, որը համարժեք է Սաուսադատարին՝ Միտաննիի երկրորդ հզորագույն արքայի անվանը: Մասնագետներն ասում են, որ «դատ(ար)»-ը «նվեր», «տուրք» բառերի հոմանիշն է: Նույն անուններն ու ժամանակաշրջանն է նշում նաեւ հայ նոր պատմագրության հիմնադիր Միքայել Չամչյանը:

Անցած անգամ անդրադարձանք նաեւ այն փաստին, որ եգիպտացիներին ձի հեծնել ու մարտակառք պատրաստել սովորեցրել էին Հայկի որդիները (հայքսոսները, հիքսոսները): Եվ ահա, եգիպտական աղբյուրները նշում են, որ մարտակառքերի համար հատուկ փայտանյութը բերվում էր Նահարինա երկրից, շեշտում այնպիսի ծառատեսակներ, որոնք աճում են միայն Տրապիզոնից հարավ ու Արածանի ստորոտին:

Այսքանը Միտաննի պետության տեղագրության եւ հայկական պետությունլինելու մասին: Այժմ անդրադառնանք պատմական դեպքերի ընթացքին ու հայոց հզոր արքաների դերակատարությանը: Նրանք, անշուշտ, իրենց նախորդներից ժառանգել էին ժամանակի աշխարհի կառավարման առաջադեմ եղանակներն ու ձեւերը, ավելի կատարելագործելու ստեղծելու ժեղ պետություն, կուռ պետականկառուցվածք ու հպատակների հավատարմությունը վայելելու ունակ համակարգ՝ հենված մեծ ընտանեկան համայնքների, խուրրիերեն՝ դիմտուների (աշտարակ) վրա, որոնք գտնվելով նահապետի (էվրի) տնօրինության տակ, իրենց հերթին բաժանված են եղել ընտանիքի չափահասների միջեւ: Համայնքի բոլոր անդամները՝ մեկը մյուսին օգնելով ստանում էին երկրագործությունից ու արհեստագործությունից ստացած եկամուտները, միասին վճարում համայնական (պետական) պարհակները, զինվորագրու տալու պարտավորությունները, փոխարենը ստանում ազատ ապրելու, ստեղծագործելու, պաշտպանված լինելու երաշխիք:

Միտաննիի հզորության ժամանակաշրջանը սկսվում է Պարետի եւ նրա որդի Սոսանվերի գահակալությունից (Ք.ա 15-րդ առաջին կես): Նրանք՝ Եգիպտոսի, Բաբելոնի, Խեթերի երկրի արքաների պես կրում էին «Մեծ թագավոր» տիտղոսը: Հայտնի է, որ Սոսանվերը գրավում է Աշուրը եւ իր մայրաքաղաք Վաշշուգանե տանում Ոսկե դարպասը: Տիրանալով նոր տարածքների, այնտեղ նշանակելով իր կառավարիչներին, նա էլ ավելի է ընդլայնում երկրի սահմանները, հասնում մինչեւ ներկայիս Պաղեստին: Ք.ա. 1450-ական թվականներին դեպի մեր տարածաշրջան են արշավում եգիպտական զորքերը եւ երկու պետությունների միջեւ սկսվում է երկարատեւ պատերազմ: Սկզբում որոշակի հաջողություններ են ունենում Թութմոս Գ փարավոնի զորքերը, սակայն իրավիճակը մերոնց օգտին է փոխվում հաջորդ փարավոնի՝ Ամենհոթեփ Բ-ի օրոք: Սոսանվեր արքային հաջողվում է եգիպտացիներին հետ մղել գրավյալ տարածքներից եւ արեւելամիջերկրածովյան ափազանի մեծ մասն ազատագրել: Մի քանի տասնամյակ բախումները շարունակվում են առանց որոշակի փոփոխությունների: Ի վերջո, հաջորդ փարավոնը՝ Թութմոս Դ-ն (Ք.ա 1400-1390 թթ.) հաշտություն է առաջարկում, որն ընդունվում է Միտաննիի արքա Արտադամայի կողմից (Ք.ա 1400-1380 թթ.): Հետաքրքիր է, որ հաշտության, այսօրվա բառով ասած՝ պայմանագրի կետերից մեկով խաղաղությունն ապահովելու համար հաստատվում են խնամիական հարաբերություններ: Երկար ժամանակ Միտաննիի արքայադուստրերը կնության էին տրվում Եգիպտոսի փարավոններին: Նրանցից ամենահայտնին ու նշանավորը Նեֆերտիտին էր՝ Էխնաթոնի կինն ու Միտաննիի արքա Տուշրատտայի (Ք.ա մոտավորապես 1370-1350 թթ.) դուստրը: Տեսակետ կա, որ նրա իսկական անունը եղել է Տադուհեպա, իսկ Նեֆերտիտի եգիպտերեն նշանակում է «Գեղեցկուհին է եկել», ինչը նույնպես ապացուցում է նրա եկվոր լինելը:

Ավարտելով Միտաննիի համառոտ պատմությունը՝ նշենք, որ հայկական այս պետությունը գոյատեւեց մինչեւ Ք.ա 1250-ական թվականները: Միտաննիի մեծ մասն անցավ Ասորեստանին, բայց հյուսիսում սկսել էր հայերի մեկ այլ պետության՝ Հայասայի փառքի ու հաղթանակների ժամանակաշրջանը, որի մասին կպատմենք հաջորդ անգամ:

Վարդան ՕՆԱՆՅԱՆ

Հովհաննես ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Անավարտ պատմություն

Այս աշխարհում ամեն ինչ այնպես գեղեցիկ է, եթե միայն մենք չապականենք: Ո՞ւմ խոսքերն էին. Արամը մտքում անհոդհատ կրկնում և ուզում էր հիշել հեղինակին, բայց՝ ապարդյուն:

Ի՞նչ պարտադիր է, թե ով է ասել. մի փոքրանց փորձեց մեղմել ներքին լարումը: Կարևորը, որ միտքը խելոք է: Եվ, ուսանողական տարիների սովորությամբ, նստեց նշումներ կատարելու: Նոթատետրում անհավասար, անկանոն շարքերով, ջնջումներով ու ընդգծումներով գրառումներ էին. գրեթե ազատ տեղ չկար: Վերջին տողերն իրենն էին. «...Ատամը հանելիս անզգայացնող են ներարկում: Մինչդեռ հոգին, երբեմն, հանում են... առանց անզգայացնելու...»:

Անմարդկային է: Ահավոր: Սարսափելի: Անտանելի... Եվ, թեև չնայած առաջացած տարիքին չգիտեր ծխախոտն ինչ է, այդ պահին մեջն արթնացավ ծխելու անզուսպ ցանկությունը: Ասես դրանով պիտի հավասարակշռեր ամենը, ինչ համերաշխ ու անհամերաշխ է այս աշխարհում:

Մանրիկ մաղող անձրևի տակ, միակ անձրևանոցով անհույս պատսպարվելով, Լիլիթի հետ իջել էին Աբովյան փողոցով, անցել Մաշտոցի պողոտա, հարակից մեծ ու փոքր պուրակներ. աջ ու ձախ, ամեն քայլափոխի նախկինում հրավիրող սրճարանները կարծես չքացել, չէին էլ եղել: Ասենք չէին չքացել: Պարզապես դրանք մի տեսակ մարդաշատ էին: Իսկ այդպես հարմար չէր:

Վերջապես, ֆրանսիական դեսպանատան մոտ, համեստ կահավորանքով, առանձնապես աչք չզարնող սրճարան նկատեցին:

- Այս ի՞նչ գեղեցիկ անուն են ընտրել, - Լիլիթի հետ Արամը թեքվեց բացօթյա սրճարան, որի ճակատին գեղագարդ գրված էր՝ «ԾԻԾԵՌՆԱԿ»:

- Ծիծեռնակի հետ՝ «ԾԻԾԵՌՆԱԿՈՒՄ», - կատակեց Արամը:

Լիլիթը չհասցրեց պատասխանել: Եվ ի՞նչ պատասխաներ. օտար, զննող հայացքներից մեկ-երկու ժամ ազատվելու պատեհությունը, սիրո մոտիկությունն այն երջանկությունն էին, որին հասնելու համար հեքիաթի հերոսները աշխարհներ, ծովեր էին կտրում-անցնում:

- Կյա՜նքս... , - Արամն աղջկա ձեռքը վերցրեց դողացող ափի մեջ:

- Կյա՜նքս... Իսկ այդ կյանքում այնքան փուշ ու տատասկ, փշալարեր կան, - Լիլիթի մրահոն աչքերում տամկությունը լճացավ:

- Կանցնեմ փուշ ու տատասկի միջով, կքայլեմ փշալարերի վրայով, միայն թե միշտ մոտս լինես, չլքես, չհեռանաս, - Արամն զգաց, որ ձայնն իր համար անգամ մի տեսակ անճանաչելի, վարանոտ հնչեց:

Արամն իրենց ծանոթության պահից չէր թաքցրել, որ ընտանիք ունի, ամուսնական առագաստին հավատարիմ մնալու խոստում ունի տված:

Լիլիթն էլ լավ մայր լինելու հավատամքն ուներ: Մինչև որ եկավ... ՍԵՐԸ:

Եկավ մանրիկ, հուշիկ քայլերով, ու աննկատ ձևավորվեց սրտերում: Բնավորվեց այնպես մաքրամաքուր, որ թվում էր՝ Աստված մեղքը չնկատելու տվեց:

- Կքայլեմ փշալարերի վրայով, - ասես ինքն իրեն համոզելու համար կրկնեց Արամը: - Կրկնեց անհնարինը հնարավոր դարձնելու ակնկալությամբ և հավատքով:

- Աստվածուհի՜ս, - շոյեց Լիլիթի թաց վարսերը:

- Ինձնից ի՞նչ աստվածուհի: Աստծո դեմ մի՛ գնա, - Լիլիթի վախվորած շշունջը Արամին վերցրեց իր թևերին ու խելացնոր թռիչքով տարավ այնպես, որ թեթև գլխապտույտ զգաց:

- Երա՜զս, - Արամի սիրտը չէր կարող չտեսնել երջանկությունը՝ այնքա՜ն մոտիկ, այնքա՜ն իրական...

- Բայց ինչո՞ւ երազ, - Լիլիթի աչքերում խոնավությունը խտացավ: Մի՞թե իրական չենք: Մի՞թե միասին չենք:

Նրանք միասին էին՝ երկուսով: Եվ մեկ էլ Սարասատեի «Գնչուական մեղեդիները»:

Մեղեդիներն իրենցն էին: Թվում էր ջութակը գուշակում էր, և հնչյունները թափառիկ, մեղմանու՜շ, անորսալիության աստիճան նուրբ էին, որոնց անդրադարձը արձագանքում էր հոգիներում ու տանում հեռու, անծանոթ եզերքներ, որտեղ չգիտեին ինչ է փուշ ու տատասկը, ինչ է փշալարը: Եվ այնտեղից այլևս չկար վերադարձ...

Պետք է հավատալ երջանկության հնարավորությանը՝ երջանիկ լինելու համար: Սա Արամի համար վերացական միտք չէր, այլ՝ կյանքի սկիզբ: Այդպես եկավ ՍԵՐԸ: Եկավ խենթի նման, գնչուհու նման, Լիլիթի տեսքով: Եկավ անպարագիծ ու լուսավոր կարոտներով, անեզր, արևալույս հորիզոններով: Եկավ ու տրամաբանության համար գործելու դաշտ չմնաց: Ասպարեզը մնաց միայն սրտին: Իսկ սիրտը չէր կարող սխալվել:

Ինչի մասին էին խոսում ամեն օր, իրենք էլ չգիտեին: Խոսակցություններին հատկացված-սահմանված ժամանակ չկար: Օրվա 24 ժամն իրենցն էր, ամեն ժամվա 60 րոպեն իրենցն էր, րոպեների վայրկյաններն իրենցն էին...

Երեք օր էր, սակայն Արամի հեռախոսը

23

22➲

լռում էր: Ժամանակի վազքը դանդաղեց: Հետո, ասես մեկեն կանգ առավ: Ինչո՞ւ:

- Ոչինչ էլ չէր պատահել, - զանգահարելու փոխարեն վերջապես երևաց Լիլիթը:

- Երեք օր՝ ոչ մի զանգ...

- Դե, չէր ստացվում...

- Ինչպե՞ս, - Արամն զգում էր, որ Լիլիթն անկեղծ չէ:

- Գիտե՞ս, քեզ պատմել եմ ընկերուհուս և ամուսնու լարված հարաբերությունների մասին, - ի վերջո Լիլիթը չկարողացավ չխոստովանել ճշմարտությունը: Ընկերուհիս խնդրեց իր հետ գնալ հայտնի գուշակի մոտ: Չցանկացա մերժել: Քաղաքի կենտրոնից ոչ հեռու մի խորհրդավոր շենք էր, խորհրդավոր սենյակ: Ոչ պակաս խորհրդավոր էր գուշակի մուտքը հարևան սենյակից:

- Դու մեղք ես գործում, և դրա համար Աստված քո կուրծքը կճեղքի, - բարևի փոխարեն թափանցող հայացքը անմիջապես ինձ հառեց: Ես ցնցվեցի...

Սիրել երկյուղով, որ գործած մեղքի համար սիրածդ էակը այդպես ծանր պիտի հատուցի: Դա Արամի համար արդեն երջանկություն չէր:

- Բայց չէ՞ որ Աստված ՍԵՐ է: Էլ ինչու՞ դրա համար պատժի, - մրմնջաց մի բան ասելու համար: Հետո հիշեց Նոր Կտակարանից Պողոս առաքյալի խոսքը. «Եվ եթե մարգարեություն անելու շնորհ ունենամ և գիտենամ բոլոր խորհուրդներն ու ամբողջ գիտություն, և եթե ունենամ ամբողջ հավատը՝ մինչև իսկ լեռներ տեղափոխելու, բայց սեր չունենամ, ոչինչ եմ...»:

- Դրա համար էլ եկա, - գլուխը խոնարհեց Լիլիթը: Արի ոչինչ չպայմանավորվենք: Թող ժամանակը լինի մեր դատավորը: Երբ ժամանակը գա...

Չգժտվեցին: Բայց, ինչպես ասում են նման դեպքերում, քարը նետված էր ջրհորը: Ու ժամանակն էլ սպասել չտվեց:

Մայրաքաղաքում էին՝ տարբեր գործերով:

- Ժամը 3-ին կզանգեմ, - խոստացավ Լիլիթը:

Րոպեները, վայրկյանները դանդաղ, բայց... անցնում էին: Հետո ժամանակի սահքը դադարեց, սլաքները երևի կանգ առան: Ժամը 3-ն էր, իսկ զանգը չկար: Զանգն ուշանում էր... և այլևս դադարում Արամի բարեկամը մնալ: Հիշեց մի քանի օր առաջ իրենց խոսակցությունը, Լիլիթի տխրությունը. «Թող ժամանակը լինի մեր դատավորը: Երբ ժամանակը գա...»

Ժամանակն իրոք իրեն սպասել չտվեց: Ժամանակը եկավ և թեև փորձությունից փորձություն հնարավոր է մարդն ուժեղանա, բայց երբեմն ուժերը կարող են սպառվել: Եվ Արամը նախընտրեց... հեռացումը...

Հեռացումը արդարության պսակն էր: Այս դեպքում՝ անցանկալի պսակը: Խոսքերն այլևս ի զորու չէին թարգմանելու հոգու տառապանքն ու տվայտանքը: Խոսքերը վերջացել էին. սկսվել էր լռությունը: Սկսվել էր լռության հրաշքը: Մեծ լռության:

- Աստված եթե խոսեր ու մենք լսեինք նրա ձայնը, այդ դեպքում իրապես կդադարեր նրա խորհրդավորությունը, - մտածեց Արամն ու անջատեց նվագարկիչը: Սիրտն այլևս ընդվզում էր ունկնդրել «Գնչուական մեղեդիներն» անգամ...

Հետաքրքիր է իմանալ

Ասենք.

Ամուսնության առաջին տարեդարձը անվանում են բամբակե, երկրորդը՝ թղթե, երրորդը կաշվե, չորրորդը ծաղկե, հինգերորդը փայտե, վեցերորդը շաքարե, յոթերորդը մեղրե, ութերորդը բրոնզե, իններորդը հիմնական կամ գլխավոր, տասներորդը անագե, տասնմեկերորդը պողպատե, տասներկուերորդը քաթանե, տասներեքերորդը ժանյակե, տասնչորսերորդը փղոսկրե, տասնհինգերորդը բյուրեղապակե, քսաներորդը ճենապակե, քսանհինգերորդը արծաթե, երեսուներորդը մարգարտե, երեսունհինգերորդը մարջանե, քառասուներորդը սուտակե, քառասունհինգերորդը շափյուղե, հիսուներորդը ոսկե, հիսունհինգերորդը ադամանդե, վաթսուներորդը ալմաստե:

ԱՄՆ-ի փարօրինակ օրենքներն ասում են.

ԱՄՆ Միչիգան նահանգում կինն իրավունք չունի առանց ամուսնու թույլտվության մազերը կտրել:

Արիզոնայում չամուսնացած կանայք իրավունք չունեն միայնակ գնալ ձկնորսության:

Նույն նահանգի Հեյդեն քաղաքում կնոջը բանտ կնետեն, եթե նա բացի ամուսնու նամակները:

Փենսիլվանիայում չի թույլատրվում, որ մի տան մեջ 16-ից ավելի կին ապրեն: Օրենքի հեղինակների կարծիքով, 17 և ավելի կնոջ դեպքում գործ ունենք ոչ թե տան, այլ հասարակաց տան հետ:

Նյու Մեքսիկոյի Հարթֆորդ քաղաքում արգելվում է չսափրված վիճակում հայտնվել հասարակական վայրում: Օրենքը հետաքրքիր է այնքանով, որ վերաբերվում է…կանանց:

Քենթուկիում կնոջն արգելվում է փողոցով քայլել լողազգեստով, եթե նրան չեն ուղեկցում առնվազն երկու ոստիկան, կամ եթե նրա ձեռքին չկա փայտե մահակ:

Ֆլորիդայում կինը պետք է տուգանք վճարի, եթե հանկարծ մազերը չորացնելիս քուն մտնի:

Կամ թե.

Ալաբամայի Ջասպեր քաղաքում ամուսինն իրավունք ունի մահակով ծեծել կնոջը, եթե մահակը նրա բութ մատից հաստ չէ:

Արկանզասում ամուսիններն իրավունք ունեն ամիսը մեկ անգամ ծեծել իրենց կանանց:

Լոս Անջելեսում ամուսինն իրավունք ունի կնոջը գոտիով ծեծել, եթե գոտու լայնությունը չի գերազանցում 2 դյույմը:

Իլինոյսի Յուրիկ քաղաքում բեղեր ունեցող տղամարդն իրավունք չունի համբուրել կնոջը:

Առաջնորդվում են եւ այսպես.

Օկլահոմայում շներին արգելվում է 3 «հոգուց» ավելի հավաքվել նույն տեղում, եթե քաղաքապետի կողմից ստորագրված հատուկ թույլտվություն չունեն:

Այդահոյում արգելվում է ուղտի վրա նստած ձկնորսությամբ զբաղվել:

Բալթիմորում չի կարելի առյուծի հետ թատրոն գնալ:

Ալաբամայում արգելվում է մեքենան վարել աչքերը կապած վիճակում:

Ալյասկայում արգելվում է ինքնաթիռից դուրս շպրտել կենդանի եղջերուին:

Կոնեկտիկուտի Հարթֆորդ քաղաքում չի կարելի փողոցն անցնել ձեռքերի վրա:

Օհայոյում օրենքով արգելվում է ձկներին ոգելից խմիչքներ առաջարկել:

Այնպես որ, ԱՄՆ վիզա ստանալ երազող մեր հայրենակիցները լավ կանեն մեկնելուց առաջ ծանոթանան այս փարօրինակ օրենքներին:

Հայկական զանգերը

Զանգի գյուտն արվել է 4-րդ դարում Իտալիայի Կամպանիա մարզի Նոլա քաղաքում:

Այդ պատճառով էլ եվրոպական մի շարք լեզուներում զանգը կոչվեց կամպանիա, իսկ լատիներեն՝ նոլա:

Հայաստանում զանգի մասին առաջին հիշատակությունները կապված են զանգը օրհնելու հետ, որն արել է 5-րդ դարի հայոց կաթողիկոս և իմաստասեր Հովնան Մանդակունին: Մինչ այդ զանգի դեր է կատարել կոչնակը կամ ժամահարը: Կոչնակին երկար դարեր հարևանել է զանգը: Զանգի մասին շատ քիչ տեղեկություններ կան:

Զանգը Հայաստանում գործածվել է 10-րդ դարում, սակայն իր հաստատուն տեղն է գրավել 12-րդ դարում: Մեզ են հասել այդ ժամանակներում ձուլված և Տաթևի վանքում գործածված զանգեր: Պահպանված ամենահին հայկական զանգերը երկուսն են: Նրանցից մեկը ձուլվել է 1302, մյուսը՝ 1304 թվականին: Երկուսի վրա էլ կան հայերեն արձանագրություններ, ըստ որոնց դրանք ձուլել է տվել կամ գնել է Ստեփանոս Օրբելյանը:

Հայաստանում զանգը պատրաստել են պղնձից, որը հնչուն մետաղ է: Գրիգոր Տաթևացին հաղորդում է, որ հայկական զանգը ձուլելու ժամանակ խառնել են արծաթ, որն ավելի հնչեղ էր դարձնում զանգի ձայնը:

Հայ ժողովուրդը զանգի մասին շատ զրույցներ է ստեղծել: Ահա դրանցից մեկը: Սյունաց աշխարհի Խոտ գյուղի մոտակայքի վանքը մի մեծ զանգ ուներ: Ամեն անգամ թշնամու հայտնվելուն պես զանգը ղողանջում էր, և Սյունյաց քաջերը, զորք կապած, ընդառաջ էին գնում թշնամուն և հաղթում: Բայց Հայաստան է արշավում Լենկ-Թեմուրը, կաշառում է մի դավաճանի, որը կտրում է Սյունյաց աշխարհի նշանավոր զանգի լեզվակը: Թշնամին հարձակվում է Սյունիքի վրա: Մարդիկ աշխատում են հնչեցնել զանգը և մարտի կանչել հայոց քաջերին, սակայն զանգերը լռում են, և ժողովուրդը հուսահատված բացականչում է.

«Զանգը զուր է, զանգն իզուր է»: Ասում են՝ դա է պատճառը, որ այդ երկիրը կոչվեց Զանգեզուր:

էջը կազմեց Լեւոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

Ազգային մշակույթի՝ ժողովրդական արհեստների, արվեստի ու գիտության գանձերը սերունդներին փոխանցելու ու պարգայնելու հրաշք գործիքը ուսույանելն է

Կարինե Պապիկյան: Վանաձորի Խ. Աբովյանի անվան դպրոցի ոսկե մեդալակիր, Երևանի պետական համալսարանի քիմիայի և հասարարական մասնագիտությունների ֆակուլտետների շրջանավարտ, արվեստաբան, Երևանի Խաչատուր Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի մանկավարժության ամբիոնի դասախոս, Կրթության ազգային ինստիտուտի Լոռու մասնաճյուղի մասնագետ, ուսումնական մի շարք ձեռնարկների և բազում գիտական հոդվածների հեղինակ Կարինե Պապիկյանը հաջողությամբ պաշտպանեց «Գեղարվեստական համակարգի առարկաների դասավանդման ժամանակակից տեխնոլոգիաները» ատենախոսությունը:

ՀՀ Բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովը Խաչատուր Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի մասնագիտական խորհրդի որոշմամբ Կարինե Պապիկյանին շնորհեց մանկավարժական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Գիտական կոչում եւ նոր ուսումնական ձեռնարկ

Կարպետագործությունն ու գորգագործությունն ինտելեկտի ու ճաշակի զարգացումներն իրենց մեջ կրող գեղարվեստական գործունեության ոլորտներ են և իրենց երանգներն են հաղորդել ազգային գեղարվեստական մտածելակերպին:

Կարպետն ու գորգը հայ հանճարեղ ու արարող մտքի գեղարվեստական խորհրդանիշներն են, որոնց վրա դրոշմված են ազգային ու համամարդկային ճաշակը, գեղեցիկի նուրբ զգացողությունը, հայ ժողովրդի պատմությունը, կենսափիլիսոփայությունը, արարող ձեռքի ճկուն իմաստությունը: Ավանդական գեղեցիկ ուրվագծերը, ինքնատիպ զարդանախշերը, դրանց պաճուճական միահյուսությունները ձեռագործ գորգերի վարպետների վառ երևակայության ակնառու վկայությունն են:

Հայոց մշակույթի գանձարանն նշանակալի ներդրում և գեղեցիկը պահպանելու, ժողովրդի գեղարվեստական ճաշակը, արարող ձեռքի հանճարեղ զորությունը սերունդներին փոխանցելու ազնիվ մղումն է արվեստագետ-մանկավարժ գիտնական Կարինե Պապիկյանի հեղինակած և հերթական լույսընծայած «Հայկական կարպետներ և գորգեր» ուսումնական ձեռնարկը:

Ձեռնարկի մանկավարժական ուղղվածությունը հմտորեն զուգորդված է հայկական գորգի և կարպետի ստեղծման պատմությանը, մշակութային դերի արժևորմանը: Այն հայկականկան դեկորատիվ կիրառական արվեստին վերաբերող նշանակալից աշխատություն է:

Կարինե Պապիկյանի պաշտոնական ընդդիմախոս, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՌԴ կրթության ակադեմիայի ակադեմիկոս, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Լեմս Ներսիսյանը նշում է. «...Կ. Պապիկյանի ատենախոսությունը ժամանակահունչ, խորաիմաստ հետազոտություն է, որում մենագրորեն լուծում է տրվում սովորողների գեղագիտական դաստիարակության խնդրին: Սույն ատենախոսությունը, տրամաբանորեն նախամտածված ծրագրի համապատասխան, ներառում է հասարարական-մշակութային կարևոր նշանակություն ունեցող խոշոր գիտական հիմնահարցի բազմամյա ուսումնասիրություն և մշակում:

Գիտական ղեկավար, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Հրավարդ Հակոբյանը հավաստիացնում է՝ «Լինելով Կրթության ազգային ինստիտուտի մասնագետ՝ նա մշտապես զբաղվել է կրթության որակի, դասավանդման արդյունավետության բարձրացման հարցերով, իսկ հայցորդության տարիներին ավելի է խորացել հիմնախնդրի մեջ, կատարել է սեփական հետազոտություններ... Նա հիանալի տիրապետում է իր մասնագիտությանը, իր բնույթով նորարար է և կենսունակ գաղափարների կրող»:

Աշխատանքի առավելությունների շարքին կարելի դասել նաև այն հանգամանքը, որ հեղինակը հիմնարար փոփոխության է ենթարկել գեղարվեստական համակարգի առարկաների դասավանդման բովանդակությունը՝ կրտսեր դպրոցում ինտեգրելով մի շարք առարկաներ:

Կարինե Պապիկյանն իր աշխատանքային 27 տարիների ընթացքում շատ բանի արդեն հասել է, բայց գիտի, որ եղածը սահման չէ: Հետաքրքրությունների շրջանակի /արվեստ, հոգեբանություն, բնական և հասարարական գիտություններ/ հետևողական ընդլայնումը Կարինե Պապիկյանին հաղորդում է բարձր մտավոր հատկություններով և հնարավորություններով օժտված անհատի նկարագիր:

«Գործարար» ամսագրի ստեղծագործական խումբը սրտանց շնորհավորում է Կարինե Պապիկյանին՝ մաղթելով նորանոր ձեռքբերումներ ու հաջողություններ:

«Հայերը և հույները երեք մեծ քաղաքներում՝ Կոնիայում, Կեսարիայում և Սվասում (Սեբաստիա) գործում էին աշխարհի ամենագեղեցիկ և ամենանուրբ գորգերը»:

Մարկո Պոլո, 13 դար

Հայկական գորգեր

Անհիշելի ժամանակներից Հայաստանը հռչակված էր գունագեղ գորգերով: Հնագիտական պեղածո նյութերը վկայում են, որ գորգի առաջացումը կապված է մարդկային պատմության արշալույսի հետ: Հավանաբար, Հայաստանն է եղել այս բարդ հյուսվածքի առաջացման բնօրրաններից մեկը: Համենայն դեպս, պատմական ոչ մի աղբյուր դրան հակառակ տեղեկություն չի տալիս, իսկ 5-13 դարերի աղբյուրները վկայում են, որ այդ ամբողջ ժամանակահատվածում՝ շուրջ ութ դար, աշխարհի լավագույն գորգերի հյուսման ասպարեզը եղել է Հայաստանը:

Հայկական գորգերի նախշերի բազմազանությունը, հարուստ գունաշխարհն աշխարհում իրենց նմանը չունեն: Հայ գորգագործները ստեղծել են արվեստի գործեր, որոնց մեջ արտացոլվում են ժողովրդի հարուստ անցյալը, մշակույթը, կենցաղն ու բարքերը:

Հայկական գորգերի վրա երբեք չի հաջողվի միանման զարդանախշային մոտիվ տեսնել: Մուգ լայն եզրաշերտը, վառ գույնի բրդից գործված խայտանկարները, մեդալիոնները, որոնց միջև գործված են ոճավորված ծաղիկներ, ավելի զգալի են դարձնում կենտրոնական դաշտի գունային հնչողությունը:

Ավանդական գեղեցիկ ուրվագծերը, ինքնատիպ նախշերը, դրանց պաճուճական միահյուսությունները ձեռագործ գորգերի վարպետների վառ երևակայության ակնառու վկայություններն են:

Առաջավոր Ասիայի և Փոքր Ասիայի արվեստներին ազգակից մի

հնագույն շերտ ձևավորում է այն գեղարվեստական մտածողությունը, որ ընկած է հայկական գորգերի հիմքում: Հիմնական արտահայտամիջոցները վերացարկված, խորհրդանշանների վերածված աստեղային նշաններն են, չորս աշխարհաստեղծ տարրերի խորհրդանիշները, արական և իգական սկիզբների հետ կապված զարդանախշերը, կենդանակերպ, թռչնակերպ և մարդակերպ նախշերը, որոնք բարդ հորինվածքներում ի մի են բերված կենաց ծառերի, տիեզերակազմական գաղափարների շուրջը:

Արևելյան գորգերի համակարգում հայկական գորգերն առանձնանում են ոչ միայն իրենց զարդանախշային ինքնատիպություններով, այլև հիշատակություն-արձանագրություններով, որոնք բնորոշ են հայկական ձեռագրերին, ճարտարապետական կոթողներին, դեկորատիվ-կիրառական արվեստի իրերին: Սա և ազգային ոգու դրսևորում է, գեղագիտական արտահայտչականության այն մակարդակը, երբ գորգի հարդարանքը, նրա ընդհանուր կերպարը արտահայտում է ազգային մշակույթի հետ ունեցած նրա ներքին կապը, նրա գաղափարափիլիսոփայական էությունը, որի շնորհիվ հնարավոր է դառնում առանձնացնել հայկական գորգերը:

Հազարամյակներ ժողովուրդը գորգեր է հյուսել, հաջորդել են դարերը, փոխվել ոճերը` միաժամանակ հարազատ մնալով հայ արվեստի ոգուն, մտածողությանը:

Հնագույն հայկական գորգերից շատերը պահպանվել են ոչ միայն աշխարհի ամենահռչակավոր թանգարաններում, այլև Վերածննդի նկարիչների ստեղծագործություններում` որպես նրանց վրձնած գեղարվեստական միջավայրի ամենակարևոր տարրերից մեկը:

Դեռ վաղ միջնադարից Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում որպես արևելյան գորգի հոմանիշ գործածվում է կարպետ/carpet/ տերմինը, որը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ հայկական կարպետ բառի ժողովրդական ձևը:

Միջին հայերենում որպես գորգ բառի հոմանիշ, ընդհանուր առմամբ օգտագործվում էր կարպետ տերմինը:

Ակադեմիկոս Հ. Օրբելին ենթադրում է, որ ռուսերեն «**КОВЕР**» տերմինը նույնպես ծագում է հայերեն կարպետ բառից, որը, ըստ երևույթին, նույնպես կապված է հայկական գորգային գործվածքը 11-13 դարերում Ռուսաստան ներթափանցելու երևույթի հետ:

Արաբական աղբյուրները նշում են. «Գորգագործությամբ հայտնի են մի շարք քաղաքներ` Դվինը, Վանը, Կարի-կալան /Կարին-էրզրումը/ և ուրիշներ»:

Իսկ վենետիկցի Մարկո Պոլոյի հուշերի մեջ ուշագրավն այն է, որ նրա մանրամասն հաղորդումների մեջ ոչ մի հիշատակություն չկա այլ երկրների գորգերի մասին. նա հանգուցավոր գորգեր տեսել է միայն Մերձավոր Արևելքի Կոնիա, Կեսարիա և Սեբաստիա քաղաքներում, ուր ապրում էին հայեր, հույներ:

Գորգը հայ հանճարեղ ու արարող մտքի գեղարվեստական խորհրդանիշն է, որի վրա դրոշմված է ազգային ու համամարդկային ճաշակը, գեղեցիկի նուրբ զգացողությունը, հայ ժողովրդի պատմությունը, կենսափիլիսոփայությունը, արարող ձեռքի ճկուն իմաստությունը:

Վանաձորի թիվ 10 դպրոցի գորգագործական արհեստանոցը, Գորգ Արցախ 18 դար

Վանաձորի թիվ 10 դպրոցի գորգագործական արհեստանոցը, Արծվագորգ /հատված/

Ամեն մի ժողովուրդ իր կնիքը, իր զարդանկարներն ու իր սիրած գույներն է դնում գեղարվեստական արտադրանքի մեջ: Դարերի ընթացքում պահպանված ավանդներն արտահայտում են հայ ժողովրդի ճաշակը, նրա գեղարվեստական ու ստեղծագործական ինքնատիպությունը:Զարդանկարայինուգունայինլուծումներըպահպանվել են դարերի ընթացքում: Միասնական ոճի պահպանման հետ կարելի է հանդիպել նորանոր ստեղծագործությունների: Հիմնական զարդանկարները կրկնվում են ամեն տեղ` Վասպուրականից Լոռի, սակայն ամեն դարաշրջանում իրեն հատուկ տարբերակներով, զարդանկարային նորանոր կառուցվածքներով:

Հայկական ծեսեր

Մատաղ /աղքատաց կերակուր/

Մատաղն այսօր կորցրել է իր նշանակությունը: Հաճախ այն վերածվում է խնջույքի, որի վերջում գինովցած մարդիկ մոռանում են նույնիսկ հավաքվելու պատճառը:

Մատաղը լինում է շնորհակալական, որը «աղքատաց կերակուր» է կոչվում: Շնորհակալական մատաղն արվում է, երբ որևէ տհաճ պատահարից են փրկվում, նեղությունից են դուրս գալիս, կամ ինչ-որ մի ցանկություն են ունենում և հետո իրականացած տեսնում:

Մատաղը պետք է մաքուր սրտով կատարել, եթե որևէ մեկից խռով եք, մատաղ անելուց առաջ պետք է հաշտվեք, կամ, եթե մոտ է ապրում, դա իրագործեք մատաղից բաժին հանելով:

Մատաղը պետք է բաժանել աղքատներին, ծերերին, հիվանդներին, մանկատներին և երբեք չվերածել խնջույքի: Մատաղ անելիս ոչ մի տեսակի ոգելից խմիչք չօգտագործել:

Անպայման չէ զոհագործությունը, կարելի է անասուն չմորթել, այլ դրա արժեքի չափ դրամ տալ աղքատ մի ընտանիքի, ծերանոցի կամ մանկատան:

Պահք /պաս/

Պաս բառի իսկական իմաստն է՝ զգուշանալ, ինքն իրեն մի բանից զրկել, ժուժկալել:

Հավատացյալների առողջության և հոգևոր զարգացման համար մեծ կարևորություն ունի պահեցողությունը:

Սուրբ գրքում օրերով ծոմապահության բազմաթիվ օրինակներ կան: Հովհաննես Մկրտիչը անապատական կյանքի ընթացքում սնվել է միայն մարախով և վայրի մեղրով, ինքը՝ Տեր Հիսուս Քրիստոսը, քառասուն օր ծոմ պահեց իր մկրտությունից հետո:

«Հայր Մեր»-ի մեկնության մեջ Եղիշեն ասում է. «Մարմնիդ կամքով մի թավալվիր երկրի վրա, կտրիր և նետիր քեզանից ավելորդ ցանկությունները: Շատ և բավական համարիր քեզ անհրաժեշտ կերակուրները, չափը մի անցիր և մի շվայտանա: Մարդը ճարպակալում է գիրությունից, և առատ ճարպից անօրինություններ են ելնում, ինչպես հարբեցողությունից՝ պիղծ անառակություններ. Աստված չի կամենում փործության տանել մարդուն, այլ՝ ազատել փործությունից և փրկել մահվանից: Քանզի նա, ով չխնայեց իր Որդուն, այլ ամենքիս համար մահվան մատնեց նրան, նրանով ամեն տեսակ բարիքներ է շնորհում բոլոր նրանց, ովքեր խնդրում են Իրենից»:

Քրիստոնեական հին ուղղափառ եկեղեցիները տարվա վեց ամիսները սահմանել են պահոց օրեր, իսկ մնացածները՝ ուտիքի:

Պահոց օրերը ըստ տոների և հավուր պատշաճի լինում են երկօրյա կամ օրական, շաբաթվա չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերին: Առաքելական կանոնների համաձայն «չորեքշաբթին պահվում է Քրիստոսի մատնության հիշատակի և ուրբաթը՝ Քրիստոսի չարչարանքների համար»: Նախահայր Ադամի դրախտից վռնդվելու հիշատակին Սբ. Գր. Լուսավորիչի կողմից սահմանված 5-օրյա պահքը ստացել է «Առաջավորած պաս» անվանումը:

Մեկ շաբաթյա պահքերը կոչվում են շաբաթապահք: Եղիական, Հոգեգալստյան Պահքի օրերին սովորաբար սրբերի հիշատակություն չի կատարվում հայոց Առաքելական եկեղեցիներում, քանզի պահոց օրերը ապաշխարության օրեր են համարվում:

Ծննդյան, Զատիկի, Վարդավառի, Աստվածածնի և Սբ. Խաչի օրերը ստացել են «Տապավարներ» անունը:

Քառասունօրյա կամ Մեծ պասը նույնպես հաստատվել է առաքյալների կողմից. «Քառասուն օր պահեն չարչարանքների օրերից առաջ և ապա կատարեն Զատիկը» /կանոն առաքելոց/:

Քառասունօրյա և մյուս պասերին մարտիրոսված սրբերի ծնունդը չպետք է տոնել, այլ միայն շաբաթ օրերին:

Պսակադրություն, մատաղ և ծնունդ չպետք է անել:

Քրիստոնեական առումով պասը հանդիսանում է զղջումի, ապաշխարության և ինքնաքննման օրեր: Պահոց օրերը հոգևոր կրթության և դաստիարակության, գործած հանցանքների, քավության և թողության պահեր է ներշնչում անհատին: Պաս պահողը արտահայտում է իր հավատարմությունը Աստծուն: Այն հոգեկան իմաստով ապաշխարություն է նշանակում, որը հոգևոր հաշվետվություն է մեր խղճի և Աստծո առաջ:

Հին կտակարանի ու ավետարանի մեջ պաս նշանակում էր պարզապես կերակուրից զգուշանալ, չուտել, ծոմ պահել: Պողոս առաքյալի թույլտվությունը, որ բոլորովին անոթի մնալ չկարողացող տկարը կարող է մի քիչ բանջար ուտել, որը կատարյալ սնունդ չտվող կերակուր էր, սկսեց կամաց - կամաց ընդարձակվել և թեթև կերակուրներով սնվելը սկսվեց պաս կոչվել, և պասը դարձավ կերակուրների տեսակի վրա հիմնված ժուժկալություն:

Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանյանը գրում է. «Առաջ միայն բանջարեղենները ներվեցին, հետո ընդեղենը, վերջապես բուսականներից քամված հյութը, ինչպես ձեթը, գինին և այլն: Մեր եկեղեցին այժմ պասի սահման է դրել բուսական արտադրությունները, միակ ու բացառիկ հավելված ընդունելով մեղրը, որը կենդանական կիթ է»:

Հին հայկական ըմպելիքները

Հին Հայաստանը հռչակված է եղել ընտիր ըմպելիքներով: Հայկական ըմպելիքների մասին առաջին անգամ հիշատակել է հույն պատմիչ Քսենոփոնը, որը Ք.ա. 401 թ. եղել է Հայաստանում, հայկական գարեջրի մասին գրել է. «...Կարասների մեջ կար գարուց պատրաստված գինի, որի երեսին լողում էին գարու հատիկներ: Կարասների մեջ կային նաև եղեգներ՝ մեծ ու փոքր, առանց ծնկի: Ծարավելու դեպքում մարդ պիտի այդ եղեգի ծայրը բերանին դներ և խմեր: Եվ այն շատ թունդ էր և շատ ախորժալի ըմպելիք»:

Բայց, իհարկե, հայկական ըմպելիքների նահապետը գինին է, որն ստանում են խաղողից:

Ավանդությունն ասում է, որ խաղողի առաջին որթը տնկվել է Մասիսի ստորին լանջին՝ Ակոռի գյուղում: Ակոռի գյուղի կողքի գետակներից մեկը կոչվել է Գինա գետ:

Ագաթանգեղոսը հայկական գինին համարում է «ըմպելիք քաղցր ու անուշ»: Հայերը գինին կոչել են ըմպելիքների թագուհի, խաղողի արյուն, ողկույզի դուստր:

Հին Հայաստանում գինուց բացի պատրաստել են թունդ խմիչք, որ կոչել են ցքի կամ օղի: Հիմա ցքի բառը գործածությունից դուրս է եկել, սակայն մեր նախնիները օղուն ցքի են կոչել, որ նշանակում է, թե այն օգտագործողի սիրտը կծակծկվի փշի նման: Եվ ծաղրել են այդ խմիչքն օգտագործողներին:

Չգրված մի օրենքով ցքի խմողները հալածվել են: Հարբեցողին կապել են ձիերի գավակներին և տարել գյուղից գյուղ և պտտեցրել այն տների առջևով, որտեղ ապրում էին հարբեցողների հարազատներն ու բարեկամները:

Ծանրութեթև անելով գինու դրական ու բացասական կողմերը՝ մեր հայրերը ժողովրդական իմաստությունների մի ամբողջ շարք խրատանի են ստեղծել: Ահավասիկ.

Գինուն հարցրին.

- Ավերա՞ծ է շատ, թե շինած:

Եվ գինին պատասխանեց.

- Շինածս չգիտեմ, ավերածս համրանք չունի:

Գինեմոլությունը խարազանող շատ թևավոր խոսքեր կան. Գինի խմողը կիարբի, կռիվ գնացողը կմեռնի: Ջուրն անուշ է, քան նռան գինին: Գինին մարդ չի մեռցնում, բայց շան օրի է գցում:

Հին Հայաստանում գինի են պատրաստել ոչ միայն խաղողից, այլև օշինդրից, վարդից, մինոտխից, հապալասից, սերկևիլից:

Մեր նախահայրերը ցքին պատրաստել են արմավի հյութից, հետագայում նաև հոնից, թթից, սալորից և այլ մրգերից: Ցքին կամ օղին համարվել է ամենակործանարարը: Այդ պատճառով ժողովուրդն ասել է. «Գինին ծաղր անող է, ցքին՝ կռիվ քցող»:

Հին Հայաստանում տարածված են եղել ավելի քան 400 տեսակ մրգահյութեր, դրանց մեջ ամենահռչակավորը և բուժիչը նռան հյութն է: Հայերը զանազան օշարակներ են պատրաստել ոչ միայն մրգերից, այլև տարբեր ծաղկահյութերից: Արքաների և թագուհիների համար ծաղիկներից պատրաստում էին ընտիր հյութեր, որոնք կոչվում էին անմահական հեղուկներ: Հայկական օշարակների թագուհին կենաց հյութն է, որի մեջ մեկտեղվում էին 40 բուրավետ ծաղիկների հյութերը:

Էջը կազմեց ԼԵՎՈՆ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

Иное о детях Ноя

Корреспондент «Известий» знакомится с наукой, практикой и коньяком армянского народа

Из бывших союзных республик наиболее тесно связана с Россией Армения. Многие крупнейшие предприятия контролируются российскими компаниями, серьезные политики имеют пророссийскую ориентацию. Военная база в Гюмри не испытывает проблем, охрану границ с Турцией и Ираном несут российские пограничники. Несомненно, Россия хотела бы иметь такие тесные и дружественные отношения со всеми странами СНГ. На встрече с коллегами-президентами Дмитрий Медведев сказал, что приоритетами сотрудничества в СНГ должны стать науки и высокие технологии. В чем секрет близости России и Армении? На чем выстроены политические и человеческие отношения? Не может ли прийти в Армению очередная «оранжевая революция» и наступить охлаждение к России?

«Армянские и грузинские мужчины вылеплены из разного теста, — говорит Мкртыч Киракосян, которого в Ереване считают «ненастоящим армянином», потому что он приехал из Москвы. — Для русских мы на одно лицо, но мы разные. Грузины слишком много пьют и слишком часто поют. Поэтому ими руководят женщины. Мужчина в Армении не умеет так красиво себя показать, но он не может быть слабее женщины, потому что от мужчины зависит судьба Армении. Грузии всегда было легче, советское время ее совсем развратило. Если ты развратил женщину, не жалуйся, что она ведет себя как проститутка. Я так думаю...».

Мкртыч Киракосян вырос в селе, учился в обычной школе. Мать — агроном, отец — ветеринар, в горах среди пастухов-азербайджанцев он был единственным армянином. Сейчас вообразить невозможно, но в советское время не было ничего необычного в том, что сын колхозника из Армении закончил физфак и поступил в аспирантуру МГУ. Два года назад гражданин России Мкртыч Киракосян стал директором Армяно-российской горнорудной компании и с семьей переехал из Москвы в Ереван. Геологи дают прогноз, что недра Армении щедрее богатствами, чем любая Намибия. Я сам это по радио слышал...

АРМЯНЕ И НОБЕЛЕВСКАЯ ПРЕМИЯ

— Следующую Нобелевскую премию точно получит Юрий Оганесян, — говорит президент Академии наук Армении Радик Мартиросян. — Это великий ученый. Сколько новых химических элементов в Дубне открыл! Недавно — 117-й элемент! Мы испытываем гордость!

— О Нобеле Оганесяну говорят много лет, — сомневаюсь я. — Только не дают почему-то. И в чем ваша гордость, если после школы он сразу и насовсем уехал из Еревана в Россию?

— Армяне по миру рассеяны, но остаются армянами, — президент укоризненно качает головой. — Мы российского академика Оганесяна в армянские академики избрали. Раньше Нобеля не давали, потому что он правильные открытия неправильно делал. А теперь в команде — ученые из Америки и Израиля. Теперь премию дадут. Я так думаю.

Среди членов Академии наук Армении десятки российских ученых. Ни один из народов, населявших СССР, не представлен так щедро в Российской академии наук. Академию в Армении после войны создали ученые с мировым именем — директор Эрмитажа Иосиф Орбели и проректор Ленинградского университета Виктор Амбарцумян. Без помощи СССР наука в Армении не поднялась бы. Не было бы знаменитой Бюраканской обсерватории, в Институте физики не построили бы ускоритель, не возникли бы школы в геологии и сейсмологии, не шли бы нарасхват программисты. Президент Мартиросян был аспирантом у нобелевского лауреата Прохорова, вице-президент Юрий Шукурян — у пионера советской кибернетики академика Глушкова. Сегодня РАН и НАН ведут исследования по 70 программам, в Ереване открывается филиал МГУ, в российских вузах обучается около 100 студентов и аспирантов из Армении.

— Парадокс в том, что армян в мире знают по достижениям в науке и культуре. А в родной Армении эти области по зарплате — на последнем месте, — печалится президент Мартиросян. — Мы еще поднимемся. В этом году впервые на пожертвования диаспоры будет вручена самая крупная в СНГ научная премия Виктора Амбарцумяна в $500 тысяч.

— Наука Армении была в СССР на ведущих ролях, — говорит вице-президент РАН Николай Лаверов. — Сейчас от науки в Армении остались лоскуты. По космосу, где армяне были сильны, ничего нет. Исследования на мировом уровне ведутся вместе с нашими учеными.

— Пробиваю в Армении Национальную ядерную лабораторию по типу американских центров, — говорит академик Юрий Оганесян, с которым мы оказались в Ереване. — У трех министров и премьера побывал. Лаборатория займется передовыми технологиями — от ядерной медицины до оборонной тематики. Состояние медицины в Армении ужасает. Я уговорил власти выделить деньги на лучший томограф. Врачи в Армении — золото, но без оборудования они, как без рук.

В 1971 году первая международная конференция по проблеме поиска внеземных цивилизаций прошла в Бюракане. Амбиции науки в Армении астрономически снизились, но если спросить у любого торговца зеленью на рынке, что в стране следует развивать в первую очередь, ответ услышишь незамедлительно — науку. Водитель Самвел, который помогал мне передвигаться по Еревану, питает теплые чувства к российскому академику Лаверову, который в далеком 1988 году участвовал в ликвидации последствий страшного землетрясения в Спитаке, когда погибло не меньше 25 тысяч человек. Подозреваю: в России Лаверова и Оганесяна знают меньше, чем в Армении...

АРМЯНЕ И АТОМНАЯ БОМБА

По рейтингам, один из самых популярных здесь советских фильмов — «Ксения, любимая жена Федора» с Любшиным в главной роли. Съемки велись на Армянской АЭС. Другого столь масштабного строительства на фоне дикой природы найти в большом СССР не удалось. Атомная станция, спроектированная в Горьком и Подольске, — уникальное сооружение. Единственная в Европе АЭС в сейсмической зоне, только в Америке и в Японии такой опыт имеется. Станция выдержала землетрясение в Спитаке, но в 1989 году была остановлена по политическим мотивам, как и многие другие предприятия, гиганты советской и потому впавшей в немилость индустрии.

— Закрыли по глупости, — говорит заместитель министра энергетики Арег Галстян. — Страна погрузилась в жестокий экономический кризис. Просто потемки! Долму из рыбы делали! Никогда Армения не жила так скудно, как в начале 1990-х. В 1995 году АЭС при помощи России вновь запустили. Специалисты с Нововоронежской АЭС жили в Армении целый год, составили рабочую смену. Сегодня 40-45% электричества дает АЭС, это один из самых высоких показателей в мире. Атомная энергетика — вопрос национальной безопасности, поскольку нефти и газа у нас нет. Твердо решен вопрос о сооружении к 2016-2018 годам нового энергоблока мощностью 1000 МВт, создана российско-армянская компания.

Для Армении, не имеющей выхода к морю, вопрос энергетической

➲28

27➲

безопасности важен, как вода для бедуина в пустыне. Газопровод из России проходит через Грузию и в 1990-е годы взрывался чуть не ежедневно. С Азербайджаном связей нет и не предвидится. Турция отрезана, железная дорога закрыта. Грузия, пользуясь монополией, при удобном случае диктует дискриминационные транспортные тарифы — много выше, чем Азербайджану. Доставка товара до грузинских портов из любой точки мира обходится дешевле, чем из Грузии в Армению. В итоге отношение к ядерной энергетике в Армении более монолитное, чем к религии. Подобного единомыслия в мире не встретишь. Как и того, что путь к АЭС лежит через сверкающий местный Лас-Вегас. Соседство казино и высоких технологий — это национальный колорит.

— Армения развивает ядерную энергетику и физику так активно, что могут возникнуть аналогии с Ираном, — спрашиваю у академика Оганесяна. — К тому же Армения уран у себя ищет. Не раздаются ли опасения от соседей? Не возникает ли зловещий образ маленькой Армении с атомной бомбой?

— Зачем бомба, зачем уподобляться Северной Корее? — отвечает ученый. — Наука нужна для того, чтобы жить богаче, а не для того, чтобы превратиться в нищего с дубинкой.

Почти вся энергетика Армении, в том числе АЭС, находится под контролем российских компаний. Россия ведет финансовое управление и техническую модернизацию. Недавно на Разданской ТЭС установлен сделанный в Санкт-Петербурге и Таганроге парогазовый блок, таких и в России немного. Но самое удивительное не то, что Россия показывает управленческую компетентность, а то, что в Армении не слышны проклятия по поводу утраты собственности, как во многих бывших республиках СССР.

— В Армении считают, что, если Россия обзаведется собственностью, это выгодно прежде всего самой Армении, — размышляет Мкртыч Киракосян. — Большая Россия вряд ли крупный барыш получит, а для Армении — это безопасность, стабильность и развитие.

Приватизация коснулась всей экономики. Знаменитый коньячный завод «Арарат» принадлежит французам, громадный медно-молибденовый комбинат — немцам, крупнейший химкомбинат «Наирит», прокатный завод, предприятия электроники, где делали первые советские ЭВМ, — России. Как говорит вице-президент Всемирного армянского конгресса Арам Саркисян, Армения сегодня не выживет без диаспоры — трансферты от благодетелей и родственников, большей частью российских, превышают ВВП. Есть обидное мнение, что удача сопутствует армянам только вне Армении. Всего в мире 10 млн армян, в Армении — около 3 млн, в России — не меньше 2,5 млн (только российских граждан), в США — 1 млн. Несколько лет назад Владимир Путин пошутил, что ощущает себя президентом армян больше, чем президент Армении. Обид быть не может.

АРМЯНЕ И ГЕНОЦИД

Любой разговор в Армении, как заколдованный, приходит к теме геноцида. Это ядро армянской вселенной, вокруг вращается политика и экономика, образование и культура. В 1915 году в Турции погиб 1 миллион армян — это был первый геноцид в XX столетии. Николай II сумел спасти около 400 тысяч армян, хотя у историков есть мнение, что царь недомыслием резню и спровоцировал. После революции при попустительстве большевиков Армения потеряла львиную долю исторических земель, подтвержденных Севрским миром. Но в отличие от Украины с голодомором Армения на Россию зла не держит. Все понимают: это общая проказа большевизма. В Армении каждый камень вопиет о вине Турции, которая не признает геноцид и недовольна теми, кто геноцид признал. Россия, кстати, признала. В ряде стран за отрицание геноцида армян введено уголовное наказание.

— Почему бы армянам по-христиански не простить турок, сколько отношения выяснять? — спрашиваю отца Ваграма в Эчмиадзине, резиденции Католикоса Всех Армян. — Пусть турки живут с грехом, им тягость. Когда все время оглядываешься назад, трудно идти вперед. Может быть, неутоленное чувство справедливости мешает строить новую жизнь?

— Прощение предполагает духовный труд того, кого прощают, — объясняет отец Ваграм, который учился в Духовной академии в Сергиевом Посаде. — Если нет покаяния, не может быть прощения. Где гарантия, что резня не повторится в другой стране? Мы требуем признания геноцида не ради прошлого, а чтобы обезопасить будущее.

Любопытный демографический факт, который, не исключено, имеет отношение к теме геноцида. Армения — самая моноэтническая страна в мире. 98% населения — армяне, другие племена — днем с огнем искать. Русских меньше, чем экзотических езидов. А ведь в советские времена в футбольном «Арарате» играли местные русские.

— В Армении мудрость, что история не знает сослагательного наклонения, не работает, — говорит креативный директор компании «Шарм» (Шоу армянских мужчин) Анаида Мартиросян. — У нас из-за геноцида жизнь в прошедшем времени, искусство без радости. Надо жить с памятью, но надо двигаться вперед. Если турки нас победили — значит, они были умнее. Давайте сделаем так, чтобы армяне стали умнее. Если уж говорить о потерях, то Константинополь важнее Арарата и озера Ани (так в тексте, очевидно, речь идет об озере Ван — ред.), но ведь христиане не льют поминутно слезы, что турки захватили Византию. Мне очень нравится Путин, который остановил маразм и задал стране цель. Если бы такой лидер был в каждой бывшей республике СССР, то люди жили бы гораздо лучше.

Возможна ли в Армении «оранжевая революция», которая прокатилась по владениям СССР, но нигде после коловращений не принесла счастья и изобилия? Недавно в Ереван приехала послом Мария Йованович, представлявшая США в Киргизии во время «революции тюльпанов», когда к власти пришел ныне свергнутый Бакиев. «Армения и Киргизия — два самых верных союзника России, — говорит Арам Саркисян. — Есть силы, которые хотят оторвать нас друг от друга. Уже несколько раз предпринимались попытки устроить волнения. Сейчас возник проект по исламизации Армении с продажей ЖКХ иностранцам. Очень хитрый и опасный проект».

АРМЯНЕ И КОНЬЯК

В советские времена анекдоты про армянское радио («Можно ли гладить женские чулки? — Можно, но лучше выше колена». «Можно ли построить коммунизм в Армении? — Можно, но лучше сначала в Грузии») шли наравне с анекдотами про Штирлица и Чапаева. И вдруг исчезли в постсоветской бездне. В Ереване я при удобном случае спрашивал: куда пропало армянское радио? Самый распространенный ответ: армянское радио переехало на московское телевидение. Если считать, что смех — интимная часть души, то родственное восприятие юмора делает людей почти родными. Тогда «Комеди клаб» — самое удачное российско-армянское предприятие.

Говорить про Армению и не сказать про армянский коньяк — святотатство. Для 94% россиян коньяк — единственный армянский бренд. Но принадлежит знаменитый завод в Ереване французам. (Кстати, мировой известности марка добилась при русском купце Шустове). Может статься, столь любезное нашему уху название «армянский коньяк» по юридическим основаниям скоро канет в Лету. На заводе «Арарат» я провел немало хорошего времени. Директор Ара Григорян, французский менеджер, американский гражданин и выпускник советского вуза, был бригадиром в колхозе, потом продавал коньяк в необъятном СССР.

— Лучшая часть жизни всегда впереди, — размышляет большегрузный коньячный генерал, и мне вдруг кажется, что размерами он превосходит гору Арарат. — Но пока самое счастливое время я провел на Украине. Одно непонятно — почему украинцы, выпив армянский коньяк, начинают говорить по-русски?

— Сами-то что предпочитаете? — спрашиваю у директора, окруженного штабелями орденоносных бутылок.

— Это как про жизнь говорить, — вздыхает Ара Григорян. — Для аромата — армянский коньяк. Но если надо, чтобы душа раскрылась, — нет в природе ничего лучше русской водки. Я так думаю...

Сергей ЛЕСКОВ
«Известия», 15.05.2010 г.

НОВЕЛЛА О НОВЕЛЛЕ

Рассказ

[Арпик Мартиросян]

Позже всех в нашей многодетной семье ложилась спать мама. Она убирала со стола раскрытую книгу, подстаканник, кусок лаваша или пузырёк с чернилами, забытые детьми, протирала влажной салфеткой клеёнку, сметала крошки. Проверяла на кухне, плотно ли закрыты краны, выключен ли газ. Выходила на балкон, закрывала ставни, вешала на веревку влажную салфетку или полотенце и возвращалась в переднюю. Сорвав листок календаря, она внимательно прочитывала его, полушепотом повторяя только что прочитанное: «Ага-а, сегодня день рождения Пушкина». Или: «Завтра — самый длинный день года». И, погасив свет, уходила в спальню. (Календарный листок мама нередко оставляла на хлебнице: пусть дети прочтут его утром.) По пути она произносила коротенькую фразу: «Доброй ночи, дети!».

Перед сном она всякий раз смотрела, чтобы в передней непременно горела лампочка. Может, для кого-нибудь и не имело значения, но для нас это было важно: любой из детей ночью мог бы захотеть... воды. Никому из нас — ни самому старшему, ни, тем более, самому младшему — не дозволено было гасить дежурную лампочку. И так было каждый день.

Лото

Когда за окном шел дождик или когда ждали на ужин гостя, чтобы не бить баклуши до его прихода, мы садились играть в лото...

Сегодня в 23 часа 15 минут по ереванскому радио должны были передавать мой очерк про ленинаканскую ткачиху. Мы собрались послушать передачу всей семьей.

Мама предложила поиграть в лото, чтобы скоротать время.

У каждого из нас были свои обязанности. Младшая сестра Анаит убирала со стола, старшая, Дустрик, быстро мыла после обеда посуду, младший брат Матос расставлял стулья, средний, Зоро, как всегда, возился с прической перед зеркалом. Я спешил дочитать главу в книге. А мама, надев свой шелковый восточный халат, торжественно доставала лото.

В свое время она сшила три мешочка. В одном, белом, были бочоночки с цифрами, в другом, зеленом, — фасоль (фасолью мы закрывали цифры на карточках), в третьем, красном, — однокопеечные монеты, также чтобы закрывать ими цифры. Монетками мы пользовались, только когда у нас бывали гости.

Сегодня мама положила на стол белый и зеленый мешочки: мы не ждали гостей. Мы ждали... когда диктор произнесет по радио мою фамилию.

— «Двадцать пять», — прокричал ведущий Матос, достав из мешочка первый бо-

Арпик Мартиросян

чонок.

Словно загипнотизированные цифрами, напечатанными на карточках, мы не отрывали глаз от них. Мама всегда садилась рядом с Анаит, проверяла ее карточки и иногда молча накрывала фасолью ту или иную объявленную цифру.

— «Пятьдесят три», — продолжал ведущий, — «Чертова дюжина»...

— «Тринадцать», — уточнила мама.

— Мам, ну почему он совсем не размешивает бочоночки? — возмутилась Дустрик. — До сих пор ни одной клетки я не закрыла.

— Размешивай как следует, — сказала мама, чтобы успокоить дочь.

Браня нас за шалости, мама всегда умела смягчить спор, если он возникал между нами.

— Мам, он подглядывает: какие цифры у него на карточках, те и достает. Каких нет, бросает в мешок, — захныкала Анаит.

Мама встала и ушла на кухню поставить на плиту чайник. И я, как старший, сказал вместо нее: «Доставай по одному», — и потянулся за новой горстью фасоли.

Фасоль, которой мы играли, мама хранила уже более двадцати лет. И даже в голодные дни военного сорок третьего года она не решилась сварить ее... Зазвенел телефон. Я поднялся с места.

— Не бери трубку! — строго сказала мама.

— Брат, закрой на своей карте «пятьдесят шесть», — сказал мне Зорик, когда я вернулся на свое место, — у тебя есть «пятьдесят шесть».

Да, во время игры в лото надо быть внимательным, иначе нечего и садиться играть.

— Браток, у тебя есть «четырнадцать», — подтолкнул меня Матос.

Я понял, что этот кон уже не выиграю, но, чтобы не расстраивать братьев и сестер, продолжал сидеть за столом. Мама тоже не очень-то хотела выиграть — зачем лишать радости детей: их победа одновременно была и ее радостью...

— «Четыре», — продолжал Матос, — «восемьдесят три», «девятнадцать», «сорок девять», мамин возраст.

Все посмотрели на маму. Мама у нас без возраста, она всегда старшая.

Мы это знали твердо и все-таки иногда обижали ее, не нарочно.

— «Двадцать четыре», — продолжал ведущий. Снова зазвенел телефон.

— Не бери трубку! — строго сказала мама. Я не послушался.

Она встала из-за стола и, шаркая домашними тапочками, вышла на балкон.

— Это будет короткий разговор, всего на двадцать девять минут, — сострил Зорик.

— Звонил Рафик Амбарян из радиокомитета, — оправдывался я, возвращаясь на свое место, — сказал, чтобы включили радиоприемник.

Передачу о ленинаканской ткачихе мы слушали внимательно, но не так, как пять лет назад, когда передавали мой первый рассказ. Тогда все было иначе. Правда, и сейчас сестры подошли и поцеловали меня; младший брат, улыбаясь, протянул мне руку: «Поздравляю». А средний брат, который никогда ничему не удивлялся, посмотрел в зеркало, поправил жидкую прическу и сказал торжественно: «Лучшая дикторша читала!».

Но все-таки что-то было не так. Мама, вернувшись с балкона, глубоко вздохнула и, не глядя на меня, огорченно произнесла:

— Э-эх!

...Перед сном, когда она по обыкновению пошла гасить свет и проверить, хорошо ли закрыты краны, я вышел из детской на кухню. Она была не одна. Держась за подол её халата, рядом сидела Анаит.

— Мама, тебе не понравился мой рассказ? О чем ты вздохнула?

В столовой было тихо. Ребята уже разбрелись по своим постелям. На полу лежала одна потерянная кем-то фасолина. Мама, не оборачиваясь коне, продолжала расчесывать длинные, густые волосы сестренки. И тут я вдруг вспомнил: когда я закончил телефонный разговор, мама была на балконе, и я забыл предупредить её о том, что сейчас начнется передача. Она ведь не слышала передачи, хотя готовилась к этому с самого утра. И мама, конечно, обиделась. Так вот почему огорченно вздохнула: «Э-эх!».

— Ты написал рассказ о бабушке... Ты читал нам про художника. Сегодня ты рассказал о ткачихе... Когда же ты напишешь о

➲30

29⊃

маме, о нашей маме?... — вдруг спросила Анаит.

Мне стало не по себе. Я молча наклонился, чтобы поднять фасолину.

Совет «пяти пальцев»

Когда же я напишу о маме? О нашей маме? И как написать о ней? Хватит ли у меня умения?...

Если бы я был сапожником, я бы сшил для мамы туфли, самые красивые на свете. Если бы я был пирожником, я бы испек для мамы торт, самый вкусный на свете. Если бы я был врачом, я бы придумал, я бы изобрел для нее чудо-лекарство, чтобы она никогда не болела...

Мне вспомнились слова писателя Вильяма Сарояна о матери во Вступлении к его книге «Человеческая комедия»: «Я очень долго собирался написать рассказ для тебя, — мне так хотелось, чтобы это был особенно хороший рассказ, самый лучший, какой я могу написать, и вот теперь, хоть и немножечко наспех, я попытался это сделать. Можно было, конечно, подождать ещё немного, но так трудно предсказать, что сулит мне будущее и как оно повлияет на мои вкусы и мастерство. Поэтому я поторопился и рискнул положиться на мои теперешние вкус и мастерство...».

Я подумал, что всё это удивительно совпадает с тем, что я хотел бы сказать моей маме. И я решил писать сейчас же, не откладывая. Но прежде мне захотелось посоветоваться с братьями.

Мне всегда казалось, что больше всех мама любит... Нет, никогда не поймешь, кого больше всех любит мама. Она часто повторяла: «У меня пять пальцев на руке. Какой из них меньше заболит, если его уколоть?». И сама же отвечала: «Какой ни уколешь — одинаково больно». А нас и на самом деле было пятеро: три брата, две сестры. Мама иногда шутила: «Ты, мой Большой, сядь и посоветуй». Или, обращаясь к семилетней Анаит: «Ты, Мизинец, идя во двор, одевайся потеплее». Так каждый из нас получил второе имя. И вот однажды, когда мама пошла на рынок, собрались мы все пятеро, и я спросил у ребят, как мне писать о маме?

— У меня всего два глаза и два уха, — сказал я, — ваши глаза и уши могут увидеть и услышать то, что не всегда вижу и слышу я, ваш старший брат.

— Мама — самая сладкая вещь на свете, — сказала наивная Анаит, она же Мизинец.

— Мама не вещь, — поправил Зорик.

— Маму лучше нарисовать, — сказала Дустрик — Безымянный.

— Нет, о маме надо писать роман, — сказал Матос — Средний.

— А по-моему, о маме надо писать как можно короче, но чтобы было всё ясно и чисто, как озеро Севан, — указал Указательный — Зорик.

— Чтоб «словам было тесно, а мыслям просторно?» — спросил я, Большой.

Так мы ничего и не придумали.

Матевос Карамян

Артём – сын Матевоса

...Пришлось позвать на помощь дядю Алексана, самого старого в нашем роду, самого седого и самого мудрого. Он обычно говорил кратко, словно пословицами, наверно, многие из них порою сам и слагал.

— Мать — крыша дома, отец — стены,— сказал дядя.

— Отец — артист, ты же знаешь, — вставил я.— Вечно в разъездах: концерты, гастроли... Так что — мама в доме и за себя, и за папу. Я рассказал дяде о нашем разговоре с братьями и сестрами. Добавив, что скоро маме пятьдесят, и я хочу написать о ней.

— Может, рассказать, какие вкусные обеды мама готовит? — вмешалась Анаит.

— А может, о том, как она заботится, чтобы мы вовремя делали уроки, ложились спать? — добавила Дустрик.

— Имя матери — приданое для дочери, — сказал дядя Алексан, глядя на сестер. Дядя Алексан всегда ходил в синей гимнастерке, был энергичен, свою седую голову не склонял в беде. В большой сильной руке он постоянно держал толстую трость с набалдашником в виде собачьей головы. Жена дяди давно умерла. У него было много детей. Но он предпочитал жить один, чтобы никого не обременять. В карманах у него всегда — козинак или конфеты для многочисленных внуков — своих и не своих. Он дал нам по конфете и сказал:

— Если сын даже на собственной ладони пожарит яичницу для своей матери, все равно он будет перед ней в долгу. Так все-таки, за что же мы так любим маму? Один говорил о том, что она тайком от нас помогает дворнику — тете Марусе, другой вспоминал, как мама устает, готовя для нас обеды, дежуря возле нас по ночам, когда мы болеем... Но всё это было не то... А может, именно за всё это мы и любим маму?

Новелла о маме

Однажды перед женским праздником 8 марта мама готовила на кухне ужин. Я вошёл в её спальню, сел на жёсткую тахту, в которой она многие годы хранила ползунки, распашонки, куклы и игрушки всех своих детей. Положил перед собою лист бумаги, глубоко вздохнул, будто хотел запастись воздухом на всю жизнь, и написал заголовок: «Мама». Мне хотелось рассказать о маме самыми необыкновенными словами, какими ещё никто никогда не рассказывал о матери. Я не нашёл этих слов. Вспомнил о шести падежах. Решил просклонять слово «мама». Написал характерные вопросы столбиком и мысленно отвечал на них.

КТО... дарует нам жизнь, жизнью своей рискуя?

КОГО... в детстве мы порой огорчаем, не всегда это чувствуя и понимая?

КОМУ... приносим столько бед из-за наших побед?

КЕМ... чьим именем клянемся перед боем, испытанием?

О КОМ... грустим, грустим о ком на склоне лет?

Я прочитал братьям и сестрам то, что написал.

— Хорошо. Но мало, — сказал Указательный.

— Мало, но хорошо, — сказал Средний. Вспоминая слова дяди Алекса на, я продолжил:

В беде — отец,
В борьбе как брат,
До гроба — друг
И вечно — мать.

Наступил день рождения мамы. Я протянул ей пять красных роз — её любимые цветы — и конверт, в котором лежал мой рассказ. Она взяла розы и не спеша, пошла за вазой. На конверт никакого внимания.

Вечером, когда собрались все наши родственники, я попытался прочитать «Новеллу о маме», но мама вышла из комнаты. Прошли дни, недели... годы. Однажды во

⊃31

30⊃

время прогулки по Пушкинскому садику я попытался завести разговор с мамой об отвергнутом ею рассказе:

— Прошу, умоляю, мама, скажи, почему ты не хочешь послушать мою новеллу?

Она ничего не ответила.

Значит, что-то я сделал не так.

Может, ошибка моя была в том, что не ей первой я прочел свою новеллу?

Листок календаря

Мой друг, высокий узкоплечий Размик, работал редактором в издательстве и вот уже много лет занимался составлением календарей. Я пошел к нему.

— Размик, милый, посмотри, пожалуйста, что у тебя на октябрьских страницах календаря?

— Посмотри сам, — хрипловатым голосом сказал Размик.

— Меня интересует будущий год.

— А-а! Сейчас...

Он достал из своего письменного стола пухлую папку. Стал листать.

— Вот он, октябрь, — сказал он.

— Мне нужно знать, что будет на обратной стороне листка за девятое октября, — объяснил я.

— А в чем дело? — спросил Размик.

— Хочу предложить тебе мою новеллу. Коротенькую...

— Сколько строк?

— Кажется, сорок.

— Не могу. Надо не более тридцати строк.

— Сократить не могу,— вздохнул я, — эту новеллу я не могу сократить.

— О чем она? — спросил редактор.

— О моей матери.

Размик склонил голову, закрыл глаза ладонью, мысленно уйдя в прошлое, видимо, связанное с его мамой, и тихо сказал:

— Читай.

Я прочел:

Мать, чья честь — Отечества часть,
Улыбка — орден, досада — ад,
Чье сердце — колокол, душа — ашуг,
Чей глаз — алмаз, ладони — дом...

— Оставь новеллу, — тихо произнес Размик.

День омрачается ночью, человек — печалью

Когда я с мамой ссорился, — а это, к сожалению, нет-нет да и случалось, — я или ненадолго уходил из дому, или отказывался от еды.

Мама волновалась, упрашивала меня поесть, но я все равно отказывался. Хорошо зная меня, она в подобных случаях старалась под каким-нибудь благовидным предлогом уйти из дома:

— Схожу-ка я к Амалии! На будущую ее невестку посмотрю.

Или:

— Большой, я к портнихе иду! Хочу блузку скроить.

Или:

Роберт Баблоян – АВТОПОРТРЕТ

— Спущусь-ка ненадолго в магазин... Может, куплю чего. Но стоило ей скрыться за дверью, как я мигом оказывался на кухне. Там мама всегда оставляла для меня какой-нибудь лакомый кусок. Она прекрасно знала характер своих детей. Мама почти всегда находила выход из любого недоразумения. Я тоже нашел выход. Теперь мама прочтет, обязательно прочтет новеллу о себе. И я представил себе: подходит Новый год, иду я на кухню и прибиваю там на стену новый календарь, на одном из листков которого (а именно — девятого октября) будет напечатана «Новелла о маме»... И вот в будущем году, накануне дня своего рождения, уложив всех детей спать, понесет мама на балкон торт «День и ночь», который она пекла всегда в праздники, и пойдет на кухню... Там она проверит, хорошо ли закручены краны, перекрыт ли газ. Оторвет листок календаря — увидит: «Солнце всходит во столько-то, луна — во столько-то...» Перевернет за девятое октября страницу и прочтет:

Ту, кто дарит нам жизнь,
растит, беспокоится,
Кто днями трудится, ночами не спит...

Прочтет и вдруг поймет: всё, что там написано, о ней. Прочтет и простит меня за старую обиду. Нет, не разорвет и не выбросит она листок календаря. На этот раз, наверное, и на хлебницу не положит... Прочтет и спрячет она листок в карман своего яркого восточного халата и только в особые для себя дни или для особых своих гостей достанет листок и не спеша, перечитает... И скажет: «Э-эх!». По-иному скажет.

...Так и не искупил я свою вину. Я так мечтал, чтобы мама когда-нибудь да прочла бы новеллу о себе, мою исповедь, но этого не произошло. За четыре дня до маминого дня рождения её не стало.

Журнал «Пионер», Москва, 1977 г.

В Великую Отечественную войну известный туркменский поэт Чары Аширов стал командиром стрелковой роты. Зимой в Восточной Пруссии во время вражеской контратаки он был ранен. Очнувшись, он ощутил на щеке чье-то дыхание, услышал шепот: «Товарищ старший лейтенант, я советский военврач. Лежите спокойно, не поднимайтесь, кругом стреляют». Девушка в маскировочном халате перевязала ему голову, влила в рот из фляги глоток спирта. «Тонкая, хрупкая, и откуда только силы у такой?» - подумал Аширов. Она понесла его на себе.

Этот эпизод лег в основу стихотворения «Армянка», и оно помогло отыскать спасительницу. Как сообщила газета «Правда» от 9-го марта 1970 года (N68): «Аширова пригласили в Армению на съезд писателей республики. Там, на вечере дружбы, он читал свои стихи...». Когда поэт прочитал «Армянку», из первых рядов поднялась женщина, вышла из зала и бросилась к телефону. Она звонила подруге - Нине Сагумян, бывшему военврачу, работавшей в Министерстве здравоохранения республики. Так это стихотворение привело к долгожданной встрече.

Армянка

Девушка-армянка, где тебя найти?
Обойти готов я все в стране пути!
День гудел от взрывов, утопал в снегах,
Вьюжный ветер боя порохом пропах.
Нет воды во фляге, и горят уста.
По лицу из раны кровь течет, густа.
Ничего не вижу, взрывом ослеплен,
Только ветер свищет с четырех сторон.
Роет без надежды колкий снег рука.
О, моя Туркмения, как ты далека!
Вдруг ловлю дыханье чье-то над собой,
Слов почти не слышу - заглушает бой.
Девушка склонилась, стала утешать -
Так меня ласкала в детстве только мать.
Я всего не помню, впал я в забытье,
Помню только имя милое ее:
«Я армянка родом, Ниной звать меня...».
И спасен был ею я из-под огня.
Нина, где ты, Нина? Как тебя найти?
Обойти готов я все в стране пути!

Чары Аширов, 1944 год

Материал подготовил Лев ОГАНЕЗОВ.

Կամաց-կամաց սահմանը բացում են,
Տոտիկ-տոտիկ Մասիսին մոտենում եմ,
Եռագույնը գագաթին դնում եմ,
Թուրքի աննամուս ճակատին թքում եմ:

***

Ղարս, Էրզրում ու Վան գնալու եմ,
Տիգրանակետ Ալաշկերտից կարոտս առնելու եմ:
Դարավոր երազս պիտի կատարվի՝
Հայոց հին սահմանը ճանաչվի:

***

Վանա ծովը տխուր տրտում
Սևանին է կարոտով սպասում:
Գերությունից, ա՜խ, երբ պիտի դուրս գաս,
Ու կարոտով համբյուրդ տաս:

Անդրանիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ,
Տաշիրի շրջան, գ. Լեռնահովիտ

Национальный вопрос

Мальчик Петя, девятилетний отрок, завершив начальный курс обучения уму-разуму в ближнем Подмосковье, отправился на постоянное место жительства в Париж. Вместе с ним помимо мамы с папой отбыли обе няни, русская и украинка, отвечавшие за правильное физическое развитие и здоровое питание мальчика соответственно, а вот кому будет доверена интеллектуальная составляющая Пети, нам, по правде говоря, неизвестно.

На Рублевке (на снимках) этим занималась выписанная из Англии специальная гувернантка. Милая англичанка исполняла свои обязанности не только не покладая рук, но, можно сказать, не покладая и ног, так как после уроков словесности лихо гоняла с Петей мяч. В итоге с футбольными делами у мальчика получалось недурно, с английским несколько хуже и уж совсем скверно выходило с хорошими манерами: на день отбытия из России мальчика Петю так и не отучили пулять из рогатки по охранникам и приветствовать взрослых зычным «Здорово!» Как мальчик станет раскланиваться с парижанами и насколько хорошо будет знать теперь уже французский — проблема новых воспитателей, англичанка же, завершив свое, отбыла в Мадрид продолжать дело с кем-нибудь из местных Педро.

Таким образом, помимо сжатой характеристики из вышесказанного вытекает, что мальчик Петя рос в компактной интернациональной среде. Ведь помимо русской, украинки и англичанки в доме трудилась еще и таджичка. Эта немногословная женщина отвечала за чистоту и порядок на даче, и если вы хотите знать, что это такое в натуре, то было бы не лишне прийти в гости в дом к мальчику Пете. Однако, собравшись нанести визит по названному адресу, гостю уместно хотя бы вкратце ознакомиться с демографической обстановкой на Рублево-Успенском шоссе и в его окрестностях.

По этому поводу автор хочет сообщить следующее. Тридцатикилометровое шоссе делит на две части самые дорогие земли в Европе, не потерявшие в цене даже в наше кризисное время. Например, весьма скромненький особняк на двенадцати сотках в Барвихе выставлен на продажу за сто тридцать миллионов рублей, и, по признанию продающей стороны, смотреть его приходят по пять раз в неделю. На, условно говоря, «Золотой миле», облюбованной людьми, над которыми не принято смеяться вслух, расположены и самые дорогие на всей Руси магазины, рестораны, клубы и открывшийся совсем недавно отель, где в двух шагах от опять же самого современного концертного зала Европы жил Шарль Азнавур.

Понятно — чтоб содержать в порядке Рублево-Успенские владения, требуется не одна и даже не две тысячи рабочих рук с преимущественно трезвой головой, и если вы думаете, что гастарбайтерам на «Золотой миле» делать нечего, то сильно ошибаетесь. Очень сильно. Строят, ремонтируют, чистят, охраняют все это дело как раз гастарбайтеры, главным образом, таджики.

Пройдясь утром по дачным поселкам Рублевки, незнакомец мог бы подумать, что он оказался где-нибудь в кишлаке: крепкие смуглые парни, переговариваясь по-своему, с утра пораньше косят траву, метут дорожки, выгуливают здоровенных псов. Выгул производится под таджикскую национальную музыку, которая даже немецкими овчарками воспринимается уже как родная. Женщины в этнически узнаваемых одеждах поливают газоны, стригут клумбы и, перекликаясь на своем языке, делают другую полезную работу. После такого непонятно, почему посредь села стоит не мечеть, а церковь.

Между тем «понаехавшие» с аборигенами живут бесконфликтно, во всяком случае внешне. Здесь каждый молится своим богам, не навязываясь друг к другу в душеприказчики. Почему при растущей безработице в прирублевских селах нанимают не местных, а приезжих, вопрос не к приезжим. На грязную работу за более чем умеренную плату свои, как правило, не нанимаются, а приехавшие соглашаются без вопросов. Местных работодателей и иностранных наемников это устраивает в равной мере. Вот и вся арифметика. Сохранению межнационального мира помогает и то, что своих работников не дают в обиду крутые домовладельцы, с которыми не хотят связываться ни милиция, ни исполнители кричалок «Россия для русских!» Вопрос: почему в масштабах отдельно взятой Рублевки мирно сосуществовать можно, а по всей России нельзя?

Возвращаюсь к сюжету с мальчиком Петей, чтоб от частного перейти к общему. Вслед за будущим полиглотом из дачного поселка уехала и вся многонациональная обслуга. Провожая подруг, Марья Семеновна из соседнего коттеджа сказала слово, которое многое объясняет в национальном вопросе.

— Вас нам будет сильно не хватать, — сказала Марья Семеновна.

...Когда в СССР началось великое переселение народов, мало кто думал, что пройдет время и уехавших будет не хватать: русских в Грузии, грузин в России, молдаван в Москве, москвичей в Кишиневе (и, что самое интересное, армян в Армении).

Когда дети разных народов живут на одной земле долго, иногда кажется, что люди друг другу мешают. Но вот все разбежались, и ты испытываешь смутное беспокойство, как в случае «было, да сплыло...» И если понимаешь, что оно, это беспокойство, оттого, что тебе недостает уехавших — русских, грузин, таджиков, армян, — то это и есть самый правильный ответ на национальный вопрос.

Сергей БАБЛУМЯН.

Армянский язык вошел в проект базового закона «О языках Украины»

В проекте базового закона «О языках Украины», который подготовила Партия регионов и вскоре направит в Верховную раду, определен перечень из 16 языков, которые могут считаться региональными.

Это белорусский, болгарский, армянский, гагаузский, идиш, караимский, крымско-татарский, молдавский, немецкий, ново-греческий, польский, ромский, русский, румынский, словацкий и венгерский.

Законопроект дает право внедрять региональные языки местным советам всех уровней. Это возможно, если количество носителей языка на соответствующей территории составляет не менее 10% ее населения. Если количество носителей языка является меньше упомянутой цифры, меры по его поддержке применяются по решению местного совета.

Кроме того, законопроектом закреплён особый порядок выявления носителей языков. Численность языковой группы должна устанавливаться на основании данных Всеукраинской переписи населения, проведенной в 2001 году.

Эти данные могут уточняться по итогам опроса лиц, проживающих на соответствующей территории, или путем сбора их подписей на свидетельстве принадлежности к определённой языковой группе. Опросы могут организовывать органы государственной власти и самоуправления, объединения граждан и органы самоорганизации населения.

Analitika.at.ua.

Крикор МАЗЛУМЯН

Едва взойдет, с восторгом я взгляну
На спутницу влюбленных всей планеты...
Она творенье дивное
Поэта -Какой дурак садится на луну?

Смотри! Не нарушая тишину,
Она осыплет золотом планету...
Какой дурак садится на луну?
С какого залетел он континента?

Все осветив: простор морей и сушу,
Какую в сердце тронула струну!
Она звала не тело — только душу –
Какой дурак садится на луну?

С самою преисподнею в союзе,
Решил он, оседлавши сатану,
Лишить меня Поэзии и Музы...
Какой дурак садится на луну?

Еще земли не осознавши сердца,
И сердцем не любя ее весну,
Уже такое дикое усердье:
Во что бы то ни стало — на луну!

Нам даровал Господь такую землю,
Дал в пищу травы и дерев плоды,
Благословив на счастье и труды,
А мы же, гласу Божьему не внемля,
Не чувствуя грядущую беду
Достичь хотим планету не одну...
Какой дурак садится на луну?

май 2010 г.

Амшенских девушек глаза...
Они что взоры херувима.
Ее коса, ее краса –
Какое сердце может мимо...

Падет ли Божия роса
На травы осени иль лета...
Амшенских девушек глаза
Еще поэтом не воспеты.

Сгустилась тьма не небесах
Или рассеялись туманы...
Амшенских девушек глаза
Опасней всякого дурмана.

В какие дали и леса
Ведут амшенские дороги...
Амшенских девушек глаза -
Прекрасней только лишь у Бога.

Вот Млечный путь, нас унося,
Зовет куда-то в бесконечность.
Армянских девушек глаза
Непостижимы, словно вечность.

Амшенских девушек глаза...
Они печальней звезд Востока.
Их не узнать никак нельзя
В стране родной или далекой

Армянских девушек глаза –
Их глубже разве только море...
Я знаю: в радости и в горе
Они со мной, как лес и горы
И как небес родных просторы...
Амшенских девушек глаза.

ЛЕБЕДА

Я не почувствовал беды:
Поют стрижи. В разгаре лето...
Не стало в поле лебеды,
Я лишь теперь заметил это.

И поле выплыло бедней
Из рук тумана. В горле сухо...
Была ты памятью моей
О той войне, о той разлуке.

Травы покошенной стерня
Торчит колюче, некрасиво.
И куст крапивы у плетня
Мне показался сиротливым.

Я помню мать из лебеды
И крапивы пекла лепешки,
И слаще не было еды
Для нас, спасенных от бомбежки...

Горит над хутором звезда,
А в засторонке странный пепел...
Когда исчезла лебеда?
Наверно, в самом том апреле.

июнь 2009 г.

Когда твой купол звездами расцвечен,
Иль светлую навеет утро грусть,
Я о тебе, о страждущей, молюсь...
И пусть во всех церквах зажгутся свечи
Во здравие твое, Святая Русь.

Куда бы ни вели твои дороги,
Пусть тернии на них или цветы,
Но все равно они приводят к Богу,
И потому необорима ты.

Глаза твои что чистые колодцы,
Их глубине в любви моей клянусь,
Пусть голос мой одной строкой вольется
В могучий гимн тебе, Святая Русь.

вгуст 2009 г.

Снова слышу песню про Катюшу,
Снова сердце тронула она.
Угощайтесь: яблоки и груши –
Слава Богу, нынче не война.

Разве вы Катюшу не узнали:
Вот туман, вот девичьи следы.
Яблони тогда лишь расцветали,
А теперь - созревшие плоды.

Вороны уводят наши души,
Им бы надо выжечь их дотла,
Но не верьте, что теперь Катюша
Не заводит песню про орла.

Только отыщите струны, только троньте
Полетит на самый край земли...
И в страде великой и на фронте
Мы свою Катюшу сберегли!

июнь 2009 г.

Не уходите старики,
Не уходите, ради Бога...
Зовут последние звонки
Не вас в последнюю дорогу.

Пока на дальнем рубеже
Стоите, гордые, как прежде,
Царит покой в моей душе,
И в ней жива еще надежда.

Не уходите, старики,
Смотрите, как прекрасны горы...
Еще горят, как васильки,
Неугасающие взоры.

Не уходите, старики,
Еще огонь хранят ладони.
Взгляните: в поле у реки
Вновь ржут стреноженные кони.

Не уходите, старики,
Стихов моих не лгут вам строки:
Не снег ложится на виски,
То признак мудрости высокой -
Не уходите, старики!..

июнь 2008 г.

Журавлиный клин

Нет ничего тревожней и красивей
Тебя, мой журавлиный клин,
Ты каждый раз, взлетая над Россией,
Раскалываешь неба синь.

И так же пролетаешь над чужбиной,
Где синь озер и леса полоса,
Но только сердце русское за клином
В печали светлой рвется в небеса.

14 сентября 2009 г.

24 Апреля.
Элегия (в честь моей матери)

Весна пришла, апрель уж на пороге,
Цветы цветут, даря красу свою...
Их слишком много на моей дороге.
Дорога вьется к вечному огню.
Как память о невинно убиенных,
Огонь пылает в мраморной тиши
В огне пожарищ душ святых, нетленных.
О боже! Справедливость ты верши!
Я в этот день гвоздики покупаю,
Ведь день рожденья матушки моей.
С волненьем в сердце на кладбище ступаю -
Пристанище, обитель всех людей.
Их души где-то в небесах витают,
Им не нужна земная блажь и страсть,
Они над нами где-то проплывают,
Пытаясь грешным помощь оказать!
Им безразлично гробов обрамленья,
Гранитов черных тягостная жуть.
Одно им страшно - вечное забвенье
И в этом парадоксе - жизни суть.

Мушегян Тигран Григорьевич
1946-2008 гг.

Գոյություն ունի՞ արդյոք չարը

(Ժամանակակից աշխարհաճանաչողական հոգևոր զրույց)

Համալսարանում պրոֆեսորն իր ուսանողներին մի հարց տվեց.

- Այն ամենը, ինչ գոյություն ունի ստեղծել է Աստվա՞ծ:

Մի ուսանող համարձակ պատասխանեց.

- Այո, Աստված է ստեղծել:
- Աստված ստեղծել է ամեն ի՞նչ:
- Այո, պարոն, - պատասխանեց ուսանողը:

Պրոֆեսորը հարցրեց.

- Եթե Աստված է ստեղծել ամեն ինչ, ուրեմն Աստված է ստեղծել չարը, քանի որ այն գոյություն ունի: Եվ համաձայն այն սկզբունքի, որ մեր կատարած գործերն են մեզ բնութագրում, ուրեմն Աստված հենց ինքը չա՞րն է:

Ուսանողը, այդպիսի պատասխան լսելով, լռեց: Պրոֆեսորը շատ գոհ էր ինքն իրենից: Նա պարծեցավ ուսանողների մոտ, որ ինքը մեկ անգամ ևս ապացուցեց, որ Աստծո հանդեպ հավատը միֆ է: Մեկ ուրիշ ուսանող ձեռք բարձրացրեց և ասաց.

- Կարո՞ղ եմ ձեզ հարց տալ, պրոֆեսո՛ր:
- Իհարկե, - պատասխանեց պրոֆեսորը:

Ուսանողը վեր կացավ և հարցրեց.

- Պրոֆեսոր, ցուրտը գոյություն ունի՞:
- Դա ի՞նչ հարց է, իհարկե, գոյություն ունի: Դու երբևէ չե՞ս մրսել:

Ուսանողները ծիծաղեցին երիտասարդի հարցի վրա:

Նա ասաց.

- Իրականում, պարոն, ցուրտը գոյություն չունի: Ֆիզիկային օրենքների համաձայն, այն, ինչ մենք ցուրտ ենք անվանում, ջերմության բացակայությունն է: Առարկան կամ մարդուն կարելի է ուսումնասիրել՝ ելնելով այն բանից, թե արդյո՞ք օժտված է էներգիայով, կամ էներգիա արձակու՞մ է: Բացարձակ զրոն (–460°՝ ըստ Ֆարենհայթի) ջերմության լրիվ բացակայությունն է: Այդ ջերմաստիճանում ողջ մատերիան դառնում է իներտ և հակազդելու անընդունակ: Ցուրտը գոյություն չունի՛: Մենք այդ բառը ստեղծել ենք, որպեսզի բնութագրենք, թե ինչ ենք զգում ջերմության բացակայության դեպքում:

Ուսանողը շարունակեց.

- Պրոֆեսո՛ր, խավարը գոյություն ունի՞:
- Իհա՛րկե, գոյություն ունի:
- Դուք դարձյալ սխալվում եք, պարո՛ն, խավար նույնպես գոյություն չունի: Իրականում խավարը լույսի բացակայությունն է: Մենք կարող ենք ուսումնասիրել լույսը, բայց ո՛չ խավարը: Մենք կարող ենք օգտագործել Նյուտոնի պրիզման, որպեսզի սպիտակ լույսը տարրալուծենք բազմաթիվ գույների և ուսումնասիրենք յուրաքանչյուր գույնի տարբեր ալիքների երկարությունները: Դուք չեք կարող չափել խավարը: Լույսի սովորական ճառագայթը կարող է թափանցել խավարի աշխարհը և լուսավորել այն: Դուք ինչպե՞ս կարող եք իմանալ, թե որևէ տարածություն որքանով է խավար: Դուք չափում եք, թե որքան լույս է առկա, այնպես չէ՞: Խավարը մի հասկացություն է, որը մարդն օգտագործում է, որպեսզի նկարագրի, թե ինչ է կատարվում, երբ բացակայում է լույսը:

Ի վերջո, երիտասարդը հարցրեց պրոֆեսորին.

- Պրոֆեսոր, չարը գոյություն ունի՞:

Այս անգամ պրոֆեսորը անվստահ պատասխանեց.

- Իհարկե, ինչպես արդեն ասացի: Մենք ականատես ենք դառնում նրան ամեն օր: Դաժանություն, բազմաթիվ հանցագործություններ, բռնություններ՝ ողջ աշխարհով մեկ: Այս օրինակները ոչ այլ ինչ են, եթե ոչ չարի դրսևորումներ:
- Չարը գոյություն չունի, պարո՛ն, կամ, համենայնդեպս, այն գոյություն չունի Նրա համար: Չարը պարզապես ԱՍՏԾՈ բացակայությունն է: Այն նման է խավարին և ցրտին. բառ է, որն ստեղծվել է մարդու կողմից՝ Աստծո բացակայությունը բացատրելու համար: Աստված չի ստեղծել չարը: Չարը ո՛չ հավատ է, ո՛չ սեր, որոնք գոյություն ունեն, ինչպես լույսն ու ջերմությունը: Մարդու սրտում աստվածային սիրո բացակայությունն է չարը: Այն նման է ցրտին, որ հայտնվում է, երբ չկա ջերմություն, կամ խավարին, որ տիրում է, երբ չկա լույս:

Պրոֆեսորը նստեց իր տեղը:

Новый бриллиант в короне королей

Прославленного голландского спортсмена и тренера, легенду мирового футбола 1970-х Йохана Кройффа можно будет теперь увидеть и в Армении. Правда, сам он пока сюда не собирается, в отличие от, скажем, Тонино Гуэрры или Джона Маклафлина. Но портрет его здесь уже появился. Причем в серебре.

«Летучего голландца» увековечил на памятной серебряной монете Центральный банк РА в рамках международной серии «Короли мирового футбола». Кройфф изображен на фоне национального флага Нидерландов. А под портретом его подпись. Так что, нумизматы, готовьте место для нового экспоната. Номинал, правда, скромен - 100 драмов. Но в данном случае это, думается, не играет никакой роли. Ибо ценность такой монеты определяется вовсе не номиналом. Да и трудно представить, чтобы кто-нибудь, скажем, в транспорте вздумал расплачиваться «кройффами».

Как и «яшинами» или «бонеками», не говоря уже о «пеле», «беккенбауэрах» и «эйсебио». Этим знаменитым футболистам - соответственно, советскому вратарю Льву Яшину, поляку Збигневу Бонеку, «королю футбола» бразильцу Пеле, «Кайзеру Францу» (Беккенбауэру) и португальской «черной ракете» Эйсебио - тоже посвящены памятные серебряные монеты, выпущенные Центробанком РА в 2008-2009 гг. в рамках упомянутой серии.

Ашот ГАРЕГИНЯН.

«Горцарар»
Издается с июля 1999г.

Автор проекта-Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ԳՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ
Издательский Дом
«ШАГАНЭ»
Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер
ПИ № 77-5015

Авторские материалы
не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком Գ публикуются
на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО
Отпечатано
ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 898.

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«НОЕВ КОВЧЕГ», «АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР», «hАЙКАКАН ЖАМАНАК», «ИРАВУНК», «ВОЗНИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес редакции:
248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.
Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.
E-Mail: gortsarar@list.ru
факс (4842) 565-929,
www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru